ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ & ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ 'ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ'

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΑΓΑΝΙΣΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

ΕΛΕΝΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΔΕΣΥΛΛΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΜΑΡΑΣ

ΛΕΚΤΟΡΑΣ ΤΜΧΠΠΑ ΠΘ

ΒΟΛΟΣ 2023

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Κωδικός: jsGv0fNwRq_A8Y6s9VdNjg

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπεύθυνη Δήλωση
(άρθρο 8 Ν.1599/1986)

Η ακρίβεια των στοιχείων που υποβάλλονται με αυτή τη δήλωση μπορεί να ελεγχθεί με βάση το αρχείο άλλων υπηρεσιών (άρθρο 8 παρ. 4 Ν. 1599/1986).

Προς[1]:	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας						
Όνομα:	ΕΛΕΝΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	**Επώνυμο:**	ΔΕΣΥΛΛΑ				
Όνομα και Επώνυμο Πατέρα:							
Όνομα και Επώνυμο Μητέρας:							
Ημερομηνία γέννησης:							
Τόπος Γέννησης:							
Αριθμός Δελτίου Ταυτότητας:		**Τηλ:**					
Τόπος Κατοικίας:		**Οδός:**		**Αριθ:**		**ΤΚ:**	
ΑΦΜ:		**Δ/νση Ηλεκτρ. Ταχυδρομείου (E-mail):**					

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις[2], που προβλέπονται από τις διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 22 του Ν. 1599/1986, δηλώνω ότι:

Η διπλωματική εργασία που καταθέτω με τίτλο: παγανιστικά έθιμα και δοξασίες στα Βαλκάνια ειναι προϊόν αποκλειστικά προσωπικής μου εργασίας και παρέχω τη συναίνεση μου, ώστε ηλεκτρονικό αντίγραφο της διπλωματικής εργασίας μου να υποβληθεί σε ηλεκτρονικό έλεγχο για τον εντοπισμό τυχόν στοιχείων προσβολής πνευματικής ιδιοκτησίας.

11/06/2023

Ο - Η Δηλ.

ΕΛΕΝΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΔΕΣΥΛΛΑ

Αφαίρεση προσωπικών δεδομένων
(Υπηρεσία Βιβλιοθήκης & Πληροφόρησης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας)

(1) Αναγράφεται από τον ενδιαφερόμενο πολίτη ή αρχή ή η υπηρεσία του δημόσιου τομέα όπου απευθύνεται η αίτηση.

(2) Γνωρίζω ότι: Όποιος εν γνώσει του δηλώνει ψευδή γεγονότα ή αρνείται ή αποκρύπτει τα αληθινά με έγγραφη υπεύθυνη δήλωση του άρθρου 8 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Εάν ο υπαίτιος αυτών των πράξεων σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτόν του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον ή σκόπευε να βλάψει άλλον, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Περιεχόμενα

Πίνακας εικόνων ... 4

Περίληψη ... 5

Επιλογή θέματος ... 7

Εισαγωγή ... 7

Μεθοδολογία έρευνας ... 11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Θεωρητικό/ Εννοιολογικό πλαίσιο ... 11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ... 18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο παγανισμός στη λαογραφία ... 27

3.1 Ο ορισμός του παγανισμού ... 37

3.2 Παγανιστικές ρίζες, μυθολογία και παράδοση στα Βαλκάνια ... 38

3.3 Χθόνια Μυθολογία, Τελετές Θανάτου και Αναγέννησης στη Σύγχρονη Ελλάδα ... 50

3.4 Θρησκευτικές αναπαραστάσεις Μητέρας Γης ... 51

3.5 Ο θάνατος ως τελετουργικό πέρασμα ... 53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Έθιμα αναφοράς, Λαζαρίνες και Κούκερι ... 54

4.1 Λαζαρίνες ... 54

4.1.5 Περιγραφή του τελετουργικού στην Ελλάδα ... 62

4.2 Κούκερι ή Σούρβα – Βουλγαρία ... 69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Περίπτωση μελέτης, έθιμα του Αγίου Γεωργίου ... 77

5.1 Τελετουργίες εορτασμού του Αγίου Γεωργίου στα Βαλκάνια ... 79

5.2 Προστασία και ανάδειξη των εθίμων ... 89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Συγκριτική ανάλυση ... 89

6.1 Πολιτιστική σημασία ... 90

6.2 Τελετουργίες και έθιμα ... 90

6.3 Περιφερειακές παραλλαγές ... 91

6.4 Κοινά θέματα ... 91

6.5 Συμπεράσματα ... 92

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Συμπεράσματα και προτάσεις ... 97

Συμπεράσματα ... 97

Προτάσεις ... 103

Βιβλιογραφία ... 105

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Πίνακας εικόνων

Εικόνα 1: Τοπογραφικός χάρτης της Βαλκανικής χερσονήσου (Πηγή: World Atlas, 2023).. 12

Εικόνα 2: Βαλκανικοί λαοί – Χάρτης εθνών και θρησκειών . Πηγή: Terzic et al., 2015, σελ 32 13

Εικόνα 3: Σήμα της UNESCO (πηγή: επίσημη ιστοσελίδα) 24

Εικόνα 4: Στεφάνι από σκόρδα για το μάτιασμα και τις κακές ενέργειες/όντα, Μπρασόβ, Ρουμανία (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)..... 39

Εικόνα 5: Κοπέλα κουβαλά μαζί της σκόρδο για το μάτι και τη γλωσσοφαγιά (Πηγή: Προσωπικό αρχείο) 41

Εικόνα 6: Κεραμικά σκουλαρίκια-σκόρδα για το μάτι και τη γλωσσοφαγιά (Πηγή: Προσωπικό αρχείο) 42

Εικόνα 7: Φυλαχτά με μάτι κρεμασμένα στο σπίτι για προστασία (Πηγή: Προσωπικό αρχείο) 43

Εικόνα 8: προστατευτικά μέσα εναντίον των βρυκολάκων, χωριό Μπραν Ρουμανια (Πηγή: Προσωπικό αρχείο) 47

Εικόνα 9: Απεικόνιση της χθόνιας θεότητας Εκάτης (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)..... 51

Εικόνα 10: Σάββατο του Λαζάρου στο Πήλιο (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)..... 55

Εικόνα 11: Λαζαρίνες στην πόλη Γεύγελη, στη Βόρεια Μακεδονία (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)..... 57

Εικόνα 12: Λαζαρίνες στην πόλη Γεύγελη, στη Βόρεια Μακεδονία (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)..... 58

Εικόνα 13: Αναπαράσταση των Λαζαρίνων από τα μέλη του Τμήματος Παραδοσιακής Μουσικής και Χορού του Εθνικού Κέντρου Μουσικής και Μπαλέτου Ilija Nikolovski-Luj στα σκόπια το 2005 60

Εικόνα 14: Μικρά κορίτσια ντυμένες στην Κορησό Καστοριάς (Πηγή: Ζούγελη, 2022)..... 63

Εικόνα 15: Τα λαζαράκια..... 64

Εικόνα 16: Κορίτσια ντυμένες Λαζαρίνες στην Αιανή Κοζάνη (Πηγή: Αμαραντίδου, 2022) 66

Εικόνα 17: Τα κάλαντα του Λαζάρου σε παντοπωλείο, Βόλος (Πηγή: προσωπικό αρχείο) .. 67

Εικόνα 18: Διάφορες μάσκες Κούκερι (Πηγή: Προσωπικο αρχειο)..... 70

Εικόνα 19: Παραδοσιακά κουστούμια του Κούκερι: υπερμεγέθεις καμπάνες, τερατόμορφες μάσκες και στολές κεντημένες ή από δέρμα κατσίκας (Πηγή: Brown, 2018) 71

Εικόνα 20: Μάσκες Κούκερι (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)..... 72

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Εικόνα 21: Μασκαρεμένοι στο φεστιβάλ Κούκερι (Πηγή: UNESCO, 2015) στο χωριό Velkovtsi της Βουλγαρίας. Ο «αρχηγός» βρίσκεται στη μέση, ντυμένος με στολή από την εποχή της βουλγαρικής εθνικής αναγέννησης, περιτριγυρισμένος από παιδιά Σουρβακάρι, ενώ στα δεξιά βρίσκονται η «νύφη», ο «γαμπρός» και ο «ιερέας». 74

Εικόνα 22: Σουβενίρ από φεστιβάλ Κούκερι (Πηγή: Προσωπικό αρχείο) 75

Εικόνα 23: Ουγγαρία, Buso (Πηγή: Προσωπικό αρχείο) 76

Εικόνα 24: Φωτιά μπροστά στο φρούριο Lukavec (Turopolje κεντρικής Κροατίας) στα πλαίσια εορτασμού του Αγίου Γεωργίου (Πηγή: UNESCO, 2014) 81

Εικόνα 25: Αη-γιωρήτες στον βράχο του Γούλα τραγουδάνε και χορεύουν 84

Εικόνα 26: Ντόπιες γυναίκες ρίχνουν στεφάνια λουλουδιών στο νερό στην πόλη Knjazevac της Σερβίας (Πηγή: UNESCO, 2014) 87

***

Πίνακας 1: Εορτασμός του Αγίου Γεωργίου ανά τις κοινότητες (ιδία επεξεργασία) 95

Περίληψη

Η περιοχή των Βαλκανίων παρουσιάζει μια πλούσια πολιτιστική και πνευματική κληρονομιά που χαρακτηρίζεται από κοινές πεποιθήσεις, τελετουργίες και πρακτικές. Η συνύπαρξη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

επίσημων θρησκευτικών τελετουργιών, παγανιστικών πεποιθήσεων και πρακτικών στα Βαλκάνια αναδεικνύει την πολύπλοκη φύση της θρησκευτικής έκφρασης και τον ρόλο των πολιτιστικών παραδόσεων. Η συμμετοχή της UNESCO στρέφει την παγκόσμια προσοχή σε αυτά τα πολιτιστικά στοιχεία, ενθαρρύνει τον διαπολιτισμικό διάλογο και προάγει τον αμοιβαίο σεβασμό και την κατανόηση μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων. Με τη διαφύλαξη αυτών των πολιτιστικών εκφράσεων, η Σύμβαση στοχεύει να διασφαλίσει τη βιωσιμότητα, την ανθεκτικότητα και τη μετάδοσή τους στις μελλοντικές γενιές. Η διατήρηση και αξιοποίηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς των Βαλκανίων είναι ζήτημα όχι μόνο εθνικών ταυτοτήτων και πολιτικής χειραφέτησης, αλλά και παγκόσμιας αλληλοκατανόησης και ανάδειξης των πολιτιστικών στοιχείων που διέπονται από πανανθρώπινες αξίες.

Λέξεις – κλειδιά

Βαλκάνια, UNESCO, Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, Πολιτισμός, Παγανισμός, Πεποιθήσεις

PAGAN CUSTOMS AND BELIEFS IN THE BALKANS

Abstract

The Balkan region features a rich cultural and spiritual heritage characterized by shared beliefs, rituals and practices. The coexistence of formal religious rituals, pagan beliefs and practices in the Balkans highlights the complex nature of religious expression and the role of political traditions. UNESCO's participation draws global attention to these cultural elements, encourages intercultural dialogue and promotes mutual respect and understanding between different communities. By safeguarding these cultural expressions, the Convention aims to ensure their sustainability, resilience, and transmission to future generations. The preservation and exploitation of the intangible cultural heritage of the Balkans is not only a question of national identities and political emancipation, but also of global mutual understanding and the promotion of cultural elements governed by universal values.

Keywords

Balkans, UNESCO, Intangible Cultural Heritage, Culture, Paganism, Beliefs

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Επιλογή θέματος

Το θέμα που επιλέχθηκε για την παρούσα διπλωματική περιστρέφεται γύρω από την εξερεύνηση της λαογραφίας και των παγανιστικών ριζών των εθίμων στα Βαλκάνια. Η επιλογή αυτή έγινε λόγω της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς και της ποικιλομορφίας που υπάρχει στην περιοχή, η οποία προσφέρει ένα συναρπαστικό πεδίο μελέτης για την κατανόηση των παραδόσεων και των πεποιθήσεων των βαλκανικών λαών. Το θεωρητικό και εννοιολογικό πλαίσιο χρησιμεύει ως θεμέλιο για το έργο, παρέχοντας μια ολοκληρωμένη κατανόηση του θέματος. Με την εξέταση της διαδικασίας εγγραφής στο Εθνικό Ευρετήριο, η μελέτη στοχεύει να αναδείξει τη σημασία και την αξία που αποδίδεται σε αυτά τα πολιτιστικά στοιχεία.

Η διερεύνηση του παγανισμού παρουσιάζει μια ενδιαφέρουσα προοπτική της θρησκευτικής ιστορίας της περιοχής. Εμβαθύνοντας στον ορισμό του παγανισμού και εξετάζοντας τις ρίζες, τη μυθολογία και τις παραδόσεις του στα Βαλκάνια, η ερεύνα επιδιώκει να ρίξει φως στα αρχαία συστήματα πεποιθήσεων που διαμόρφωσαν τον πολιτιστικό ιστό της περιοχής. Επιπλέον, μελετά τις θρησκευτικές αναπαραστάσεις της Μητέρας Γης και διερευνά την έννοια του θανάτου ως τελετουργικό πέρασμα. Οι πτυχές αυτές παρέχουν πληροφορίες για τη βαθιά σύνδεση μεταξύ της φύσης, της πνευματικότητας και του κύκλου της ζωής και του θανάτου στη λαϊκή παράδοση των Βαλκανίων. Επίσης, επικεντρώνεται σε κάποια έθιμα, συγκεκριμένα στους εορτασμούς του Αγίου Γεωργίου παμβαλκανικά, του βουλγαρικού Κούκερι αλλά και των Λαζαρίνων της Βόρειας Μακεδονίας και της Ελλάδας. Τα έθιμα αυτά χρησιμεύουν ως παραδείγματα για να απεικονίσουν τις μοναδικές και ποικίλες παραδόσεις που εξακολουθούν να εφαρμόζονται στα Βαλκάνια, αναδεικνύοντας τη συνέχεια και την ανθεκτικότητα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Εισαγωγή

Η διατήρηση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς των Βαλκανίων είναι ζήτημα όχι μόνο εθνικών ταυτοτήτων και πολιτικής χειραφέτησης, αλλά και παγκόσμιας αλληλοκατανόησης και ανάδειξης των πολιτιστικών στοιχείων που

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

διέπονται από πανανθρώπινες αξίες. Η περιοχή των Βαλκανίων, με την ταχύτατη αστικοποίηση και εκβιομηχάνιση που αναγκάστηκε να πραγματοποιήσει στον μισό σχεδόν χρόνο σε σχέση με άλλα ευρωπαϊκά κράτη, βρίσκεται σε πολλές εκφάνσεις του οικονομικού και κοινωνικού βίου μετέωρη ανάμεσα στις βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις και κοσμοθεωρίες αιώνων που τη σημάδεψαν και στις σύγχρονες ανάγκες και ιδέες που αποτελούν το μέλλον στην πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης. Είναι, λοιπόν, απαραίτητο να διαφυλαχθούν τα υλικά και άυλα στοιχεία που, παρά τη φαινομενική ασυμβατότητά τους με τα σημερινά δεδομένα, αποτέλεσαν τα θεμέλια της μοναδικότητας και του ιδιαίτερου χαρακτήρα των Βαλκανίων και κρύβουν μέσα τους χιλιετίες αδιάκοπης παραγωγής πολιτισμού και ανθρώπινης προσαρμοστικότητας και εφευρετικότητας. Δεν τίθεται μόνο ζήτημα σύνδεσης με το παρελθόν μας και αυτογνωσίας των κοινοτήτων των Βαλκανίων, αλλά το ζήτημα αξιοποίησης μιας ανεξάντλητης πηγής γνώσης και έμπνευσης για τη διαμόρφωση των αυριανών επιστημονικών, καλλιτεχνικών και φιλοσοφικών έργων.

Σημαντικός παράγοντας είναι και ο πλούτος και η ποικιλομορφία των ανθρώπινων παραδόσεων, των οποίων η ανάδειξη έχει αναγνωριστεί ως στόχος σε κάθε οργανωμένη προσπάθεια του σύγχρονου κόσμου να προτεραιοποιήσει τη δημιουργία και μελέτη του πολιτισμού. Η Σύμβαση για τη Διατήρηση της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, όπως τονίζεται στην αντίστοιχη ιστοσελίδα του κράτους, έχει επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής της για να ενσωματώσει διάφορους νέους τομείς πολιτιστικής έκφρασης. Η εξέλιξη αυτή είναι σημαντική για την αναγνώριση και προστασία πρακτικών άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που είναι βαθιά ριζωμένες στην ελληνική κοινωνία. Σε αυτή τη διπλωματική εργασία, θα διερευνήσουμε τους πρόσφατα ενσωματωμένους τομείς και τη σύνδεσή τους με την UNESCO.

- *Προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις*

Οι προφορικές παραδόσεις διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στη μετάδοση γνώσεων, ιστοριών και αξιών από τη μια γενιά στην άλλη. Η συμπερίληψη των παραμυθιών, των τραγουδιών και των αφηγήσεων στη Σύμβαση υπογραμμίζει τη σημασία αυτών των άυλων πολιτιστικών στοιχείων. Αυτές οι προφορικές παραδόσεις όχι μόνο παρέχουν πληροφορίες για το ιστορικό και πολιτιστικό πλαίσιο της Ελλάδας, αλλά συμβάλλουν επίσης στη συλλογική μνήμη και την ταυτότητα του λαού της.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

- *Παραστατικές τέχνες*

Οι παραστατικές τέχνες περιλαμβάνουν διάφορες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης, όπως αυτές του χορού, της μουσικής και του λαϊκού θεάτρου. Αυτές οι μορφές τέχνης είναι βαθιά ριζωμένες στον βαλκανικό πολιτισμό και έχουν εξελιχθεί με την πάροδο των αιώνων, αντανακλώντας τις κοινωνικές, θρησκευτικές και ιστορικές συνθήκες της ζωής στην κοινότητα. Η αναγνώριση της σημασίας των παραστατικών τεχνών στο πλαίσιο της Σύμβασης διασφαλίζει τη συνεχή εξάσκηση, μετάδοση και εκτίμησή τους ως ζωντανών παραδόσεων.

- *Έθιμα, τελετουργίες, πεποιθήσεις, εορταστικές εκδηλώσεις*

Τα έθιμα, οι τελετουργίες, οι πεποιθήσεις και οι εορτασμοί αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του πολιτιστικού ιστού κάθε κοινωνίας. Τα Βαλκάνια διαθέτουν ένα πλούσιο μωσαϊκό εθίμων και παραδόσεων που συνδέονται με διάφορες πτυχές της ζωής, όπως οι γάμοι, οι βαπτίσεις και οι θρησκευτικές γιορτές. Αυτές οι πρακτικές συνδέουν τους ανθρώπους με την κληρονομιά τους και ενισχύουν την αίσθηση της κοινότητας και του ανήκειν. Με την ενσωμάτωση αυτών των στοιχείων στη Σύμβαση, η UNESCO αναγνωρίζει την αξία τους και υποστηρίζει τις προσπάθειες διατήρησης και προώθησής τους.

- *Γνώσεις και πρακτικές που σχετίζονται με το Σύμπαν και τη Φύση*

Ο βαλκανικός πολιτισμός έχει μια βαθιά ριζωμένη σύνδεση με το σύμπαν και τη φύση, εμφανή στη μυθολογία, τη φιλοσοφία και τα συστήματα παραδοσιακής γνώσης. Αυτή η πτυχή της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς περιλαμβάνει την αρχαία σοφία, την οικολογική γνώση και τις πρακτικές που σχετίζονται με τη γεωργία, την αλιεία και την παραδοσιακή ιατρική. Η αναγνώριση της σημασίας αυτών των γνώσεων και πρακτικών στο πλαίσιο της Σύμβασης διασφαλίζει τη συνέχειά τους και ενθαρρύνει τις βιώσιμες σχέσεις μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

- *Παραδοσιακή οικοτεχνία και τεχνικές δεξιότητες*

Οι παραδοσιακές τέχνες ενσωματώνουν τη δεξιότητα και τη δημιουργικότητα που περνούν από γενιά σε γενιά. Αυτές οι τέχνες περιλαμβάνουν την κεραμική, την υφαντική, την ξυλουργική, τη μεταλλοτεχνία και πολλές άλλες. Όχι μόνο διατηρούν τις παραδοσιακές τεχνικές, αλλά χρησιμεύουν και ως πηγή βιοπορισμού για τους τεχνίτες. Με την ενσωμάτωση των παραδοσιακών τεχνών και των τεχνικών δεξιοτήτων τους στη Σύμβαση, η UNESCO αναγνωρίζει την πολιτιστική τους σημασία και παρέχει υποστήριξη για τη μετάδοση, την καινοτομία και τη βιωσιμότητά τους.

Η σύνδεση όλων αυτών των εθίμων, παραδόσεων και πρακτικών με την UNESCO αναδεικνύει τη δέσμευση του οργανισμού για τη διατήρηση και προώθηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς παγκοσμίως. Η συμμετοχή της UNESCO στρέφει την παγκόσμια προσοχή σε αυτά τα πολιτιστικά στοιχεία, ενθαρρύνει τον διαπολιτισμικό διάλογο και προάγει τον αμοιβαίο σεβασμό και την κατανόηση μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων. Με τη διαφύλαξη αυτών των πολιτιστικών εκφράσεων, η Σύμβαση στοχεύει να διασφαλίσει τη βιωσιμότητα, την ανθεκτικότητα και τη μετάδοσή τους στις μελλοντικές γενιές.

Φαίνεται λοιπόν πως η επέκταση της Σύμβασης για τη Διατήρηση της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ώστε να συμπεριλάβει τις προφορικές παραδόσεις, τις παραστατικές τέχνες, τα έθιμα, τις τελετουργίες, τις πεποιθήσεις, τις γνώσεις που σχετίζονται με το σύμπαν και τη φύση και τις παραδοσιακές τέχνες, καταδεικνύει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας και των υπόλοιπων βαλκανικών χωρών. Αυτή η περιεκτική προσέγγιση αναγνωρίζει την αξία αυτών των πολιτιστικών εκφράσεων για τη διατήρηση της ταυτότητας, την προώθηση της ποικιλομορφίας και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Η σύνδεση αυτών των εθίμων με την UNESCO ενισχύει τη δέσμευση για τη διαφύλαξη και την προώθηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σε παγκόσμια κλίμακα.

Τέλος, η διπλωματική παρουσιάζει στα έθιμα αναφοράς μια λεπτομερή μελέτη των Λαζαρίνων στα Βαλκάνια, εξετάζοντας το ιστορικό τους υπόβαθρο και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

περιγράφοντας τις τελετουργικές πρακτικές στη Βόρεια Μακεδονία και την Ελλάδα Το Κούκερι της Βουλγαρίας αλλά και τα έθιμα του Αγίου Γεωργίου Παμβαλκανικά . Αναλύοντας αυτά τα συγκεκριμένα έθιμα, η μελέτη προσφέρει μια βαθύτερη κατανόηση των πολιτισμικών αποχρώσεων και των περιφερειακών παραλλαγών εντός της βαλκανικής λαογραφίας. Συνολικά, η ερεύνα έχει ως στόχο να εξερευνήσει και να τεκμηριώσει την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά των Βαλκανίων μέσα από το πρίσμα της λαογραφίας και των παγανιστικών ριζών των εθίμων. Παρέχει την ευκαιρία να εμβαθύνει κανείς στις μοναδικές παραδόσεις, πεποιθήσεις και πρακτικές που έχουν διαμορφώσει την ταυτότητα των βαλκανικών λαών, προσφέροντας πολύτιμες πληροφορίες για την πολιτιστική τους ποικιλομορφία και την ιστορική τους συνέχεια.

Μεθοδολογία έρευνας

Η παρούσα έρευνα είναι βιβλιογραφική και χρησιμοποιεί έντυπες και ηλεκτρονικές πηγές για την εννοιολογική πλαισίωση και την συγκριτική ανάλυση του εθίμου της μελέτη περίπτωσης καθώς και των εθίμων αναφοράς. Αναζητήθηκαν άρθρα, βιβλία και έρευνες σχετικά με τη λαογραφία, την εθνογραφία, την ιστορία των Βαλκανίων και τα παγανιστικά και χριστιανικά έθιμα. Πρέπει να αναφέρουμε επίσης ότι η σκοπιά από την οποία έγινε η έρευνα είναι αυτή της ανάδειξης της αξίας των εθίμων που αναλύονται, καθώς και της ανάγκης και των διαδικασιών για την επίσημα κατοχυρωμένη προστασία τους ως άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η συγκεκριμένη μέθοδος επιλέχθηκε για να μελετηθούν τα έθιμα αναφοράς και της περίπτωσης μελέτης διαχρονικά και να εξεταστεί μια ποικιλία πηγών ιστορικού-λαογραφικού ενδιαφέροντος, επάνω στην ιστορική συνέχεια των εθίμων με παγανιστικές ρίζες και τον ρόλο που αυτά έπαιξαν στην κοινωνική συνοχή και τη συγκρότηση τοπικής και εθνικής ταυτότητας στα Βαλκάνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Θεωρητικό/ Εννοιολογικό πλαίσιο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

1.1 Οι Βαλκανικοί Λαοί

Οι Βαλκανικοί λαοί γεωγραφικά, πολιτικά και πολιτιστικά εκτείνονται σε διάφορες χώρες της νότιο-ανατολική Ευρώπης, συγκεκριμένα της Βαλκανικής χερσονήσου: Ελλάδα, Βόρεια Μακεδονία, Σερβία, Μαυροβούνιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Αλβανία και ένα σχετικά μικρό τμήμα της Κροατίας, της Σλοβενίας, της Ρουμανίας, της Σλοβενίας και της Τουρκίας (το ευρωπαϊκό της τμήμα, η Ανατολική Θράκη). Τα γεωγραφικά σύνορα της περιοχής ορίζονται από τέσσερις θάλασσες (την Αδριατική Θάλασσα, το Αιγαίο Πέλαγος, την Θάλασσα του Μαρμαρά και την Μαύρη Θάλασσα), τρεις ποταμούς (τον Δούναβη, τον Αισόντιο και τον Σάβο) και δύο στενά (του Βοσπόρου και του Ελλήσποντου). (Okey, 2007)

Ο όρος «Βαλκάνια» είναι τουρκικός και σημαίνει «βουνά», οπότε αυτή η ονομασία της χερσονήσου είναι σχετικά πρόσφατης προέλευσης. Στην Κλασική Εποχή τα Βαλκάνια ήταν γνωστά ως οροσειρά του Αίμου.

Εικόνα 1: Τοπογραφικός χάρτης της Βαλκανικής χερσονήσου (Πηγή: World Atlas, 2023)

Από την Ελλάδα ως και τη Σλοβενία, η ιστορία έχει στιγματιστεί από μια σειρά μεταναστεύσεων, πολέμων, κατακτήσεων και πολιτικών συμμαχιών αναμειγνύοντας ή διαχωρίζοντας διάφορα έθνη. Οι απόγονοι των χωρών αυτών σήμερα μιλούν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

διάφορες γλώσσες και ασπάζονται διαφορετικές θρησκείες. Οι λαοί αυτοί έχουν οργανώσει τα έθνη τους βάσει κοινών εθνικών χαρακτηριστικών, ωστόσο υιοθετούν και στοιχεία άλλων βαλκανικών εθνικών ομάδων.

Η περιοχή κατοικείται κυρίως από σλαβικές εθνικές ομάδες (Σέρβοι, Βούλγαροι, Κροάτες κτλ) αλλά επίσης από Έλληνες, Τούρκους, Αλβανούς, Ρομά κτλ. Οι γλώσσες αρκετών βαλκανικών χωρών είναι σλαβικές, αν και υπάρχουν αρκετές άλλες εθνικές γλώσσες όπως η ελληνική, η τουρκική, η αλβανική και η ρουμανική. Η κυρίαρχη θρησκεία στα Βαλκάνια είναι ο ορθόδοξος χριστιανισμός, ακολουθούμενη από τον καθολικό χριστιανισμό (Κροατία, Σλοβενία) και τον ισλαμικό σουνιτισμό (Εικόνα 2). Στα Βαλκάνια βρίσκονται οι μόνες ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες επικρατεί η θρησκεία του μωαμεθανισμού (Ανατολική Θράκη, Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη) (Couroucli, 1997).

Εικόνα 2: Βαλκανικοί λαοί – Χάρτης εθνών και θρησκειών . Πηγή: Terzic et al., 2015, σελ 32

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά των βαλκανικών χωρών διαμορφώθηκαν σαν αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, όπως η στρατηγική γεωγραφική θέση της Βαλκανικής Χερσονήσου, που αποτελεί σύνδεση της Ασίας και της Αφρικής με την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Ευρωπαϊκή ήπειρο, η συνύπαρξη πολλών διαφορετικών εθνοτήτων σε περιορισμένο γεωγραφικά χώρο και η γλωσσική, εθνική και θρησκευτική ανομοιομορφία που αυτή συνεπάγεται, η γεωμορφολογία της χερσονήσου καθώς το ανάγλυφο είναι κυρίως ορεινό περιορίζοντας τις μετακινήσεις και την κατανομή του πληθυσμού αλλά και τις οικονομικές δραστηριότητες. Ρόλο έπαιξαν επίσης τα κοινωνικά-πολιτικά τεκταινόμενα στην περιοχή που ανέστειλαν την βιομηχανική και οικονομική ανάπτυξή της: ο απελευθερωτικός αγώνας για την ανεξαρτησία από τον τουρκικό ζυγό τον 19ο αιώνα, δυο βαλκανικοί και δυο παγκόσμιοι πόλεμοι κατά τον 20ο αιώνα και τέλος η διάσπαση της ενιαίας μέχρι τότε Γιουγκοσλαβίας. **(**Mazower, 2000)

1.2 Ιστορική αναδρομή των βαλκανικών λαών

Οι λαοί των άλλων δυο ευρωπαϊκών χερσονήσων, της Ιταλίας και της Ισπανίας, κατόρθωσαν, λόγω γεωπολιτικών παραγόντων, να ενοποιηθούν φυλετικά, οικονομικά και πολιτικά. Αντίθετα, οι λαοί της Βαλκανικής χερσονήσου, διαχωρίζονται μεταξύ τους σε πολλές γεωγραφικές περιοχές λόγω φυσικών συνόρων, όπως για παράδειγμα ο ποταμός Δούναβης, πράγμα που εντείνει την απομόνωση, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η επίτευξη εθνικής, θρησκευτικής και πολιτικής ομοιομορφίας/ενότητας.

Η ανομοιομορφία αυτή στα Βαλκάνια ενισχύθηκε περισσότερο από την πολυτάραχα ιστορικά γεγονότα που έχουν διαδραματιστεί στην περιοχή. Μια σύντομη ιστορική αναδρομή της πολύπαθης βαλκανικής χερσονήσου παρουσιάζεται παρακάτω. Χρονικά, η ιστορική αναδρομή των λαών της Βαλκανικής χερσονήσου μπορεί να διαχωριστεί σε πέντε περιόδους, καλύπτοντας ένα εύρος τριών χιλιάδων ετών (Schevill, 1991):

1. Αρχαία Ελληνική Περίοδος (1500 π.Χ. – 200 μ.Χ.)
2. Ρωμαϊκή Περίοδος (200 π.Χ. – 500 μ.Χ.)
3. Μεσαίωνας ή Βυζαντινή εποχή
4. Οθωμανική Περίοδος,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

5. Απελευθερωτική Περίοδος (19ος αιώνας – 20ος αιώνας)

Παρόλο που οι Έλληνες δεν ήταν ο πρώτος λαός που κατοίκησε στα Βαλκάνια, η πρώτη περίοδος είναι η Αρχαία Ελληνική Περίοδος, καθώς οι Έλληνες ήταν ο πρώτος λαός που άφησε απτή ιστορική καταγραφή του ίδιου και των γειτόνων του. Χαρακτηριστικό της πολιτικής κατάστασης της χώρας ήταν η συνεχής πολιτική διχόνοια μεταξύ των πόλεων-κρατών της, ωστόσο τα επιτεύγματα του λαού της την κατέστησαν μια ανεξάρτητη και ενωμένη απέναντι στις αντίπαλες φυλές δύναμη. Κατά τον 5ο αιώνα π.Χ., ο βασιλιάς Κύρος της Περσίας ξεκίνησε την επιδρομή του στην ανατολικά σύνορα της Ελλάδας με στόχο τον σταδιακό έλεγχο ολόκληρης της ανατολικής Μεσογείου. Τις προσπάθειες του συνέχισαν οι διάδοχοί του, ο Δαρείος και ο Ξέρξης, ωστόσο οι Έλληνες αντεπιτέθηκαν και απέκρουσαν τους Πέρσες. Τον επόμενο αιώνα, ο Μέγας Αλέξανδρος, αποφασισμένος να εξαλείψει οριστικά τον κίνδυνο από την Ανατολή, διέσχισε την Μικρά Ασία διοικώντας τον στρατό του Αρχαίου Βασιλείου της Μακεδονίας και στην περίοδο των 13 ετών της βασιλείας του κατέκτησε το μεγαλύτερο μέρος του τότε γνωστού κόσμου, συμπεριλαμβανομένης της Περσίας, φτάνοντας ως τις παρυφές της Ινδίας. Έτσι, με τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου έγινε μια πρώτη προσπάθεια ένωσης των περιοχών της ανατολικής Μεσογείου κάτω από έναν κοινό πολιτικό «πέπλο». Όμως αυτή η πολιτική ενότητα αποδείχτηκε αδύναμη, καθώς με τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου επήλθε διχασμός, ο οποίος έληξε με την κυριαρχία των Ρωμαίων το πρώτο μισό του 2ο αιώνα π.Χ. (Okey, 2007).

Ήδη από την εποχή της κυριαρχίας του Αυτοκράτορα Αυγούστου (27 π.Χ.-14 μ.Χ.), οι Ρωμαίοι ως εξαιρετικοί διοικητές και νομοθέτες κατάφεραν την επίτευξη της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ένωσης των διαφορετικών λαών της Μεσογείου σε μια ενιαία αυτοκρατορία. Οι επόμενοι δύο αιώνες χαρακτηρίστηκαν από ευημερία και ειρήνη. Ωστόσο, τον 3ο αιώνα ξεκίνησε η πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας σαν αποτέλεσμα ανεπαρκών διοικήσεων, στρατιωτικής απειθαρχίας, κοινωνικού χάους και της πίεσης στα σύνορα από βάρβαρους λαούς.

Η πολιτική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των βαλκανικών χωρών (Ρουμανία, Βουλγαρία, Αλβανία, Ελλάδα και οι χώρες που προέκυψαν από την διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας) συνέβη κατά τη διάρκεια των τριών βασικών συγχρόνων χρονικών περιόδων που αποτυπώνουν την άνοδο, την κυριαρχία και την πτώση των

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

κομμουνιστικών καθεστώτων: Ι) 1944-1949/50: από την τελική συμφωνία των Μεγάλων Δυνάμεων (Μεγάλη Βρετανία, Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και Σοβιετική Ένωση) για την μοίρα των μεταπολεμικών Βαλκανίων με την ίδρυση νέων κυβερνήσεων και νόμιμων πολιτικών τάξεων στις βαλκανικές χώρες, ΙΙ) 1950-1989: η διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, και ΙΙΙ) 1989-2000: από την πτώση του τείχους του Βερολίνου ως το τέλος του 20ού αιώνα.

Οι χρονικές αυτές περίοδοι στιγματίστηκαν από: την μεταπολεμική Γιουγκοσλαβία που δημιουργήθηκε βασισμένη στο μαρξιστικό πολιτικό δόγμα και την απόλυτη εξουσία του Κομμουνιστικού Κόμματος και του ισχυρού ηγέτη του Josip Broz Tito, τις πολιτικές διαμάχες που έγιναν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου μεταξύ των χωρών του ΝΑΤΟ και των χωρών του Συμφώνου της Βαρσοβίας (Βουλγαρία, Τσεχοσλοβακία, Ανατολική Γερμανία, Ουγγαρία, Πολωνία, Σοβιετική Ένωση και Αλβανία) με αφορμή την ένταξη της Δυτικής Γερμανίας στο ΝΑΤΟ, και, τέλος, στην απροσδόκητα βίαιη διάλυσή της που σημαδεύτηκε από απαράμιλλες εθνικές και θρησκευτικές συγκρούσεις και εθνοκάθαρση. Η Γιουγκοσλαβία επηρέασε την πολιτική διαμόρφωση των Βαλκανίων και η διάλυσή της αποτέλεσε την βάση για την δημιουργία του όρου «βαλκανοποίηση», ο οποίος στερεοτυπικά χρησιμοποιείται σαν συνώνυμο της βαρβαρότητας, απολυταρχίας, πρωτογονισμού και άλλων σκοτεινών πτυχών της ανθρώπινης κοινωνίας που εμφανίζονται στην ακραία μορφή τους μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος και του αιματηρού εμφύλιου πολέμου στην Γιουγκοσλαβία. (Batakovic, 2007)

1.3 Πολιτιστικό αγαθό

Σύμφωνα με την Μουσταΐρα (2012), τα πολιτιστικά αγαθά είναι ανθρώπινες δημιουργίες που έχουν ως στόχο τις ζωτικές ανάγκες της κοινωνίας σε μία δεδομένη στιγμή. Δεν μπορούν να δημιουργηθούν σε οποιαδήποτε εποχή ή από οποιοδήποτε ανθρώπινο ον, καθώς ο ρόλος τους είναι καταλυτικός και δεν μπορεί να γίνει υποπροϊόν ρεπλίκας, εν αντιθέσει με τα καταναλωτικά αγαθά των οποίων η αξία επηρεάζεται από εξωγενείς παράγοντες και είναι μαζικά διαθέσιμα στο ευρύ κοινό. Το 2002 το ελληνικό κράτος υιοθέτησε τον όρο «άυλα πολιτιστικά» αγαθά έτσι ώστε να μπορεί να προστατέψει αλλά και να διαφυλάξει την πολιτιστική κληρονομιά που

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

προηγουμένως ορίζονταν ως «παραδοσιακός και σύγχρονος λαϊκός πολιτισμός». Ειδικότερα ο νόμος 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (ΦΕΚ 153 Α/28.6.2002) προβλέπει ότι "*ως άυλα πολιτιστικά αγαθά νοούνται εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού"* (άρθρο 2,παρ.ε'). Ως εκ τούτου το άρθρο 2 παράγραφος 1 αποδίδει ότι "*οι πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές, καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και οι πολιτιστικοί χώροι που συνδέονται με αυτές και τις οποίες οι κοινότητες, οι ομάδες και, κατά περίπτωση, τα άτομα αναγνωρίζουν ως μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους"*. Η επικύρωση της σύμβασης στην Ελλάδα τέθηκε σε ισχύ το 2006, ενώ έως σήμερα την έχουν επικυρώσει 193 χώρες (τελευταία ενημέρωση 28/5 2023) (site άυλη πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδος).

1.4 Άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδος, η σύμβαση για τη διαφύλαξη της αυλής πολιτιστικής κληρονομίας πλέον ενσωματώνει καινούργιους τομείς, οι οποίοι είναι:

α) οι προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις όπως τα παραμύθια, τα τραγούδια, οι αφηγήσεις

β) οι παραστατικές τέχνες (ο χορός, η μουσική, το λαϊκό θέατρο)

γ) τα έθιμα, οι τελετουργίες, οι δοξασίες, οι εορταστικές εκδηλώσεις

δ) οι γνώσεις αλλά και οι πρακτικές όπου επικεντρώνονται σε θέματα που έχουν σχέση με το σύμπαν και τη φύση

ε) οι παραδοσιακές χειροτεχνίες και η δαημοσύνη που απαιτούν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Ένα αξιόλογο μέρος της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, που περιλαμβάνει λαϊκές πρακτικές, κοινωνικά δρώμενα, παραδόσεις και έθιμα, αντανακλούν ισχυρές αποδόσεις θρησκευτικότητας της κοινωνίας ή συνδέονται με θρησκευτικές πρακτικές και εκδηλώσεις. Ωστόσο, οι θρησκείες δεν είναι επιτρεπτό να συμπεριληφθούν στο κατάλογο της σύμβασης για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά επιβάλλεται να είναι σύμφωνη με απαιτήσεις του αμοιβαίου σεβασμού και της βιώσιμης ανάπτυξης ανάμεσα στις κοινότητες, ομάδες αλλά και σε κάθε άτομο ξεχωριστά. (άρθρο 2 παράγραφος 1)

Πρακτικές που αναβιώνουν μνήμες από βίαιες συγκρούσεις μιας κοινότητας είτε διαφορετικών κοινοτήτων, πρακτικές οι οποίες απομονώνουν βίαια και εξευτελιστικά τα μέλη των κοινοτήτων ή κοινότητες όπου διαχωρίζονται με κοινωνικά κριτήρια και νόρμες όπως είναι ηλικία, η επαγγελματική κατάσταση, το φύλλο, η σεξουαλική τους ταυτότητα, αλλά ακόμα και πρακτικές οι οποίες είναι επικίνδυνες για την ευημερία των μελών της κοινότητας ή η βάναυση αντιμετώπιση των ζώων δεν μπορούν να αναγνωριστούν ως μέρος της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει πρακτικές οι οποίες ακόμα και σήμερα είναι ζωντανές και συνεχίζουν να τελούνται, και όχι νεκρές παραδόσεις και απομεινάρια παλαιών πρακτικών των οποίων το άκουσμα ίσως επαναφέρει στη μνήμη την διεξαγωγή τους (site άυλης πολιτιστικής κληρονομιά της Ελλάδος). Σύμφωνα με τους πολιτιστικούς αλλά και πολιτισμικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς η πολιτιστική κληρονομιά μεταβάλλεται και αναπτύσσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

2.1 Το Εθνικό Ευρετήριο ΑΠΚ

Το Εθνικό Ευρετήριο αποτελεί ένα μέσο πρόσβασης σε δεδομένα σχετικά με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας. Κύριος σκοπός του είναι να συγκροτήσει

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

την πιο έγκυρη και επικαιροποιημένη εικόνα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά (ΑΠΚ) ενημερώνεται ετησίως από την επιχειρηματική κοινότητα σε συνεργασία με το Τμήμα Σύγχρονης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού και Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Τα στοιχεία που είναι εγγεγραμμένα έως σήμερα εθνικό ευρετήριο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι 83 και είναι τα εξής:

- Μεσογειακή Διατροφή | 2013
- Καλλιέργεια της Μαστίχας | 2013
- Ξυλοναυπηγική | 2013
- Τηνιακή Μαρμαροτεχνία | 2013
- Μωμοέρια. Ένα έθιμο του δωδεκαημέρου | 2015
- Ιερά Δάση των χωριών του Ζαγορίου και της Κόνιτσας | 2015
- Η τέχνη της Ξερολιθιάς | 2015
- Ψαλτική Τέχνη | 2015
- Τσακώνικος Χορός | 2015
- Ρεμπέτικο | 2016
- Θέατρο Σκιών -Καραγκιόζης | 2016
- Ηπειρώτικο Πολυφωνικό Τραγούδι| 2016
- Το Παραδοσιακό Πανηγύρι του Συρράκου | 2016
- Η Μετακινούμενη Κτηνοτροφία | 2017
- Η Σαπωνοποιία Πατούνη | 2017
- Η Παραδοσιακή Τέχνη της Πέτρας στα Λαγκάδια Αρκαδίας | 2017
- Η υφαντική τέχνη και η διαφύλαξή της στα Αστερούσια Κρήτης | 2018
- Το Πανηγύρι του Αγίου Συμεών (Άη Συμιού) στο Μεσολόγγι | 2018

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

- Συνεργατισμός και Αλληλεγγύη: Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς Πηλίου | 2018
- Η αμπελοοινική κληρονομιά της Σαντορίνης (Θήρας-Θηρασίας) | 2018
- Η καλλιέργεια της μαύρης (κορινθιακής) σταφίδας | 2018
- Τα άγρια βρώσιμα χόρτα της Κρήτης- Εθνοβοτανικές Πρακτικές | 2018
- Ο Βλάχικος Γάμος στη Θήβα | 2018
- Ο Τρανός Χορός στη Βλάστη Κοζάνης| 2018
- Το τσακώνικο μνημόσυνο στη Βασκίνα| 2018
- Στειακός Πηδηχτός Χορός | 2018
- Καρπάθικο Γλέντι | 2019
- Καρσάνικο Κέντημα (Καρυά Λευκάδας) | 2019
- Συριανό Λουκούμι – Λουκούμι Σύρου | 2019
- Ο πολιτισμός της ελιάς και του ελαιόλαδου | 2019
- Η λιθοξοϊκή τέχνη των Μεταξάδων Έβρου | 2019
- Το έθιμο του Αϊ-Γιώρη (Αγίου Γεωργίου) στη Νεστάνη Αρκαδίας | 2019
- Καλαθοπλεκτική στη Βωλάξ Τήνου | 2019
- Η υφαντική τέχνη για τη δημιουργία κιλιμιών στον όρθιο αργαλειό στο Γεράκι Λακωνίας | 2019
- Η αγροδιατροφική παράδοση του χαρουπιού στην Κρήτη | 2019
- Καρναβάλι Σοχού | 2019
- Απολλωνιάτικες Καμουζέλες | 2019
- Σφυριχτή Γλώσσα του Χωριού Αντιά στην Κάρυστο Ευβοίας | 2019
- Τεμπελέκια (παραδοσιακά κάλαντα της Νέας Βύσσας) | 2019
- Γενίτσαροι και Μπούλες Νάουσας | 2020

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

- Λαϊκή Κιθάρα | 2020
- Παναγία Μεσοσπορίτισσα, Εορτή της Παναγίτσας στα «Αρχαία» | 2020
- Πρακτικές Διαχείρισης του Νερού στο Οροπέδιο Λασιθίου Κρήτης. Η τεχνογνωσία των αντλητικών ανεμόμυλων | 2020
- Φακές Εγκλουβής Λευκάδας | 2020
- Πορσάνικο Μαχαίρι Λευκάδας | 2020
- Αργκουτσιάρια (Καρναβάλια Κλεισούρας) | 2020
- Το Πανηγύρι της Αγίας Αγάθης στο Αιτωλικό | 2020
- Η τέχνη της παρασκευής του τυριού Μελίπαστο (Μελίχλωρο) στη Λήμνο | 2020
- Ψάρεμα με Σταφνοκάρι στο Αιτωλικό | 2020
- Η αγχιαλίτικη παράδοση καλλιέργειας του αμπελιού από την Αγχίαλο ανατολικής Ρωμυλίας στη Νέα Αγχίαλο Μαγνησίας: ο Οινοποιητικός Αγροτικός Συνεταιρισμός 'Η ΔΗΜΗΤΡΑ'» | 2020
- Κύκλες (παραδοσιακός κυκλικός χορός) | 2020
- Η καλλιέργεια και επεξεργασία των Ανατολικών Καπνών στη Μακεδονία και τη Θράκη | 2020
- Η μεταφορά της εικόνας του Αγιώργη από τα Άνω στα Κάτω Δολιανά και αντίστροφα | 2020
- Κεραμική Κουρτζή | 2020
- Ολυμπίτικο Γλέντι (Κάρπαθος) | 2020
- Παραδοσιακή αλιεία Εθνικού Πάρκου λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού | 2021
- Αμπαλί, παραδοσιακό παιχνίδι της Λευκάδας | 2021
- Μάηδες της Μακρινίτσας Πηλίου | 2021

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

- Η βοσκική και ο κόσμος του βοσκού στον Ψηλορείτη | 2021
- Χορός Σέρρα | 2021
- Κεραμική παράδοση Σίφνου | 2021
- Τα Πανηγύρια της Ικαρίας | 2021
- Οι φιλαρμονικές της Κέρκυρας | 2021
- Τηγανίτες τ' Αγιού στην Κέρκυρα | 2021
- Μελεκούνι Ρόδου: Παρασκευή και κατανάλωση | 2021
- Η τέχνη της παραδοσιακής παρασκευής του τυριού Μανούρι Βλάστης | 2021
- Οι Μάντρες της Λήμνου | 2021
- Ανδριώτικη Βεγγέρα | 2021
- Τα Σάγια στη Νέα Καρβάλη της Καβάλας | 2021
- Αράπηδες Μοναστηρακίου Δράμας | 2021
- Ο άυλος πολιτισμός των Ιστορικών Καφέ | 2021
- Καλήμερα στο Μεγάλο Χωριό Ευρυτανίας | 2021
- Τα Σίχνα στο Λιτόχωρο Πιερίας | 2021
- Η νύχτα των στοιχειών/ Το στοιχειό της Χάρμαινας στην Άμφισσα | 2021
- Η παραδοσιακή πρακτική άρδευσης με σηκωμένο αυλάκι στο Κυριακοχώρι Φθιώτιδας | 2021
- Το Γαϊτανάκι στην Ανάληψη του Δήμου Θέρμου Αιτωλοακαρνανίας | 2021
- Η Καλαντήρα στο Μανδράκι Νισύρου | 2021
- Τρίχορδο και τετράχορδο Μπουζούκι – Τζουράς – Μπαγλαμάς | 2021
- Χορευτικές παραδόσεις του ζεϊμπέκικου στην Ελλάδα | 2021
- Χορευτικές παραδόσεις της Νισύρου: ο χορός Καμάρες και ο χορός της Κούππας | 2021

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

- Λευκαδίτικη Λαδόπιτα | 2021
- Τοπικές και γηγενείς γεωργικές ποικιλίες: γνώσεις και πρακτικές | 2021
- Η τέχνη του αλέσματος δημητριακών στον νερόμυλο και στον ανεμόμυλο | 2021

2.2 Διαδικασία Εγγραφής στο Εθνικό Ευρετήριο ΑΠΚ

Το εθνικό ευρετήριο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (ΑΠΚ) είναι προσβάσιμο σε όλους και η ένταξη σε αυτό απαιτεί τρία στάδια ενεργειών. Το πρώτο στάδιο είναι η δήλωση πρόθεσης υποβολής, η υποβολή της δήλωσης επιβάλλεται καθώς πρέπει να εξεταστεί προκειμένου να διαπιστωθεί ότι πληροί όλες τις προϋποθέσεις που ορίζει η σύμβαση για τη διαφύλαξη της αυλής πολιτιστικής, αλλά και τις πολιτικές εφαρμογές που ορίζει η Ελλάδα.

Το δεύτερο στάδιο είναι η δημοσίευση δηλώσεων πρόθεσης υποβολής στην ιστοσελίδα ayla.culture.gr σε συγκεκριμένη ημερομηνία και, αν οι δηλώσεις που κατατέθηκαν πληρούν όλες τις προϋποθέσεις, θα κοινοποιηθούν στην ιστοσελίδα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς έτσι ώστε οι υποβληθέντες να ενημερωθούν ότι βρίσκονται σε κατάσταση προέγκρισης. Οι Υποβληθέντες των οποίων οι δηλώσεις δεν πληρούν όλα τα κριτήρια θα ενημερωθούν μέσω email. Επιπλέον, οποιοσδήποτε φορέας ή άμεσα ενδιαφερόμενος μπορεί να επικοινωνήσει με τους υποβληθέντες των δηλώσεων εάν αυτό είναι επιτρεπτό από τους ίδιους έτσι ώστε να συμβάλει στην άρτια σύνταξη του δελτίου.

Το τρίτο στάδιο αποτελείται από τη συμπλήρωση και υποβολή της δήλωσης, εάν και εφόσον η δήλωση ανταποκρίνεται σε όλα τα κριτήρια του εθνικού ευρετηρίου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδος και έχει διενεργηθεί η κατάλληλη γνωμοδότηση της εθνικής επιστημονικής επιτροπής. Τότε μέσω υπουργικής απόφασης από το Εθνικό Ευρετήριο είτε εγγράφεται στη λίστα είτε απορρίπτεται. Οι υποψήφιοι ενημερώνονται για τα όποια αποτελέσματα (ιστότοπος άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδαος).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

2.3 Η δημιουργία και ο ρόλος της UNESCO.

Το 1945 γεννήθηκε ο εκπαιδευτικός, επιστημονικός και πολιτιστικός οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών γνωστός σε όλους ως UNESCO, στης 16 Νοεμβρίου εγκρίθηκε το Σύνταγμα του οργανισμού και ήδη το 1946 ξεκίνησε η λειτουργία του. Κύριος στόχος της UNESCO είναι η διεθνής συνεργασία σε τομείς όπως είναι ο πολιτισμός, η εκπαίδευση, αλλά και οι επιστήμες, σφίγγοντας έτσι τους διεθνείς δεσμούς και προωθώντας ην συσπείρωση των λαών, την ειρήνη και ευημερία. Το όραμα της δεν είναι η υλοποίηση των οικονομικών και πολιτικών συμφωνιών ανάμεσα στα κράτη, αλλά η πνευματική και ηθική αλληλεγγύη των ανθρώπων και των πολιτισμών. Η UNESCO έχει ως έδρα της το Παρίσι και ως έμβλημα της τον Παρθενώνα και μέσω πρωτοποριακών προγραμμάτων έχει κινητοποιήσει αρκετούς καλλιτέχνες αλλά και διανοουμένους πανευρωπαϊκά καταρρίπτοντας έτσι προκαταλήψεις και ρατσιστικά ιδεώδη που κυριαρχούσαν. Το 1952 δημιουργήθηκε η Παγκόσμια Συνθήκη για τα Πνευματικά Δικαιώματα, το 1971 το πρόγραμμα Άνθρωπος και Βιόσφαιρα, το 1972 η Σύμβαση για την Προστασία της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς και τέλος το 2003 η Σύμβαση για τη Διασφάλιση της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Ο κύριος ρόλος του οργανισμού είναι να προστατέψει αλλά και να εξασφαλίσει για τις νεότερες γενιές την πολιτιστική κληρονομιά της εκάστοτε χώρας, όπως φερειπείν η προστασία των αρχαίων ναών της Αιγύπτου, του Σουδάν, Πακιστάν, της Συρίας, της Ινδονησίας της Τυνησίας, αλλά και της Ιταλίας (όπως με την πλημμύρα του 1966, όταν ανέβηκαν 2 μέτρα πάνω από την κανονική στάθμη και χιλιάδες σπίτια και πολιτιστικοί θησαυροί καταστράφηκαν). Το 1952 δημιουργήθηκε το κέντρο επιστημονικής έρευνας CERN και το 2017 το SESAME, δημιουργώντας έτσι ένα σύστημα προειδοποίησης των έντονων καιρικών φαινομένων τα οποία μπορεί να αποβούν μοιραία για την ανθρωπότητα. (UNESCO, 2023)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Εικόνα 3: Σήμα της UNESCO (πηγή: επίσημη ιστοσελίδα)

Η UNESCO απαρτίζεται από 196 κράτη μέλη και ως κύριο μέλημα της έχει τη συνεργασία των κρατών μελών σε πεδία όπως του πολιτισμού, της εκπαίδευσης και της επιστήμης. Οι δράσεις της επικεντρώνονται στην προώθηση της διεθνούς συνεργασίας. Η δομή της αποτελείται από τη Γενική Διάσκεψη, το Εκτελεστικό Συμβούλιο και τη Γραμματεία. Η ανώτατη αρχή είναι η Γενική Διάσκεψη, η οποία συνέρχεται ανά δύο χρόνια και εκλέγει το 58μελές Εκτελεστικό Συμβούλιο του οποίου η θητεία είναι τετραετής και ασκεί τον γενικό έλεγχο της UNESCO παρακολουθώντας τα δημοσιονομικά προγράμματα που εγκρίνονται από την Γενική Διάσκεψη. Επιπροσθέτως, παρακολουθεί τον προϋπολογισμό και τον εγκρίνει. Ο Γενικός Διευθυντής και το αρμόδιο επιτελείο του αποτελούν τη Γραμματεία, η οποία τελεί το έργο της αναφορικά με την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, τις φυσικές και κοινωνικές επιστήμες, αλλά και την κοινωνική πολιτική. Η θητεία του υπεύθυνου διαρκεί 6 χρόνια. (Ελληνική Δημοκρατία, Μόνιμη αντιπροσωπεία της Ελλάδος στην Ουνέσκο)

2.4 Πολιτιστική κληρονομιά και τουριστική της αξιοποίηση

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελείται από υλικά και πνευματικά στοιχεία τα οποία πρέπει να ενσωματώνονται στις ανθρώπινες κοινωνίες προς όφελος της ευημερίας τους. Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί την βάση κάθε πολιτισμού αντιπροσωπεύοντας όχι μόνο το παρελθόν αλλά και το παρόν και το μέλλον όλων των λαών. Οι νέες γενιές πλέον δεν μεταλαμπαδεύουν άκριτα την πολιτιστική κληρονομιά από μια ιστορική εποχή στην επόμενη, αλλά συμμετέχουν ενεργά στην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

επιλογή, ερμηνεία και αναβίωση της πολιτιστικής τους κληρονομιάς (Terzic et al., 2015).

Η προφορική παράδοση βασίζεται στα έθιμα, τις τελετουργίες, τις πεποιθήσεις, την μουσική, την χειροτεχνία και την προφορική παιδεία. Η εθνική λαογραφία είναι ποικιλόμορφη και εμπλουτίζεται από πνευματικές αξίες που συνδέονται με έθιμα, γιορτές, μουσική και χορούς, ιστορίες και θρύλους. Αυτό το είδος πολιτιστικής κληρονομιάς παρουσιάζεται κυρίως μέσω φεστιβάλ, εκδηλώσεων και τουρισμού. Η πολιτιστική κληρονομιά αντιπροσωπεύει δυνητικά τον πιο σημαντικό παράγοντα για τη διαμόρφωση μιας «εθνικής επωνυμίας» που δημιουργεί τη βασική θετική εικόνα ορισμένων εθνών (Terzic et al., 2015).

Μια τουριστική «επωνυμία»/ταυτότητα περιλαμβάνει στοιχεία όπως εξειδικευμένες υπηρεσίες και προϊόντα, δημόσιους φορείς, στοιχεία πολιτισμού, τέχνης, επιστήμης, αθλητισμού, φυσικών και ανθρωπογενών πόρων, εκδηλώσεις, αρχιτεκτονική, πολιτιστικά-ιστορικά μνημεία, καλλιτεχνική δημιουργικότητα, πληροφορίες και ιδέες κ.λπ. (Okey 2007). Περιλαμβάνει δηλαδή όλα τα στοιχεία που θα μπορούσαν να βελτιώσουν τη θετική εικόνα, για παράδειγμα, των Βαλκανίων, διακρίνοντας τα από άλλα μέρη της Ευρώπης. Εάν δημιουργηθεί μια θετική εικόνα για την περιοχή, τη χώρα και το έθνος, υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα ένας τουρίστας να αποφασίσει να τα επισκεφθεί. Ως εκ τούτου, τα πιο σημαντικά στοιχεία της εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας θα πρέπει να αναγνωρίζονται, να συνδέονται και να παρουσιάζονται στο παγκόσμιο κοινό με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Η μακροχρόνια αρνητική εικόνα των Βαλκανίων στον κόσμο έχει αρχίσει σταδιακά να αλλάζει. Έτσι, είναι απαραίτητο να διατεθούν πόροι για τη δημιουργία μια ισχυρής θετικής εθνικής/τουριστικής άποψης που θα επιτρέψει την αξιοποίηση πολιτιστικών και κοινωνικών στοιχείων και θα λάβει διεθνή υποστήριξη μέσω της εισροής επενδύσεων και τουριστών.

Ιδιαίτερα οι αποκεντρωμένες αγροτικές περιοχές μπορούν να προσφέρουν αυθεντικά πολιτιστικά αγαθά και να ενισχύσουν την αναγνώριση των ιστορικών, φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών των βαλκανικών λαών. Ωστόσο, υπάρχει κίνδυνος να χάσουν την αυθεντικότητά τους μέσω της συγχώνευσής τους με σύγχρονες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

κοινότητες. Η εμπορευματοποίηση αποτελεί τον πιο καταστροφικό παράγοντα στην αυθεντικότητα των παραδοσιακών τοπικών πολιτισμών, καθώς ωθεί στην επιλεκτική υιοθέτηση και μορφοποίηση πολιτιστικών εθίμων με στόχο την μεγιστοποίηση του κέρδους (ψευδο-παράδοση/fake folklore) (Terzic et al., 2015). Αντίθετα, η ορθολογική αντιπροσώπευση των πολιτιστικών αγαθών μέσω του τουρισμού θα συμβάλει στην διατήρηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι θρύλοι, οι πεποιθήσεις, τα θρησκευτικά και μαγικά τελετουργικά, οι προκαταλήψεις, οι μύθοι, τα τραγούδια και οι χοροί είναι μερικά μόνο από τα λαογραφικά έθιμα των τοπικών κοινωνιών των βαλκανικών χωρών. Αποτελούν πολιτιστικές εκφάνσεις και σημαντικά στοιχεία της ταυτότητας κάθε έθνους και παίζουν σημαντικό ρόλο στην τουριστική ανάπτυξη. Η αναβίωση των παλαιών εθίμων και παραδόσεων έχει ως αποτέλεσμα την ενδυνάμωση της ενότητας και υπερηφάνειας των τοπικών κοινωνιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο *παγανισμός* στη λαογραφία

Η λαογραφία ορίζεται κατά την Κυριακίδου-Νέστορος (1989) ως «η επιστήμη του λαϊκού πολιτισμού» (το *λαϊκός* εδώ με την έννοια της υπαίθρου, σε αντίθεση με τον πολιτισμό των αστών), αν και η ίδια προτιμάει τον όρο «παραδοσιακός» πολιτισμός, που αποδίδει ένα ποιοτικό –και όχι τοπικό– χαρακτηριστικό στον πολιτισμό. Η λαογραφία ως επιστήμη υφίσταται από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, αλλά η λαογραφική «παρατήρηση και καταγραφή» υπήρχε στα γραπτά κάθε εποχής, από αρχαιοτάτων χρόνων, σύμφωνα με τον Μανόλη Βαρβούνη (2012α). Ήδη τα ομηρικά έπη διασώζουν πληροφορίες για ταφικά έθιμα, θρύλους, διατροφικές συνήθειες, ιατρικές πρακτικές κτλ. Ο Ησίοδος, στο «Έργα και Ημέραι», παρουσιάζει λεπτομερώς την αγροτική ζωή, με τα έθιμα και τις τελετουργίες που επιβίωσαν μέχρι και στην προβιομηχανική, εκχριστιανισμένη Ελλάδα. Όσο για την συστηματοποίηση της μελέτης των εθίμων, η πρώτη συνεισφορά έγινε από τον Αριστοτέλη, ο οποίος απέδωσε στον λαϊκό πολιτισμό χαρακτηριστικά όπως *ομαδικό, παραδοσιακό* και *δημώδες*. Μάλιστα, διέκρινε τη λαϊκή «δόξα» σε αρχαία και δημοτική, και αιτιολόγησε παράλογα έθιμα με τη θεωρία πως την εποχή της δημιουργίας τους είχαν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

κάποια πρακτική λειτουργία και χρησιμότητα.

Με την επικράτηση του χριστιανισμού, οι Πατέρες της Εκκλησίας θέλησαν να μελετήσουν τα παγανιστικά «επιβιώματα» όπως θα τα λέγαμε σήμερα κατά τον Tylor, ώστε να αξιολογήσουν αν αποτελούν κίνδυνο για τη νέα θρησκεία και πώς θα καταπολεμηθούν. Παράλληλα, οι Βυζαντινοί χρονογράφοι κατέγραφαν έθιμα και παραδόσεις και έφερναν το ευρύτερο κοινό σε επαφή με αυτά. Στην Τουρκοκρατία, η απειλή του εξισλαμισμού και η γενικότερη καταπίεση συνέβαλλε στο να συνεχίσει η καταγραφή των εθίμων (με επιδοκιμαστικό, ουδέτερο ή αποδοκιμαστικό χαρακτήρα), μεταξύ άλλων και στα νεομαρτυρολογικά κείμενα. Την ίδια εποχή, η καταγραφή δημοτικών τραγουδιών αλλά και τα γραπτά ξένων περιηγητών συγκεντρώνουν έναν θησαυρό πληροφοριών για την καθημερινότητα του λαού. Ο Ρομαντισμός του 19ου αιώνα στρέφει το ενδιαφέρον των λογίων της Ευρώπης στην ελληνική παράδοση, με έμφαση στα παραμύθια και τα τραγούδια, ενώ με την Απελευθέρωση το νέο ελληνικό κράτος προσπαθεί μέσω της λαογραφίας να συνδεθεί με το αρχαίο παρελθόν του λαού του, κάτι καθόλου σπάνιο στη μελέτη της ιδεολογικής προπαγάνδας. Όπως γράφει και ο Eriksen (2007): «Κατά τη διάρκεια μιας ταραχώδους περιόδου, όταν η νέα πολιτική δομή προσπαθεί να ανατρέψει την προηγούμενη, οι νέοι ηγέτες επιχειρούν να ιδιοποιηθούν τελετουργικά σύμβολα της τελευταίας με σκοπό να δημιουργήσουν την αίσθηση της συνέχειας και της νομιμότητας. Η χρήση γνωστών συμβόλων αποσκοπεί στην εξοικείωση με το ανοίκειο». Στα τέλη του 19ου αιώνα, το ερασιτεχνικό λαογραφικό κίνημα οργανώνεται σε μια σύγχρονη επιστήμη, με αφετηρία την τεράστια προσπάθεια του Νικόλαου Πολίτη. Ο Πολίτης ήταν αυτός που μετέφρασε για πρώτη φορά τον αγγλικό όρο *folklore* σε «λαογραφία», και την όρισε ως την επιστήμη που εξετάζει τις εκδηλώσεις του «ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού» (Βαρβούνης, 2012α).

Οι απαρχές της λαογραφίας συμπίπτουν με αυτές μιας άλλης επιστήμης: της εθνολογίας. Πολλοί εθνολόγοι και ανθρωπολόγοι θεωρούν προκάτοχό τους τον Ηρόδοτο, τον Παυσανία και τον Ησίοδο, ενώ εντοπίζουν στοιχεία εθνολογικά και λαογραφικά σε λογοτεχνικά έργα όπως τα ομηρικά έπη. Η εθνολογία όμως, κατά τον Servier (1993), στοχεύει στην ανακάλυψη του Άλλου, τη συλλογή στοιχείων που διακρίνουν το Άλλο (με έμφαση, δηλαδή, στην ετερότητα), και την κατασκευή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

θεωριών που να εξηγούν τα στοιχεία αυτά. Σημαντικό στοιχείο είναι επίσης το «Αλλού», δηλαδή ο τόπος, ο οποίος στην εθνολογία διαφέρει από τον τόπο όπου ζει ο ερευνητής. Και είναι σημαντική αυτή η απόσταση, τόσο για την αντικειμενικότητα της έρευνας όσο και για τον ίδιο τον ψυχισμό: «Το μόνο που κάμνει το ταξίδι είναι να καθιστά πιο αισθητή αυτή την έξοδο από το εγώ, που είναι το ουσιώδες στοιχείο στη συνάντηση με το Άλλο», γράφει ο Servier. Ο εθνολόγος όμως, ή μάλλον ο άνθρωπος γενικότερα, μελετά το άλλο με τελικό στόχο να καταλάβει τον εαυτό του, όπως υποστηρίζει ο Servier. Εκτός από την κατανόηση της ίδιας της ανθρώπινης φύσης μέσα από το έργο τους, οι δύο επιστήμες συγκλίνουν και στο γεγονός ότι αντικείμενό τους είναι πρωτίστως το παρόν και η παρατήρηση της εκάστοτε κοινωνίας, και όχι η απόδειξη της ιστορικότητας των όσων παρατηρούν ή η κατασκευή μιας αναδρομής στο παρελθόν του κάθε λαού. Εξάλλου, βασικά εργαλεία τόσο στη λαογραφία όσο και στην εθνολογία είναι η συμμετοχική παρατήρηση και οι συνεντεύξεις, μέθοδοι που εξ ορισμού εφαρμόζονται μόνο στο παρόν. Από τις μεθόδους αυτές καθίσταται εμφανής και η κοινή σημασία της προφορικότητας για τις δύο επιστήμες.

Σε γενικές γραμμές, θα λέγαμε ότι ο εθνολόγος εστιάζει στην ανάδειξη της ποικιλίας και των διαφορών του πολιτισμού, ενώ ο λαογράφος στη συνοχή μιας κοινωνίας μέσα από τις εκφράσεις του πολιτισμού της –τουλάχιστον όπως εμφανίζεται παραδοσιακά η λαογραφία στην Ελλάδα. Όπως σημειώνει ο Αυδίκος (1994), η λαογραφία στην Ελλάδα ανήχθη περίπου σε εθνική επιστήμη, «που είχε ως στόχο να θωρακίσει την παράδοση, η οποία είχε περιβληθεί με φωτοστέφανο αγιοσύνης». Πλέον όμως, υποστηρίζει πως «η λαογραφία δεν περιορίζεται σε μια εθνογραφική μόνο συμπεριφορά. Έχει ενσωματώσει την ιστορική και κοινωνιολογική διάσταση και προσεγγίζει τις άλλες επιστήμες του ανθρώπου (την ανθρωπολογία, την εθνολογία, την ιστορία, την κοινωνιολογία), με τις οποίες συγχρωτίζεται».

Εκεί που η εθνολογία δημιουργήθηκε για να μελετά «έθνη», με έντονη ακόμα και σήμερα την επίδραση του εξελικτισμού και της αποικιοκρατίας, η λαογραφία εξετάζει τη ζωή του *λαού* –τι σημαίνει όμως «λαός» στα πλαίσια της συγκεκριμένης επιστήμης; Ο Στίλπων Κυριακίδης θεωρούσε πεδίο της επιστήμης της λαογραφίας όλον τον πνευματικό, κοινωνικό και υλικό βίο των αγροτικών κοινωνιών. Το τι χαρακτηριστικά πρέπει να παρουσιάζει ένα πολιτιστικό στοιχείο για να θεωρηθεί

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

«λαϊκό» ή «παραδοσιακό», ο Κυριακίδης το αναζητά στον Αριστοτέλη: αυτός έκανε τη διάκριση ανάμεσα στην επιστημονική σκέψη των ανώτερων στρωμάτων (βασισμένη στην «απόδειξιν») και τη «δόξα των εμπείρων και των πρεσβυτέρων» στην οποία βασίζεται η λαϊκή σκέψη. Η τελευταία διαθέτει επίσης τις ιδιότητες του «πάτριου» (την προφορική μεταφορά των γνώσεων στις νεότερες γενιές) και του «δημοτικού» (την ευκολία με την οποία όλοι παραδέχονται αυτή τη γνώση). Έτσι, ο Κυριακίδης αποδίδει στα στοιχεία αστικού πολιτισμού τα γνωρίσματα του *νεωτεροποιού*, του *ατομικού* και του *ορθολογικού*, ενώ σε αυτά του λαϊκού, τα γνωρίσματα του *κατά παράδοσιν* (τουλάχιστον στη μορφή, αν όχι στην ιστορικότητα), του *ομαδικού* και του *αυθόρμητου* (αναπόδεικτου).

Σε πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, η μελέτη της λαογραφίας βασίστηκε αρχικά πάνω στη διάκριση «δύο επιπέδων πολιτισμού μέσα στον ίδιο λαό», κατά την Κυριακίδου-Νέστορος (1989): το αστικό ή «ανώτερο» και το «λαϊκό» ή αγροτικό. Η ίδια, ωστόσο, προτιμά την κατηγοριοποίηση σε μοντέρνο πολιτισμό, ο οποίος βασίζεται στη γραφή, και παραδοσιακό, ο οποίος βασίζεται στη μνήμη. Βέβαια η Κυριακίδου-Νέστορος, όπως και ο Κυριακίδης, αρνήθηκαν οποιαδήποτε απόλυτη διχοτόμηση. Ο Κυριακίδης για παράδειγμα αναγνωρίζει, όπως και άλλοι λαογράφοι, ότι το άλογο (ή προ-λογικό ή αυθόρμητο) επικρατεί στα λαϊκά στρώματα ενώ το ορθολογικό στα αστικά, αλλά διασαφηνίζει ότι το λογικό και το άλογο συνυπάρχουν μέσα σε κάθε στρώμα, όπως και σε κάθε άνθρωπο.

Γενικώς, οι σύγχρονοι ανθρωπολόγοι αρνούνται ότι οι δεισιδαιμονίες και ο ορθολογισμός είναι αλληλοαποκλειόμενα: «[η ανθρώπινη ψυχή] κάτωθεν του λεγόμενου ορθού λόγου κρύπτει εις το βάθος αυτής συναισθήματα βαθέα και ορμάς σκοτεινάς, αι οποίαι […] κανονίζουσι συνήθως τας σκέψεις και τας πράξεις του ανθρώπου», όπως γράφει ο Κυριακίδης. Ο ίδιος ονομάζει τα συναισθήματα αυτά και «αφανή ελπίδα», στην οποία στρέφεται κάθε άνθρωπος όταν η λογική του δεν αντέχει ή δεν μπορεί να εξηγήσει αυτά που συμβαίνουν. Ο Τσαγγαλάς (1989) συμφωνεί με τους προαναφερθέντες ότι η μαγική αντίληψη του κόσμου συνυπάρχει με την «κανονική λογική», προτιμά επομένως να την χαρακτηρίσει «παρα-λογική» (δίπλα στη λογική) –σημειώνει δε πως αυτή υπερτερεί όταν κυριευόμαστε από αγωνία, άγχος και απογοήτευση. Η Γιάννα Σέργη (2012) αναφέρει και την άποψη του P. Denny, ο οποίος «επιμένει ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ικανοί για λογική σκέψη,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

γενίκευση, αφαίρεση, θεωρία, αιτιώδη σκέψη, ταξινόμηση, εξήγηση και πρωτοτυπία». Η αναγνώριση και αποδοχή του παράλογου από την επιστήμη και την ευρύτερη κουλτούρα οδήγησαν στην υποχώρηση αυτών των παλιών αυστηρών κατηγοριοποιήσεων. Η λαογραφική έρευνα σήμερα βασίζεται σε πιο ευέλικτες τυπολογίες, κυρίως με βάση την επαφή ενός τόπου με τη βιομηχανία και τα μέσα επικοινωνίας.

Κατά τον Μερακλή (1986), αυτό που γεννά τα έθιμα είναι τα ήθη («τα αισθήματα, οι αντιλήψεις, οι νοοτροπίες, οι κλίσεις κλπ που επικρατούν σε μια δεδομένη εποχή»). Όταν αυτά παγιώνονται και παίρνουν μια «επαναλαμβανόμενη τελεστική μορφή» γίνονται έθιμα, και η παραδοσιακότητά τους συνίσταται σε αυτή ακριβώς την επανάληψη. Αυτό που τα συντηρεί όμως είναι η «γοητεία του τελετουργικού». Σύμφωνα με τον Leach «η εκφραστική, συμβολική πλευρά μιας συμβατικής πράξης – καθετί που δεν στοχεύει εμφανώς σε κάτι– είναι τελετουργική. Οι τελετουργικές πράξεις δεν συμβαίνουν αναγκαστικά σε αυτό που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε 'τελετουργικό πλαίσιο'». Το κατεξοχήν πεδίο των καθιερωμένων τελετουργιών όμως είναι η θρησκεία.

Ο Μερακλής υποστηρίζει πως «Ως επί το πλείστον, οι θρησκευτικές τελετουργίες αποβλέπουν στην επίλυση υπαρξιακών προβλημάτων («αφορούν το μυστήριο της γέννησης, τον φόβο του θανάτου ή το νόημα της ζωής»), μέσω της δραματοποιημένης, κατά κάποιον τρόπο, άρθρωσής τους». Η σύγχρονη ανθρωπολογία διακρίνει τη θρησκεία από τη γνώση. «Μπορούμε να πούμε ότι η μεν θρησκεία περιλαμβάνει μορφές κοινωνικής πίστης σε υπερφυσικές δυνάμεις, που έχουν δημόσιο χαρακτήρα ή εκφράζονται δημοσίως μέσω των τελετουργιών, η δε γνώση άπτεται κοινωνικών 'γεγονότων', για τα οποία οι άνθρωποι είναι ευλόγως βέβαιοι και επί των οποίων μπορούν να ενεργήσουν. Βεβαίως η γνώση μπορεί να έχει θρησκευτικό χαρακτήρα και γι' αυτό η ανωτέρω διάκριση δεν πρέπει να θεωρηθεί απόλυτη». Παλαιότερα, εξάλλου, αυτό που σήμερα θεωρείται θρησκεία, η ανθρωπολογία το θεωρούσε δεισιδαιμονία (Eriksen, 2007).

Ο Μερακλής όμως δεν αποδίδει τη συνέχιση των εθίμων μόνο στην αγάπη για το τελετουργικό, αλλά και στη συνεχόμενη ύπαρξη μιας ομάδας σε συγκεκριμένες,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

σχετικά σταθερές, συνθήκες. Υποστηρίζει ότι οι Έλληνες έχουν αναπτύξει «εθισμούς στη δημιουργία ορισμένου είδους δοξασιών», όπως και κάθε λαός που διαμορφώνει τις ιδέες του στο ίδιο περιβάλλον επί αιώνες. Στον ελληνισμό της Καππαδοκίας, αναφέρει ο Μερακλής (1986), είχε επιβιώσει ακόμα και η θυσία ζώων μπροστά στην Αγία Τράπεζα, παρά το γεγονός ότι ο χριστιανισμός είναι κάθετα αντίθετος με την πρακτική αυτή. Κι αυτό γιατί, σύμφωνα με την Κακούρη, οι λαϊκές λατρείες αντέχουν στον χρόνο, ενώ οι μεγάλες θρησκείες πεθαίνουν οριστικά και αντικαθίστανται από νέες. Με άλλα λόγια, τα ψήγματα των παλιών θρησκειών που επιβιώνουν παρά τις αιματηρές, συχνά, μάχες για την αντικατάστασή τους, οφείλουν την επιβίωσή τους όχι στη δύναμη της παλιάς επίσημης θρησκείας, αλλά στις συνθήκες και τη γοητεία του τελετουργικού, που κάνουν τη ζωή του λαού να περιστρέφεται για αιώνες γύρω από τις ίδιες ανάγκες και ιδέες. Πρέπει να σημειώσουμε ότι, σύμφωνα με τον Μερακλή, όταν μια νέα θρησκεία επιτέλους εδραιώνεται και κυριαρχεί, αρχίζει με μεγαλύτερη προθυμία να αφομοιώνει τα διαχρονικά αυτά στοιχεία της «ανεπίσημης» παλιάς θρησκείας, δηλαδή της λαϊκής λατρείας. Η Εκκλησία, όπως ίσως και άλλες δομές σε άλλες θρησκείες, έκανε και μια προσπάθεια όχι μόνο να μεταλλάξει το νόημα των επιβιωμάτων, αλλά και να το καταστήσει πιο πνευματικό. «Αυτό σήμαινε μια τεράστια ιδεολογική προσπάθεια, που δημιούργησε ένα νέο σύστημα νοημάτων και συμβόλων», γράφει ο Μερακλής –και ωστόσο αυτό αποτελούσε μόνο την υπερδομή που κάλυπτε την παλαιότερη, και διακριτή ακόμα, παγανιστική υποδομή.

«Οι ιεροί τόποι παραμένουν ιεροί στη διάρκεια των αιώνων, έστω κι αν αλλάζει το περιεχόμενο της αγιοσύνης τους», γράφει η Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος Ο τόπος ενός αρχαίου ιερού «είναι στοιχειωμένος από την παρουσία του θείου» ακόμα κι όταν το ιερό γίνει χριστιανική εκκλησία. Οι παλιοί θεοί γίνονται νεράιδες, ξωτικά και στοιχειά στη λαϊκή συνείδηση και οι πιστοί της νέας θρησκείας θέλουν να τα ξορκίσουν καθαγιάζοντας εκ νέου το παλιό «σπίτι» των στοιχειών με έναν νέο ναό.

Όπως γράφει ο Ερρίκος Χάινε:

> *Στα ερείπια των ναών ζουν ακόμη οι αρχαίες θεότητες… έχουν καταντήσει πλέον, απλώς και μόνο, δαιμόνια πονηρά που μένουν κρυμμένα όλη τη μέρα και βγαίνουν όταν νυχτώσει… παίρνοντας μορφή χαριτωμένη για να πλανεύουν τους φτωχούς οδοιπόρους και να στήνουν παγίδες στους τολμηρούς!*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Ο Σπύρος Ζεχερλής (1991), μιλώντας για τη σύνδεση του επαγγέλματος με έναν θεό ή έναν άγιο γράφει ότι όταν οι Έλληνες εκχριστιανίστηκαν, αντικατέστησαν τον Δία στις κορυφές των βουνών με τον Προφήτη Ηλία, τους Διόσκουρους με τον Κοσμά και τον Δαμιανό κτλ. Αντίστοιχα μπορούμε να δούμε ομοιότητες στις ιδιότητες ή «αρμοδιότητες» του Ποσειδώνα και του Άγιου Νικόλαου, της Δήμητρας και του Άγιου Γεώργιου, της Εκάτης και της Αγίας Βαρβάρας (προστάτιδες των παιδιών). Ο Ζεχερλής γράφει ακόμη πως «στις καρδιές πολλών [Θρακιωτών] ζει ακόμα ο 'Αγαθός δαίμων' των αρχαίων, μόνο που τώρα ονομάζεται 'στ'χειό του σπιτιού ή του χωριού'… Το ανταμώνουμε με μορφή φιδιού και κανένας δεν έχει το δικαίωμα να το βλάψει, αφού θεωρείται φύλακας άγγελος των ανθρώπων που κατοικούν στο σπίτι». Στη Θράκη, συμπληρώνει, αντί για τον Χάροντα, οι γέροι κάνουν θυσία έναν κόκορα στον Μιχαήλ για να τον δωροδοκήσουν για τη ζωή τους στην παραμονή της γιορτής του.

Η παρουσία του θείου όμως, σύμφωνα με την Κυριακίδου-Νέστορος, εκδηλώνεται και αντίστροφα: οι κάτοικοι ενός τόπου είναι τόσο εξοικειωμένοι με τις μορφές και τις ιδιότητες των παλιών θεών, που δίνουν τα χαρακτηριστικά τους στους νέους αγίους. Η Εκκλησία η ίδια συμβιβάστηκε, μετά τους άγριους διωγμούς των ειδωλολατρών τους πρώτους της αιώνες, δίνοντας στους πιστούς ένα νέο «είδωλο», χριστιανικό αυτή τη φορά, με τη μορφή ενός αγίου, αγγέλου, οσίου κτλ.

Ο Μιχάλης Μερακλής αναφέρει στο βιβλίο του «Λαογραφικά ζητήματα» (1989) την σχεδόν αμετάβλητη συμπεριφορά του Έλληνα πιστού απέναντι στα είδωλα των αρχαίων θεών και τις χριστιανικές εικόνες των αγίων. Το γιατί αυτές οι συμπεριφορές επιβιώνουν σε μια εποχή ορθολογισμού, αυτό υποστηρίζει πως δεν μπορεί να εξηγηθεί ιστορικά ή κοινωνικά: «Οι ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες εξηγούν τις εξελίξεις. Τις αντιστάσεις στις εξελίξεις –και μάλιστα τις νησίδες αντιστάσεων σ' έναν ευρύτερα εξελιγμένο χώρο– οι ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες δεν τις εξηγούν». Μία εξήγηση που δίνει ο ίδιος, χωρίς να απορρίπτει ωστόσο και την πεποίθηση του Levi-Strauss ότι οι αιτίες αυτής της συνέχειας δεν έχουν συνειδητοποιηθεί ακόμα, είναι ότι οι αντιστάσεις αυτές διατηρήθηκαν συνειδητά, λόγω της γοητείας της τελετουργίας καθαυτής.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Στη νέα θρησκεία το μαγικό στοιχείο απέκτησε σταδιακά σημασία υπερφυσική, οι δεισιδαιμονίες παρουσιάζονταν πια σαν προσπάθειες σωτηρίας της ψυχής και τιμή προς τους αγίους. Τα ξόρκια, όπως αυτό που διώχνει το μάτι, ενσωμάτωσαν προσευχές και η μαντεία μεταφέρθηκε μέσα στις εκκλησίες, με τη χρήση των εικόνων, ακόμα και αν η Εκκλησία τα καταδικάζει όλα αυτά. Οι παλιές κακότυχες μέρες της παγανιστικής λαϊκής λατρείας έγιναν αργίες, και οι άγιοί τους φύλακες των αργιών αυτών. Τα τάματα είναι άλλο ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μαγικής σκέψης που επιβίωσε στους αιώνες –πρόκειται για μια πανανθρώπινη ανάγκη να καθιστούμε την επαφή με το θείο ανταλλακτική, ώστε να ανταποκρίνεται όχι μόνο στις υπαρξιακές, αλλά και στις καθημερινές μας ανάγκες. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα πανηγύρια, τα οποία όπως και στις αρχαίες επίσημες γιορτές έχουν πυρήνα τους τον ναό, και επιτελούν πλήθος κοινωνικών και ψυχολογικών λειτουργιών για το χωριό: από τον δημόσιο έλεγχο της συμπεριφοράς των μελών της κοινότητας μέχρι τη «μύηση» και αξιολόγηση των νέων μελών. Είναι μάλιστα ένα πολύ σημαντικό πολιτιστικό στοιχείο των Βαλκανίων, των οποίων η θρησκευτική ζωή από την εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας δομήθηκε «με βάση την ενορία, το βασικό αυτό και ζωντανό κύτταρο πνευματικής παρουσίας και δράσης» (Βαρβούνης, 2012β).

Όσον αφορά τη γεωγραφική εξάπλωση των λαϊκών πολιτιστικών στοιχείων η Κυριακίδου-Νέστορος (1989) αναφέρεται σε δύο κυρίαρχες θεωρίες: τη θεωρία της μονογένεσης, που υποστηρίζει ότι το κάθε στοιχείο δημιουργήθηκε σε έναν τόπο, μία φορά, και τη θεωρία της πολυγένεσης, που υποστηρίζει ότι τα λαϊκά στοιχεία δημιουργήθηκαν «αυτόματα σε περισσότερα μέρη, ανεξάρτητα το ένα από τ' άλλο». Όπως αναφέρεται στον Eriksen (2007): «Ο Redfield (1955) υποστηρίζει ότι η θρησκεία και η γνώση συνυπάρχουν σε πολλές κοινωνίες και, παρά το γεγονός ότι είναι ριζικά διαφορετικές, συχνά συσχετίζονται. Η πίστη, για παράδειγμα, πολλών μεσογειακών λαών στο μάτιασμα ανήκει σαφώς σε μια 'μικρή' παράδοση (ούτε ο Χριστιανισμός ούτε το Ισλάμ […] υποστηρίζουν την παγανιστική αυτή αντίληψη), όπως και η λατρεία των αγίων στις μουσουλμανικές κοινωνίες. […] Οι άνθρωποι αυτοί πιστεύουν τόσο στις 'μεγάλες' όσο και στις 'μικρές' παραδόσεις». Εδώ βλέπουμε την ιδέα της «λαϊκής λατρείας» εκφρασμένη με τον όρο «μικρή» παράδοση

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

και τις επίσημες θρησκείες με τα τελετουργικά τους ως «μεγάλη» παράδοση. Ο Κωνσταντίνος Τσαγγαλάς (1986) το διατυπώνει ως εξής: «η λαϊκή λατρεία είναι κράμα χριστιανικών διδασκαλιών και υπολειμμάτων αρχαίας ελληνικής θρησκείας και λατρείας». Ο Βαρβούνης (2012β) υποστηρίζει ότι η λαϊκή και η επίσημη θρησκεία συνυπάρχουν πάντα και συχνά αλληλοεπικαλύπτονται. Κάτι τέτοιο είναι εντονότερο όταν «η εθνική ή εθνοτική ταυτότητα συνδέεται με τη θρησκευτική πρακτική», όπως στην περίπτωση της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια. Πάντως, όσο και να επηρεάζονται από ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες, τα στοιχεία λαϊκών εθίμων και τελετουργιών δεν παύουν να υπάρχουν, καθώς «εξυπηρετούν τις ψυχολογικές ανάγκες του λαϊκού ανθρώπου».

Βάση της λαϊκής λατρείας είναι η μυθική σκέψη, η οποία διαμορφώνεται στο ασυνείδητο και εκφράζεται με μια «παγκόσμια συμβολική γλώσσα», κατά τη Σέργη (2012). Ως διαμετρικά αντίθετη με την έλλογη σκέψη, η μυθική σκέψη είναι συνειρμική, ποιητική, αισθητηριακή, συναισθηματική. Δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την απόλυτη πίστη ότι έμψυχα και άψυχα αποτελούν ένα όλον που διέπεται από ρευστότητα και όχι από επιστημονικά αποδείξιμους νόμους και μοτίβα. Βασικό χαρακτηριστικό της μυθικής σκέψης είναι ότι δεν κάνει διακρίσεις και κατηγοριοποιήσεις (πχ μεταξύ υποκειμενικής και αντικειμενικής εμπειρίας, φυσικού και υπερφυσικού, αλλά ακόμα και ανάμεσα στα διάφορα έμψυχα όντα). Ενώ η έλλογη σκέψη αναλύει τις σχέσεις με βάση την αιτιότητα και διαχωρίζει τα αντικείμενά της με συγκεκριμένα κριτήρια, στη μυθική σκέψη όλα μπορούν να επηρεαστούν και να μεταβάλλουν τη μορφή τους ανά πάσα στιγμή. Η ύπαρξη του ενός στοιχείου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ύπαρξη όλων των υπολοίπων.

Πολύ σημαντικό είναι το γεγονός ότι η αντίληψη του χωροχρόνου είναι εντελώς διαφορετική: η έλλογη σκέψη αντιλαμβάνεται το πέρασμα του χρόνου σαν κάτι δεδομένο και μη αναστρέψιμο, ενώ για τον «πρωτόγονο νου» (ο οποίος είδαμε ήδη ότι συνυπάρχει με τον ορθολογικό) οι σχέσεις του πριν και του τώρα, του μακριά και του κοντά, είναι στη βούληση των πνευμάτων και των όντων και δεν υπάγονται σε αυστηρούς περιορισμούς. Οι νεκροί πρόγονοι, για παράδειγμα, θεωρούνται «παρόντες» υπό διάφορες έννοιες, ενώ οι μελλοντικές γενιές κι αυτές με κάποιον τρόπο συμμετέχουν στην κοινωνική και θρησκευτική ζωή –κι αυτό γιατί δεν ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

πρωτόγονος νους δεν αντιλαμβάνεται τον χρόνο σαν μια ευθεία γραμμή από τη γέννηση προς τον θάνατο και την ανυπαρξία, αλλά σαν κάτι πολύ πιο ευέλικτο (Σέργη, 2012).

Όλα αυτά καθιστούν αυτονόητη και την ύπαρξη διάφορων μορφών μαγείας στη λαϊκή παράδοση, αφού με ο πρωτόγονος νους θεωρεί ότι μια τελετουργία μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά άλλων έμβιων όντων, ή να τον μεταφέρει σε άλλα σημεία του χωροχρόνου. Εξάλλου, η μαγεία ορίζεται ως «ένα σύστημα από πράξεις αναγκασμού επιστημονικά ανεξήγητες […], ένα σύνολο τελετουργιών με τις οποίες πιστεύεται ότι μπορούν να επηρεαστούν οι φανερές και οι μυστικές δυνάμεις της φύσης αλλά και τα ανώτερα όντα, ώστε να μπουν στην υπηρεσία του ανθρώπου για να τον ωφελήσουν ή να βλάψουν τους εχθρούς του» (Τσαγγαλάς, 1986). Ο Τσαγγαλάς διαχωρίζει τη μαγεία σε συμπαθητική και εξελιγμένη. Η εξελιγμένη συνίσταται στην επίκληση ανώτερων δυνάμεων, οι οποίες μπαίνουν στην υπηρεσία του «μάγου», ενώ η συμπαθητική μαγεία είναι η απλή πρακτική της μυθικής σκέψης: τελετουργίες που βασίζονται στην πεποίθηση ότι η ομοιότητα συνεπάγεται πνευματική σύνδεση-συγγένεια, ότι έμψυχα και άψυχα διατηρούν πάντα μια εξάρτηση στον χωροχρόνο κτλ. Οι τελετουργίες αυτές στηρίζονται σε μια συγκεκριμένη αντίληψη για τον κόσμο, και απαραίτητα όχι στην ονομαστική επίκληση κάποιας δύναμης. Παραδείγματα είναι η κατανάλωση φυτών για τις «μαγικές» (αναπόδεικτες) ιδιότητές τους, η πρόκληση βλάβης σε αντικείμενο ή εικόνα που αντικαθιστά ένα πρόσωπο, η επανάληψη φράσεων για προστασία κ.ά.

Η διάκριση του ιερέα με τον μάγο, δηλαδή της επίσημης με τη λαϊκή θρησκεία, έγινε, κατά τον Τσαγγαλά, σχετικά πρόσφατα στην ανθρώπινη ιστορία. Κι αυτό γιατί μέχρι πρόσφατα οι μαγικές και οι θρησκευτικές πράξεις (και οι άνθρωποι που τις εκτελούσαν) δεν διαχωρίζονταν. Ο ίδιος υποστηρίζει όμως ότι η μαγεία προηγήθηκε τις θρησκείας, ήταν ουσιαστικά το θεμέλιό της. Στην πιο παλιά, έλλογη μορφή του, ο άνθρωπος προσπαθούσε με συνειρμικά τελετουργικά να ελέγξει τις συνθήκες γύρω του, προτού δημιουργήσει ένα ενιαίο σύστημα πεποιθήσεων και αξιών που εξελίχθηκε σε θρησκεία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

3.1 Ο ορισμός του παγανισμού

Ο όρος παγανισμός προέρχεται από τη λατινική λέξη *paganus* η οποία αναφέρεται στους ανθρώπους που ζούσαν *στην χώρα* (με την έννοια της υπαίθρου ή της επαρχίας). Όταν ο Χριστιανισμός άρχισε να εξαπλώνεται στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, η επιρροή του κάλυπτε αρχικά κυρίως τα αστικά κέντρα. Έτσι, οι άνθρωποι που ζούσαν στην υπόλοιπη χώρα και που συνέχισαν να πιστεύουν στους «παλιούς τρόπους» έγιναν γνωστοί ως «παγανιστές» ή «ειδωλολάτρες» (Cush, 2019). Ως παγανιστής έχει οριστεί ευρέως πλέον να θεωρείται οποιοσδήποτε εμπλέκεται σε θρησκευτικές πράξεις, πρακτικές ή τελετές που δεν είναι χριστιανικές. Αντίστοιχα, οι Εβραίοι και οι Μουσουλμάνοι χρησιμοποιούν επίσης τον όρο αυτόν για να αναφερθούν σε οποιονδήποτε πιστεύει και πράττει εκτός της θρησκείας τους.

Επομένως, είναι σύνηθες να ορίζεται ο παγανισμός ως οποιαδήποτε θρησκεία εκτός του Χριστιανισμού, Ιουδαϊσμού, Ινδουισμού, Ισλάμ και Βουδισμού. Επιπλέον, ο παγανισμός χρησιμοποιείται και για να ορίσει τους λαούς χωρίς θρησκεία. Ωστόσο, ο παγανισμός δεν μπορεί να προσδιοριστεί ως μια αμιγώς παραδοσιακή θρησκεία καθώς δεν έχει κανένα επίσημο δόγμα (American Humanist Association, 2016). Ανάμεσα στην ποικιλία των παραδόσεων του όμως έχει κάποια κοινά χαρακτηριστικά, όπως είναι η πεποίθηση της θείας παρουσίας στην φύση και την επίδειξη ευλάβειας στην φυσική τάξη της ζωής (Hoadley, 2016). Ο παγανισμός αντιπροσωπεύει μια ευρεία γκάμα παραδόσεων που εστιάζουν στον σεβασμό στη φύση και στην αναβίωση αρχαίων πολυθεϊστικών και ανιμιστικών πρακτικών.

Για την ακρίβεια, ο παγανισμός αναφερόταν στις αυθεντικές θρησκείες των αρχαίων Ελλήνων, Ρωμαίων και των γειτονικών περιοχών. Οι παγανιστές είχαν συνήθως πολυθεϊστικές πεποιθήσεις, από τους οποίους απέδιδαν λατρεία σε έναν κύριο θεό, μια υπέρτατη θεότητα (π.χ. ο θεός Δίας ως «ο Πατέρας των Θεών»).

Η Αναγέννηση του 1500 μ.Χ. επανέφερε τις αρχαίες ελληνικές έννοιες του παγανισμού. Τα παγανιστικά σύμβολα και παραδόσεις εντάχθηκαν στην ευρωπαϊκή τέχνη, μουσική, λογοτεχνία, και ηθική αντίληψη. Ωστόσο, η εποχή της Μεταρρύθμισης του 16ου αιώνα μ.Χ. σταμάτησε προσωρινά την παγανιστική σκέψη. Οι Έλληνες και Ρωμαίοι κλασσικοί που υποστήριζαν τον παγανισμό έγιναν ξανά δεκτοί κατά τη διάρκεια του Διαφωτισμού τον 17ο αιώνα μ.Χ. Τέλος, ο παγανισμός

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

γνώρισε μια ακόμη άνοδο την δεκαετία του 1800 -1900 όταν οι σύγχρονες μορφές του Βουδισμού και του Ινδουισμού έγιναν πιο δημοφιλείς (American Humanist Association, 2016).

3.2 Παγανιστικές ρίζες, μυθολογία και παράδοση στα Βαλκάνια

Όταν εξετάζουμε την παραδοσιακή πολιτιστική κληρονομιά των λαών των Βαλκανίων, μπορούμε να παρατηρήσουμε κοινά παραδοσιακά χαρακτηριστικά ή στοιχεία που είναι αποτελέσματα γειτονικών επαφών κατά τη διάρκεια της ιστορίας, ιστορικών γεγονότων και παρόμοιων συνθηκών ζωής, καθώς και του επιπέδου κοινωνικής ανάπτυξης των ανθρώπων αυτής της περιοχής. Πρέπει να τονιστεί το γεγονός ότι τα πολιτιστικά στοιχεία και φαινόμενα, που είναι παρόμοια, σε όλους σχεδόν τους ανθρώπους των Βαλκανίων, εκτός από τελετουργίες και πεποιθήσεις, υπάρχουν επίσης τα φαινόμενα του να ρίχνεις «κακό μάτι» σε κάποιον, η λατρεία του νερού, η λατρεία του δάσους, η λατρεία του λύκου, ο βρυκόλακας κλπ., και αυτά τα φαινόμενα δεν έχουν πολλές θρησκευτικές διαφορές (Lawson, 1946).

Ένα ιδιαίτερο στοιχείο που κυλά στις πολύπλοκες φλέβες του εθνικού πολιτισμού είναι και η μυθολογία. Απομεινάρια αρχαίων πεποιθήσεων που αντλήθηκαν από τον παγανισμό και που είναι ποικίλες στα Βαλκάνια, έχουν διατηρήσει τις τελετουργίες, τις μυθικές σκηνές, που ασκούνται σε συγκεκριμένες μέρες του χρόνου, σε γιορτές, σε ειδικές περιστάσεις, για να προλαβαίνουν ασθένειες, κακοτυχίες, κακίες, να έχουν καλή τύχη και οικονομική ευημερία. Οι τελετουργίες ήταν παρούσες από την αρχή του ανθρώπινου πολιτισμού, όταν ο άνθρωπος ζούσε σε ένα κόσμο που χαρακτηριζόταν από έναν μεγάλο αγώνα του καλού, της δημιουργίας του κόσμου και της δημιουργικής αρχής ενάντια στο κακό, τις καταστροφικές δυνάμεις, την τάση προς το χάος κ.λπ (Αλεξάκης et al., 2004). Οι μύθοι και οι τελετουργίες είναι απεριόριστες στις αρχαϊκές κοινωνίες και αντιπροσωπεύουν γεγονότα που εξηγούν την ιστορία και την καταγωγή κάθε έθνους. Η αναγκαιότητα της συνέχειας προστάζει τη συμβολική αναπαραγωγή γεγονότων με δύο βασικά στοιχεία. Το πρώτο είναι η ιδέα της κίνησης του χρόνου σε έναν συνεχή κύκλο, όπου συμβαίνουν τα ίδια γεγονότα, τα οποία έρχονται ξανά και ξανά, όπως: γέννηση, ωριμότητα, θάνατος, φτώχεια και αφθονία, χαρά και ταλαιπωρία. Το δεύτερο είναι η πεποίθηση ότι στο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

τέλος του κύκλου η δύναμη του καλού μειώνεται και χρειάζεται υποστήριξη, η οποία κερδίζεται μέσω ορισμένων τελετουργικών δραστηριοτήτων. Οι τελετουργίες θεωρούνται ιερές, έχουν μαγικές δυνάμεις και μπορούν να επηρεάσουν το περιβάλλον. Ανανεώνουν την ισορροπία μεταξύ του καλού και του κακού, της τάξης και του χάους, του πολιτισμού και της αναρχίας και επιτρέπουν τις αντιθέσεις σε όλα τα επίπεδα – φυσικά, κοινωνικά και πολιτιστικά (Αλεξάκης, 2001).

Εικόνα 4: Στεφάνι από σκόρδα για το μάτιασμα και τις κακές ενέργειες/όντα, Μπρασόβ, Ρουμανία (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Στον τομέα της πολιτιστικής και πνευματικής κληρονομιάς μπορούμε να παρατηρήσουμε πολλές ομοιότητες στις πεποιθήσεις και τη λαϊκή φαντασία σε όλους τους λαούς των Βαλκανίων, όπως για παράδειγμα, σχετικά με ασθένειες, τη διάγνωσή τους και τη θεραπεία τους. Αυτά τα κοινά χαρακτηριστικά φαίνονται σε μαγικές μεθόδους, διαδικασίες και τελετουργικές πράξεις (για παράδειγμα, η χρήση της κλωστής, των δεσμών, του υφάσματος για την πρόληψη και τη θεραπεία ασθενειών). Υπάρχουν τραγούδια, μαγικές τελετουργίες, προφητείες ή θεραπείες μέσα από μαγικά κόλπα. Πολλές δημοφιλείς πεποιθήσεις συνδέονται με την πράξη της γέννησης, ειδικά στις οικογένειες όπου τα παιδιά πέθαναν και προσδοκούσαν ένα μωρό που θα ζήσει και θα είναι υγιές. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι πολύ συνηθισμένη πρακτική, το μωρό αμέσως μετά τη γέννηση, χωρίς να θηλάσει, να στέλνεται να βαφτιστεί στην εκκλησία και με περιστασιακούς νονούς. Αυτό σημαίνει ότι ο νονός ή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

η νονά ήταν κάποιος που βρέθηκε κατά λάθος εκεί, στην εκκλησία, χωρίς να έχει σημασία αν ήταν άντρας ή γυναίκα, πλούσιος ή φτωχός (Kitevski 1996). Επίσης, πίστευαν ότι το πρώτο παιδί που γεννιόταν ζωντανό, χωρίς να το θηλάζουν, έπρεπε να του τρυπήσουν το δεξί αυτί και έβαζαν ένα σκουλαρίκι, που συμβόλιζε ένα φυλαχτό που τον προστάτευε από όλες τις κακές εξωτερικές επιρροές και καταστροφές (Elaide, 2000).

Στις δοξασίες των Βαλκανίων οι προφήτες (νεράιδες) της πίστης είναι αόρατοι και γι' αυτό πιστεύεται ότι οι προφήτες έρχονται την τρίτη νύχτα, γενικά τα μεσάνυχτα και μετά διαπραγματεύονται τη μοίρα του νεογέννητου μωρού (Petrovic, 1999: 303). Με τον ερχομό των προφητών (νεράιδων), η γυναίκα που βοήθησε στη γέννηση, χρησιμεύει ως σημαντικός διαπραγματευτής μεταξύ των γονέων και του παιδιού σε αυτό το κομμάτι και ως προφήτες μεταξύ αυτού του κόσμου και του άλλου κόσμου (Schubert 1982).

Τα τελετουργικά στη γέννηση ενός μωρού συνδέονται με τη γενική ιδέα ότι έρχεται από το πουθενά ένα «άγριο» πλάσμα, που με το πλύσιμο, το ντύσιμο και την ονοματοθεσία πρέπει να απομακρυνθεί από το «χάος» και να το γνωρίσει ο οργανωμένος «κόσμος» μιας κοινότητας με τη θρησκευτική παρουσίασή του σύμφωνα με καθορισμένους κανόνες (για παράδειγμα, το τελετουργικό της βάπτισης). Υπάρχουν επίσης και άλλες τελετουργίες που συνδέονται με τη σταδιακή κοινωνικοποίηση του παιδιού, σεβόμενοι τις μεμονωμένες παραδόσεις. Σε διαφορετικές παραδόσεις, μεταξύ των τελετουργιών υπάρχουν επίσης το πρώτο κούρεμα, η περιτομή κ.λπ. Το δεύτερο τελετουργικό της ζωής είναι ο γάμος – ένα από τα πιο περίπλοκα τελετουργικά που συνδέονται με πολλές πράξεις. Υπάρχουν οι τελετουργίες του γάμου, οι θρησκευτικές τελετουργίες και ο υποχρεωτικός γάμος στα κρατικά γραφεία, όπου περιλαμβάνονται πολλά πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Είναι ενδιαφέρον ότι στα Βαλκάνια υπάρχουν αρχαϊκές μορφές γάμου, όπως η «αγορά της νύφης» από τον μελλοντικό γαμπρό, που συμβαίνει σε ορισμένες μουσουλμανικές ομάδες ή η «απαγωγή» της νύφης και το κλείδωμα αυτής στο δωμάτιο του γαμπρού (Celakoski, 1989).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Εικόνα 5: Κοπέλα κουβαλά μαζί της σκόρδο για το μάτι και τη γλωσσοφαγιά (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Η φροντίδα της υγείας είναι επίσης στενά συνδεδεμένη με τη δραστηριότητα των προφητών ή μαγισσών. Χρησιμοποιούν «μαγικά» κόλπα, συμπεριλαμβανομένου του νερού από ιερές πηγές, και τραγουδούν τα τραγούδια που εκφράζουν φόρμουλες και διαφορετικά τελετουργικά τρεις ή εννέα φορές (Vrazinovski, 1982). Ο κήρυκας στο τραγούδι είναι συνήθως έμπιστο άτομο, από το οποίο αναζητάς θεραπεία, όχι μόνο σε ασθένειες, αλλά και σε άλλες περιπτώσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι επίσης κοινή η πίστη στο γεγονός ότι ρίχνεις το κακό μάτι σε κάποιον, το οποίο μπορεί να βλάψει σοβαρά τα παιδιά αλλά και τους ενήλικες, προκαλώντας από έναν απλό πονοκέφαλο μέχρι μια σειρά συμφορών αλλά ακόμα και τον θάνατο (Vrazinovski 2000).

Πολλές πεποιθήσεις σχετίζονται με την προγνωστική δύναμη των ονείρων. Η πίστη στα όνειρα είναι επίσης πολύ κοινή ακόμα και στις μέρες μας, χωρίς να παίζει ρόλο η μόρφωση ή η κοινωνική κατάσταση των ανθρώπων. Συχνά, τα πράγματα φαίνονται στα όνειρα και έχουν ορισμένες έννοιες για τους ανθρώπους και λένε τι πρόκειται να συμβεί, είτε κακό είτε καλό, ακολουθώντας τις ερμηνείες του λεγόμενου *ονειροκρίτη*. Παρόλο που υπάρχουν απλά μηνύματα στα όνειρα και σε όσα συμβαίνουν σε αυτά, πολύ συχνά οι άνθρωποι προσπαθούν να τα καταλάβουν με τον δικό τους τρόπο, θεωρώντας ότι η ύπαρξη τους είναι προφητική, συζητώντας και αναλύοντας τα. Όταν το όνειρο τύχει και γίνεται πραγματικότητα, πείθουν τους ανθρώπους στον περίγυρο τους αλλά και τους ίδιους ότι ήταν προάγγελος γεγονότων (Tasevska, 1983).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Εικόνα 6: Κεραμικά σκουλαρίκια-σκόρδα για το μάτι και τη γλωσσοφαγιά
(Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Όταν ρίχνεις κακό μάτι σε κάποιον είναι μια μαγεία που συμβαίνει ρίχνοντας ένα κακό βλέμμα – ειδικά από τα άτομα που έχουν φωτεινά μάτια (κυρίως μπλε, αλλά και μαύρα), σε άλλες περιπτώσεις μεγάλα ή συνδεδεμένα φρύδια και ούτω καθεξής. Η ισχυρή πίστη στη δύναμη του ματιού ήταν πιο κοινή στους μουσουλμάνους των Βαλκανίων και αυτό έχει επηρεάσει τη διάδοση αυτής της πεποίθησης και στους χριστιανούς, ειδικά στους ορθόδοξους καθώς η εκκλησία αναγνωρίζει την βασκανία, και μάλιστα ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο άγιος Νεκτάριος αλλά και ο άγιος Κυπριανός θεωρούνται άγιοι-προστάτες εναντίον της γλωσσοφαγιάς, της μαγείας και της βασκανίας (Burkert, 1993). Η προστασία από το «κακό μάτι» δημιουργεί την ανάγκη για φυλαχτά, μαγικές λέξεις, ψιθυρίζοντας κακές λέξεις ή κάτι όμορφο, το γνωστό ξεμάτιασμα, από τρίτο με την τεχνική της προσευχής ή και τον συνδυασμό της με την τεχνική του λαδιού, το οποίο αν δεν διαλυθεί άμεσα μέσα στο νερό, ανιχνεύεται το μάτι. Πολλές φόρες φοριούνται και τα μάτια, καθώς μπορεί να είναι αρκετά τα άτομα που ενεργειακά έδρασαν εναντίον του «θύματος». Πρέπει να τονίσουμε τη σημασία των εντολών στην προστασία από τη μαγεία, η οποία είναι καθολική και η οποία έχει ιδιαίτερη σημασία ως προστατευτικό μέσο κατά της μαγείας ή της ρίψης του ματιού. Ως προληπτικό αντικείμενο ενάντια στο ρίξιμο του ματιού σε κάποιον στα Βαλκάνια συνήθως χρησιμοποιούνται οι μπλε χάντρες, τα ματάκια ως κοσμήματα αλλά και καρφιτσωμένα στο εσωτερικό των ρούχων, η μαύρη μουτζούρα πίσω από το αυτί, το φορεμένο ανάποδα εσώρουχο, το σκόρδο, το δέρμα φιδιού, τρυπημένες πέτρες κλπ (Bajraktarevic, 1958).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Εικόνα 7: Φυλαχτά με μάτι κρεμασμένα στο σπίτι για προστασία
(Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Υπάρχει πολύ διαδεδομένη στην περιοχή η κατοχή φυλαχτών-μαγικών αντικειμένων στα οποία υποτίθεται ότι επιδρούν μαγικές ή υπερφυσικές δυνάμεις, για προστασία από κακές δυνάμεις, βρυκόλακες, κατάρες, ρίψη ματιών, φίδια και πολλές άλλες καταστροφές. Στους μουσουλμάνους, τα φυλαχτά και οι χάντρες είναι πιο κοινά, όπως και γενικά τα κρεμαστά σε ρούχα. Σε όλες σχεδόν τις χώρες των Βαλκανίων παρατηρούμε την παρουσία μάγων, ιδιαίτερα αυτών που ασκούν μαύρη μαγεία. Οι μάγοι είναι γενικά ηλικιωμένες γυναίκες που κάνουν μαγικά με κλωστές, τρίχες, περιττώματα ποντικιού, γάτας ή σκύλου, για να κάνουν κακή μαγεία στους εχθρούς του σπιτιού τους, στο χωριό. Για παράδειγμα, σε ορισμένες περιοχές της Βόρειας Αλβανίας, πίστευαν ότι «όταν μισούν κάποιον και θέλουν να στερήσουν σε κάποιον την υγεία του, παίρνουν μαλλιά και τα βάζουν σε τάφο ή κάτω από το κεφάλι νεκρού». Με την πράξη αυτή πίστευαν ότι το άτομο άρχιζε να χλομιάζει και να μένει στο κρεβάτι μέχρι θανάτου. Γνωστή είναι και η βλάχικη μαγεία σε περιοχές της ανατολικής Σερβίας, στις οποίες τελείται το νεκρώσιμο τελετουργικό έθιμο του μαύρου γάμου (Crna Svadba). Σε αυτό, αν κάποιος νεαρός ανύπαντρος άντρας πεθάνει συνδυάζεται τότε ο γάμος και η κηδεία μαζί, έχοντας σαν σύντροφο στον δρόμο για τον κάτω κόσμο κάποια ελεύθερη κοπέλα του χωριού, δημιουργώντας ένα κύκλο γύρω από το φέρετρο και συνδυάζοντας πένθιμη με χαρούμενη μουσική αλλά και χορό, αποχαιρετώντας έτσι τον αποθνήσκοντα με τις λαϊκές αρχαίες δοξασίες της περιοχής. Στην ανατολική Σερβία αλλά και σε χωριά των υπόλοιπων βαλκανικών χωρών που κατοικούνταν από Βλάχους η χρήση της μαγείας ήταν και είναι αρκετά διαδεδομένη. Με την χρήση του αίματος της εμμήνου ρήσης γίνεται το ερωτικό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

δέσιμο του συντρόφου, αλλά και με διάφορες άλλες τελετές με κεριά, μπαχαρικά, μέλι, καρφίτσες και άλλα είδη πραγματοποιούνται δεσίματα αλλά και προσέλκυση ερωτικών συντρόφων (Celakoski, 1989).

Η πίστη στους μάγους, στους προφήτες και στη δύναμη των προφητειών και στις διάφορες εξηγήσεις των ονείρων, στη μαγεία και τις τελετουργίες της, σε αντικείμενα και ποτά, στη μαγική λειτουργία των λέξεων, ήταν πάντα παρούσες στη ζωή, ειδικά κατά τη διάρκεια του πολέμου με τις κοινωνικές ταραχές και μεταβάσεις, όταν ο άνθρωπος αντιμετώπιζε ασθένειες και θάνατο συγγενούς, όταν αντιμετώπιζε την πείνα και όταν ένιωθε πληγωμένος, απειλούμενος, εγκαταλελειμμένος. Τότε όλα αποκτούν άλλο νόημα και γίνονται μέσο για να αντιμετωπίσεις το αδύνατο, και η πίστη σε μια αόρατη δύναμη μπορεί να βοηθήσει όταν δεν υπάρχει τίποτα άλλο εκτός από την ελπίδα ότι ο άνθρωπος μπορεί να επιβιώσει ακόμα και στις πιο αδύνατες συνθήκες. Μερικές φορές, μια τέτοια πεποίθηση δημιουργεί μια ψεύτικη ουτοπία για μια καλύτερη ζωή, για την επίλυση προβλημάτων, ώστε το άτομο να αποκτήσει περισσότερη δύναμη, από την οποία ακόμα και όταν δεν μπορεί να νικήσει τις κακές δυνάμεις, τουλάχιστον μπορεί να τον βοηθήσει να προστατευτεί από αυτές (Causidis, 1994).

Σε αυτούς τους ανθρώπους, είναι πολύ γνωστή η πίστη στις θαυματουργές δυνάμεις του νερού. Η λατρεία των νερών είναι γνωστή ως ιερό νερό ή ιαματικό νερό, ψαλμωδό νερό ή ευλογημένο νερό. Η πίστη στη θεραπευτική δύναμη του νερού υπάρχει στους μουσουλμάνους των Βαλκανίων. Παρατηρούμε σε αυτή την ομάδα και το τελετουργικό της ρίψης νερού πίσω από την πλάτη τους, που συμβολίζει την εικόνα ότι όλα μπορούν να κυλήσουν όπως το νερό ρέει σε ένα ποτάμι.

Από τα αρχαία χρόνια αναφέρεται η προσφορά δώρων στους Θεούς ή οι θυσίες που γίνονται για αυτούς, σε τόπους λατρείας, σε μοναστήρια, εκκλησίες κλπ. Η θυσία είναι γνωστή συνήθεια σε όλες τις θρησκείες. Γίνεται για την υγεία των ανθρώπων και ζώων, για να θεραπεύει άρρωστους, «για να τους προστατεύει από το κακό». Ορισμένες μαγικές τελετουργίες χρησιμεύουν ως μαρτυρία για την πολιτιστική ενότητα των Βαλκανίων (Cermanovic & Srejovoc, 1992). Για το λόγο αυτό, η προφυλακτική μαγεία βασίζεται στις αρχές της θετικής μίμησης μαγείας ή στην πίστη ότι η ασθένεια, με συμβολικό τρόπο, μπορεί να μεταφερθεί από το ένα αντικείμενο στο άλλο. Η μαγεία δίνει τη δυνατότητα να φτάσεις σε κάτι που μπορεί να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

προστατεύσει το άτομο ή την κοινότητα γενικότερα. Επιπλέον, λόγω των αόρατων δυνάμεων, όλα αυτά γίνονται δυνατά με την εξάσκηση μαγικών εφέ (Celakoski, 1989).

Στο πλαίσιο αυτό, *πέρα από την κοινωνική τους κατάσταση, όταν οι άνθρωποι αισθάνονται την ανάγκη, σε πολλές περιπτώσεις, δεν αποφεύγουν τους μάγους, αλλά καταφεύγουν εκεί για βοήθεια* (Vrazinovski 1998). Για το λόγο αυτό, σε πολλές χώρες *οι μαγικές τελετουργίες είναι συγκλονιστικές και μοιάζουν με κραυγές ή πόνο που προέρχονται από τα βάθη της καρδιάς και της γλώσσας τους. Οι λέξεις αντηχούν, υποφέρουν και αναζητούν έναν άλλο τρόπο να απαλλαγούν από το βάρος που έχουν. Τα λόγια για τις καταστροφές είναι πιο συγκλονιστικά, γιατί τείνουν να αλλάξουν τον ανελέητο τρόπο της πίστης* (Λουκάτος, 1978). Διαφορετικές πεποιθήσεις ακολούθησαν την πορεία της ανθρωπότητας από την αρχαιότητα και την αντιπροσωπεύουν ακόμη σήμερα ως μέρος της ανθρώπινης ζωής. Οι διάφορες πεποιθήσεις είναι τόσο αρχαίες όσο κάποιες θρησκείες. Αυτές διατηρούν ως αρχεία τα απομεινάρια προηγούμενων φάσεων της ανθρώπινης ανάπτυξης (Barjaktarevic 1958).

Τα τελετουργικά σχετικά με τη γέννηση ενός αγοριού υπάρχουν σε όλα τα έθνη, με έθιμα όπως το να κρατάς ένα αγοράκι μπροστά στη νύφη. Στους χριστιανούς υπάρχει μια παράδοση ότι ένα αγόρι πρέπει να ηγείται πριν μπει στο σπίτι του γαμπρού, ενώ στους μουσουλμάνους ένα αγόρι κυλάει πάνω από το κρεβάτι του νιόπαντρου ζευγαριού, πριν καν το ζευγάρι καθίσει εκεί (παράδοση που παρατηρείται και στη Θεσσαλία). Αυτό γίνεται με σκοπό η νύφη να γεννήσει αγόρια και όχι κορίτσια. Με αυτό το τελετουργικό ενισχύεται η αίσθηση της πίστης και η πνευματική σύνδεση με τους θεούς. Έτσι, με τελετουργικές πράξεις ο άνθρωπος ζητά να εκπληρώσει τις επιθυμίες με φυσικό τρόπο: με μυστηριώδη μέσα, με ομοιότητες, μέσα από λέξεις (προσευχές, κατάρες ή διαφορετική μαγική συνταγή), με τρομακτικές πράξεις κ.λπ. Αλλά αν στις πατριαρχικές κοινωνίες το τελετουργικό είναι το κέντρο της ύπαρξης, που εκπληρώνεται με ένα βαθύ σημασιολογικό και συμβολικό περιεχόμενο, στον παραδοσιακό πολιτισμό χάνει σταδιακά το πρωταρχικό αρχαϊκό νόημα, αποκτά νέες θρησκευτικές διαστάσεις και σε πολλές περιπτώσεις, ένας μεγάλος αριθμός εορταστικών λειτουργιών χάνουν το ρόλο τους (Lawson, 1946).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Τον δέκατο τέταρτο αιώνα, οι λαοί των Βαλκανίων δέχτηκαν εισβολή από Οθωμανούς, οι οποίοι έφεραν ένα διαφορετικό είδος ριζοσπαστικού μουσουλμανικού πολιτισμού, που κυριάρχησε στις χώρες των Βαλκανίων μέχρι να απελευθερωθούν. Απορρέουν πολλοί σημερινοί μύθοι, που είναι αφιερωμένοι στον τουρκικό λαό, που αργότερα γίνονται αποδεκτοί ακόμη και από άλλες χώρες των Βαλκανίων, για διαφορετικούς λόγους. Αυτή είναι μια πολύ δύσκολη περίοδος για τον χριστιανικό πολιτισμό, που έχει μείνει πολύ καιρό χωρίς την παιδεία του και αντιμετώπισε διαφορετικές λαογραφικές αλλαγές. Οι εορτασμοί κατά τη διάρκεια του χειμώνα στα Βαλκάνια σχετίζονται με την πεποίθηση της νίκης απέναντι τις κακές δυνάμεις της φύσης – δαίμονες, διάβολοι, βρυκόλακες, νεράιδες, νεκροί που δεν βρίσκουν γαλήνη, που κυρίως νικιούνται από καρναβάλια και φωτιές (Παραδέλλης, 1995).

Στα τελετουργικά της ζωής, η γυναίκα συμμετέχει σε τελετουργίες γέννησης και κηδείες. Μετά τη γέννηση του παιδιού, είναι η παράδοση ότι τις πρώτες μέρες, μόνο οι γυναίκες μπορούσαν να επισκεφτούν τη μητέρα. Οι νεκροί μπορούσαν να πλένονται, να ντύνονται και να καίγονται μόνο από γυναίκες. Είναι οι γυναίκες που τραγουδούν στους γάμους, όταν ο γαμπρός είναι ντυμένος και όταν θρηνούν τους νεκρούς. Μερικές γιορτές έχουν γυναικείο χαρακτήρα, όπως αυτές που είναι αφιερωμένες στις ασθένειες (Αγία Βαρβάρα), τα φίδια και τα άγρια ζώα και το σκαρίφημα το φθινόπωρο. Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι επίσης η πίστη στους βρυκόλακες, που χρονολογείται από την αρχαιότητα και για αυτό δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε με σαφήνεια τη μορφή τους και τη χρονική και χωρική τους διάσταση. Αυτά που γνωρίζουμε τώρα αφορούν μόνο κάποια θέση για αιματοβαμμένους δαίμονες που μπορούν να ζήσουν μόνο ρουφώντας αίμα από ανθρώπους. Τέτοιοι αναφέρονται σε πολλά μυθολογικά διηγήματα, λαϊκές δοξασίες και γραπτή λογοτεχνία. Η λειτουργία τους ενισχύει την μεταφορική ερμηνεία που σχετίζεται με τις σύγχρονες απόψεις στα Βαλκάνια (Petrovic, 1999).

Έχοντας κατά νου τη διάδοση, την παρουσία και τη διατήρηση του μοτίβου στην περιοχή μας, πολλοί μελετητές εξέτασαν την προέλευσή τους στα Βαλκάνια. Μεταξύ αυτών, μπορούμε να αναφέρουμε τον John Leon στο «Modern Green Mythology and Ancient Greek Religion» ότι *τα βαμπίρ εφευρίσκονται από τους Σλάβους, όπως ο διάβολος είναι εφεύρεση της χριστιανικής θρησκεία*» (Lawson 1946). Η έννοια και η μορφή του βαμπίρ τον δέκατο έβδομο αιώνα ξεκίνησε κάπου στα Βαλκάνια, από τη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Μακεδονία, μέσα από μύθους με βαμπίρ που αργότερα εξαπλώθηκαν σε όλη την Ευρώπη. Την ίδια ιδέα μοιράστηκε και ο Πολωνός μελετητής Kazimir Moszynski, σύμφωνα με τον οποίο *το όνομα βαμπίρ στα μακεδονικά πηγαίνει στους Σέρβους και Κροάτες… και αργότερα σε όλους τους Σλάβους σε όλη την Ευρώπη* (Malinov, 2001).

Συγκρίνοντας τα τελετουργικά των κηδειών σε μερικά από τα πιο αρχαία έθνη, ο Cajkanovic παρατήρησε ότι το τελετουργικό για τη διατήρηση του νεκρού σώματος για κάποιο χρονικό διάστημα πριν από την ταφή του αναφέρεται στο Apuleius in Metamorphosis (Apuleius 1975) που το συνδέει με την περιοχή της Θεσσαλίας στην πόλη της Λάρισας. Αυτό το τελετουργικό διατηρείται κυρίως στα Βαλκάνια, ενώ δεν παρατηρείται σε άλλους αρχαίους πολιτισμούς ούτε καν σε όσους συνεχίστηκαν στον σύγχρονο κόσμο, όπως ο Ινδικός. Οι ερμηνείες για τη δημιουργία του συνδέονται με το σκοπό να μην υπάρχει διαβολικό ζώο (πουλί, σκύλος, γάτα, ποντίκια) όπου αναπαύεται η ψυχή ενός ατόμου, γιατί μπορεί να βλάψει τον νεκρό πηδώντας ή μετατρέποντάς τον σε βαμπίρ με ψυχή που περιπλανιέται μέσα στη νύχτα και που μπορεί να βλάψει τους ζωντανούς (Malinov 2001).

Εικόνα 8: προστατευτικά μέσα εναντίον των βρυκολάκων, χωριό Μπραν Ρουμανια (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Οι κοσμογονίες είναι διατηρημένοι μύθοι, κυρίως κληρονομιά εκείνων των ανθρώπων που είχαν την ευκαιρία να διατηρούν κάτι από τον αρχαίο πολιτισμό (Zechevic, 1981). Αυτά τα μυθολογικά διηγήματα με το πέρασμα του χρόνου έγιναν μέρος της λαϊκής πεποίθησης για τους βρυκόλακες, η οποία χρησιμεύει ως πηγή για τη λογοτεχνία των σημερινών εθνών των Βαλκανίων. Οι νέες ανιμιστικές πεποιθήσεις σε δαιμονικά πλάσματα κάθε είδους σχετίζονται με τη λογοτεχνική παράδοση, συμπεριλαμβανομένων εδώ των βαμπίρ, τα οποία προκύπτουν από βρώμικα πλάσματα, όπως τα μη βαφτισμένα παιδιά, αυτούς που αυτοκτόνησαν, καταραμένους ανθρώπους, αυτούς που έχουν δαίμονες στην ψυχή τους ή βρώμικες ψυχές (Tokarev, 1957).

Ο σκύλος και ο λύκος είναι ο πιο συνηθισμένος συμβολισμός των βαμπίρ στους περισσότερους ινδοευρωπαϊκούς λαούς. Ο Chajkanovic στο βιβλίο του «Μύθος και θρησκεία στους Σέρβους» παραθέτει πολλά παραδείγματα στις σλαβικές, ελληνικές, γερμανικές και κελτικές χώρες (Chajkanovic 1973), όπου παρατηρείται η πεποίθηση ότι οι νεκροί που βγαίνουν από τον τάφο έχουν μορφή του λύκου, στην οποία είναι κρυμμένη η ψυχή του νεκρού και για αυτό το λόγο έχουν ονομαστεί και βρυκόλακες ή «Λυκάνθρωποι» (Vrazinovski 1998). Αυτό το είδος της ποικιλίας στις πεποιθήσεις οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είναι πολύ παλιές και ίσως προέρχονται από τη φαντασία του λύκου ως παρουσίαση θεών από τον κάτω κόσμο (Chajkanovic 1973). Επιπλέον, πολλές λατρείες θεών και μυθολογικά πλάσματα παγανιστικών θρησκειών, που σχετίζονται με το βασίλειο των νεκρών, αναφέρονται σε μια αρνητική αξιοποίηση που συνδέεται με τρομακτικές και κακές μορφές όπως ο λύκος, με ουρλιαχτό, δάγκωμα και επιθυμία για το σκοτάδι (Causidis, 1994).

Το αίμα και το πιπίλισμα του, γνωστά χαρακτηριστικά των βαμπίρ σε σύγχρονους πολιτισμούς, δεν είχαν μεταφορικό νόημα στην αρχή. Στον σύγχρονο κόσμο οι δυνατότητες για ερμηνείες αυξάνονται, γιατί ο βρυκόλακας δεν είναι απλώς ένας άνθρωπος, αλλά πρέπει να είναι και τρομακτικός, με υπνωτιστικό βλέμμα και κοφτερά δόντια να δαγκώνει το θύμα. Με μια ευρύτερη έννοια, οι ιστορίες για τους βρυκόλακες, που εξακολουθούν να θεωρούνται μυστηριώδη πλάσματα, θεμελιώνουν τον κοσμογονικό πυλώνα του κόσμου. Για το λόγο αυτό εξακολουθούν να αποτελούν μέρος της λαϊκής συνείδησης, καθώς και της τέχνης και του πολιτισμού στα Βαλκάνια.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Η εξέταση των παραδοσιακών τελετουργιών των Βαλκανίων είναι πολύ ενδιαφέρουσα σήμερα, γιατί δίνει απαντήσεις σε πολλά ζητήματα. Από τη μια πλευρά, συνδέονται με την ιστορία, τα εθνικά και θρησκευτικά στοιχεία όσων τις εξασκούν, και από την άλλη με τα χαρακτηριστικά του πολιτισμού τους. Αυτά τα τελετουργικά και οι θρησκείες έχουν μακρά παράδοση, ειδικά σε πατριαρχικά περιβάλλοντα. Αποτελούν μέρος της κατανόησης του κόσμου και γίνονται σε συγκεκριμένο χρόνο και με συγκεκριμένους τρόπους. Ο ρόλος τους στην καθημερινότητα γενικότερα και σε ειδικές περιστάσεις είναι μεγάλης σημασίας. Η πίστη και οι τελετουργίες που πέρασαν σε άλλες γενιές και οι καινοτομίες δύσκολα θα μπορούσαν να τις επηρεάσουν, γιατί οι άνθρωποι μέσα το παρελθόν οδηγούνταν από την πίστη τους στον εαυτό τους. Οι άνθρωποι πίστευαν κυρίως στις υπερφυσικές δυνάμεις παρά στις σύγχρονες επιστήμες και στην ιατρική, ειδικά σε περιπτώσεις που καλούσαν μια μάγισσα ή μάγο, που ξέρει μυστικά κόλπα και κατάλληλο τελετουργικό σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, η οποία γενικά συνδέεται με μαγικό λεκτικό τύπο ή οποιαδήποτε άλλη προφυλακτική μαγεία, ειδικά όταν το άτομο είναι άρρωστο, αν θα επιβιώσει ή όχι. Και σε αυτή την περίπτωση, η βοήθεια του γιατρού χρειαζόταν μόνο όταν όλα τα άλλα μέσα χρησιμοποιήθηκαν και πολύ συχνά δεν είχαν αποτέλεσμα. Ωστόσο, οι βασικές τελετουργίες προορίζονται για κυκλική, συνεχή και αμετάβλητη αναπαραγωγή αυτών των μύθων. Η μεταφορά αυτών των τελετουργιών από τη μία γενιά στην άλλη είναι η κύρια φροντίδα μιας κοινωνίας και έτσι οι άνθρωποι μοιράζονται την κοινή τους εμπειρία, τη βοήθειά τους και την εκπαίδευση των νέων από τους ηλικιωμένους για το πώς μπορούν να δράσουν σε ορισμένες καταστάσεις. Έτσι, διατηρείται η παράδοση, αλλά και η ταυτότητά τους, διαφοροποιώντας το ένα από το άλλο, από τους ξένους, μέσω των τελετουργιών.

Στις βιομηχανικές και μεταβιομηχανικές κοινωνίες οι παραδοσιακές θρησκευτικές τελετουργίες αντικαθίστανται από πολιτισμένες. Υπάρχουν επίσης πολλές περιπτώσεις που έχουν γίνει μέρος της ζωής σε μια συγκεκριμένη πόλη, όπως οι γιορτές αγίων, καρναβαλιών ή ακόμα και του Αγίου Βαλεντίνου, στις δυτικές χώρες. Αλλά στις μέρες μας ακόμα και στα Βαλκάνια, οι εορτασμοί είναι παρόντες, παρόλο που εξακολουθούν να περιορίζονται στα χωριά (κυρίαρχο πρότυπο για την Ανατολική Ευρώπη).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Οι μαγικές πρακτικές έχουν κυρίως ψυχολογικό χαρακτήρα και η πίστη στην πραγματοποίησή τους δεν εξαφανίζεται, αλλά υπάρχει ακόμη και στις μέρες μας, εν μέρει με άλλη μορφή (για παράδειγμα, «διαβάζοντας» το φλιτζάνι του καφέ ή διαβάζοντας τα χαρτιά). Φυσικά, αυτά τα στοιχεία, αν και έχουν πιο επίκαιρο χαρακτήρα, συνεχίζουν να μας ταυτίζουν ως μέρος της κοινότητας των Βαλκανίων.

3.3 Χθόνια Μυθολογία, Τελετές Θανάτου και Αναγέννησης στη Σύγχρονη Ελλάδα

Η παρούσα ενότητα της διπλωματική περιλαμβάνει ως επί το πλείστον άρθρα ήδη δημοσιευμένα που ασχολούνται με τον θάνατο και τους νεκρούς. Αν και αυτά τα κομμάτια αφορούν διαφορετικές απόψεις των παραδοσιακών πολιτισμών του θρήνου και του θανάτου, παρουσιάζονται εδώ ως σύνολο, έτσι ώστε να παρουσιάζεται μια ενιαία άποψη του πολιτισμικού φαινομένου του θανάτου που προκύπτει από την προφορική παράδοση και τις τελετουργίες ή τα έθιμα που αφορούν τόσο το θάνατο όσο και άλλα θέματα.

Η μελέτη των παραδοσιακών τελετουργιών και δοξασιών του θανάτου σχετίζεται με τη θέση ότι *κάθε πολιτισμός είναι με την ευρεία έννοια ένας πολιτισμός του θανάτου,* όπως λέει ο F. Dastur. Στόχος της παρούσας διπλωματικής είναι να ρίξει φως σε διάφορα απόψεις που έχουν μείνει, έως ένα σημείο τουλάχιστον, ανεξερεύνητες όσον αφορά το πολιτιστικό φαινόμενο των εθίμων και δοξασιών στη σύγχρονη Ελλάδα και στα Βαλκάνια γενικότερα. Με άλλα λόγια, εξετάζουμε εδώ μερικές μεθόδους που οι κάτοικοι των Βαλκανίων βρήκαν να αντέχουν με συναισθηματικούς όρους, να βιώνουν μέσα από τη φαντασία τους και να διαχειρίζονται τις περιπτώσεις των κοινωνικών πτυχών της κρίσης, της απώλειας, του πόνου και του φόβου που εμπεριέχει ο θάνατος (Βαν Μπουσχότεν, 2001).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

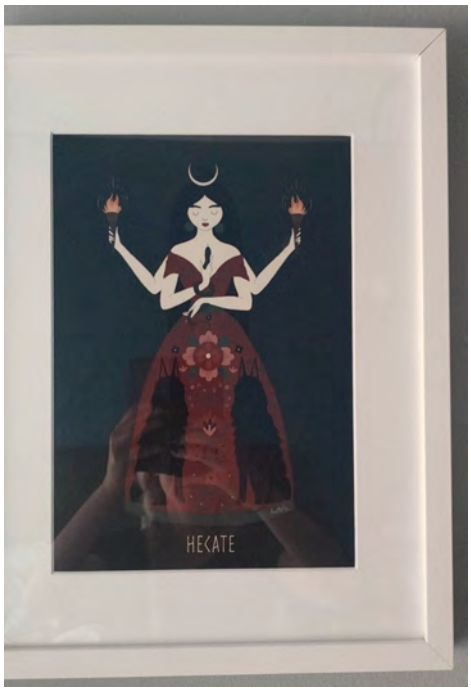

Εικόνα 9: Απεικόνιση της χθόνιας θεότητας Εκάτης
(Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Τα εθνογραφικά στοιχεία, αν και καταγράφηκαν κατά το τελευταίο τρίμηνο του 20ού αιώνα, αφορούν έμμεσα μια χρονική περίοδο που εκτείνεται από τα τέλη του 19ου αιώνα έως το παρόν. Οι πληροφοριοδότες αναφέρθηκαν σε πολύ παλαιότερες πεποιθήσεις και πρακτικές που διατηρούνταν στην συλλογική ή ατομική μνήμη. Η ανάλυσή μας ασχολείται με αρχετυπικές συμβολικές δομές και σχετίζεται με μια γεωγραφική περιοχή μεγάλων ιστορικών και πολιτιστικών διαστάσεων (Λουκάτος, 1978).

3.4 Θρησκευτικές αναπαραστάσεις Μητέρας Γης

Γίνεται μια προσπάθεια να συγκεντρωθεί ένα συνολικό θρησκευτικό συμβολικό αφήγημα. Παρουσιάζονται διάφορες εικόνες του κόσμου των ανδρών, του κάτω κόσμου και της ζωής και ο θάνατος με σωτηριολογικούς και εσχατολογικούς όρους. Αυτό το κάνουμε με βάση τα διάφορα μέρη της παράδοσης σχετικά με τους νεκρούς και τους θρήνους και των εποχικών τελετών που συμβαίνουν σε διάφορα σημεία του κύκλου του έτους και της ανθρώπινης ζωής. Αυτά τα στοιχεία της παράδοσης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

περιλαμβάνουν πεποιθήσεις, μαρτυρίες, μύθους, τραγούδια, αφηγήσεις, μεταφορές, συμβολικά ονόματα, ονόματα αγίων, συμβολικοί τόποι όπου το σιτάρι παράγεται, τοπία, θρησκευτικές εικόνες, ιερά κτίρια, τελετουργικές δράσεις (Κακούρη, 1965).

Τα ονόματα είναι στοιχεία που συνθέτουν την τελετουργική αφήγηση και κατά συνέπεια τη μνήμη την ίδια που μεταφέρει η τελετουργική αφήγηση. Και έτσι η ανάλυσή μας επικεντρώνεται στα μυθικά ονόματα συμβολικών προσώπων. Ανάμεσα στις παραστάσεις μορφών, όπως ο Χάρων (Χάρος], ο Άδης, οι ψυχές των νεκρών και συμβολικά μέρη στον κόσμο παρακάτω, η πιο σημαντική τέτοια αναπαράσταση είναι ένα αμφίθυμο θεϊκό θηλυκό ον (Αλεξάκης, 2001α). Αυτή φέρει αυτό που αρχικά είναι το περιφραστικό όνομα της «Μαύρης Γης». Δεδομένου του τρόπου που αυτές οι δύο λέξεις προφέρονται στους θρήνους ως μία λέξη και, επιπλέον, επειδή δίνεται η εντύπωση ότι προφανώς αναφέρεται στο όνομα μιας γυναικείας προσωποποίησης, το όνομα πρέπει να αποδοθεί ως μια λέξη, δηλαδή, Μαυρηγή. Ως διφορούμενη ή μάλιστα δημιουργική, αναπαραγωγική μήτρα και θανατηφόρα αχόρταγη κοιλιά, η Μαυρηγή αναδεικνύεται στα δεδομένα μας ως αναπαράσταση τόσο της Γης όσο και του Άδη. Ως εκ τούτου, η Μαυρηγή ορίζει και δημιουργεί τη ζωή και τον θάνατο, τον κόσμο των ζωντανών και τον κάτω κόσμο. Ο Χάρος είναι, ωστόσο, απλώς ο δήμιος και ο συνοδός των νεκρών ή/και ο δαιμονικός εραστής στην υπηρεσία της Μαυρηγής (Ψυχογιού, 2008).

Οι τελετουργίες του θανάτου δημιουργούν μια γενικότερη αφήγηση που επικεντρώνεται στη γη και αφορά τις συμβολικές φιγούρες της Μητέρας και της Μητέρας-Κόρης. Αυτή η αφήγηση περιέχει μια κοσμολογία που έχει αναγεννητικό χαρακτήρα, σωτηριολογική ελπίδα, εσχατολογικές έννοιες και προσδοκίες που κατασκευάζονται μέσω της εκστατικής λατρείας. Στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία αυτά τα στοιχεία συνθέτουν ένα διακριτικό σύστημα που έχει τις ρίζες του από τα αρχαία ακόμα χρόνια. Ένα τέτοιο σύστημα αποτελείται κυρίως από έννοιες, αξίες και κανόνες που αφορούν μια γυναικεία ιερή οντότητα με ρίζες που είναι βαθιές από άποψη θρησκείας και ιστορίας. Οι ρίζες μάς κατευθύνουν στην ιστορική τοποθεσία και δείχνουν την ύπαρξη ενός θρησκευτικού συστήματος που περιλαμβάνει τη λατρεία της Μεγάλης Μητέρας (Ψυχογιού, 2008). Οι λαογραφικές πληροφορίες σχετικά με τον θάνατο προέρχονται από τη σύγχρονη κεντρική, νότια και δυτική Πελοπόννησο, το νομό Δυτικής Αιτωλοακαρνανίας Άρτας και γενικά από το δυτικό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

τμήμα της ηπειρωτική Ελλάδας. Προέρχεται επίσης από τους Έλληνες του τουρκικού πλέον νησιού Ίμβρος.

3.5 Ο θάνατος ως τελετουργικό πέρασμα

Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά ενός νεκρικού θρήνου για μια εξαιρετικά ηλικιωμένη γυναίκα που καταγράφηκε κατά την τελετουργική τοποθέτηση των λειψάνων στο σπίτι της νεκρής στην Καμενίτσα, στην περιοχή Γορτυνίας Αρκαδίας το 1981 (Παραδέλλης, 1999). Η δομική ανάλυση του κειμένου του θρήνου, που αποτελείται από 154 στίχους, συνοδεύεται από φωτογραφίες της τελετουργικής τοποθέτησης του σώματος. Με αναφορά στο τοπικό κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο και τη βιογραφία της εκλιπούσης, αυτός ο συγκεκριμένος θρήνος μάς επιτρέπει να αναπαραστήσουμε τη δομή, με τελετουργικούς όρους, του δραματικού και μαγικού περάσματος της αποθνήσκουσας ειδικότερα. Επιπλέον, οι γυναίκες είναι που μέσα από το πένθος, μαζί χειραγωγούν την ταφική τελετή ως εργαλείο για επικοινωνιακούς, συναισθηματικούς και αναμνηστικούς σκοπούς. Έτσι, είναι σε θέση να συνυφαίνουν στα σημεία όπου τελείται ο θρήνος, το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον, παρελθόν, παρόν και μέλλον και τα συμβολικά και μεταφυσικά συστήματα σε ένα διαλεκτικό διδακτικό αφήγημα (Παραδέλλης, 1995). Αυτό που υποθέτεται εδώ είναι ότι, από άποψη ανθρωπολογίας και λαογραφίας, η νεκρική τελετή/θρήνος προσφέρει σε κάποιον την ευκαιρία να αποκρυπτογραφήσει τον κώδικα της τελετής, τη μουσική και την ποιητική σύνθεση των θρήνων. Συγκρίνοντας το συγκεκριμένο θρήνο στο πλαίσιο της νεκρώσιμης τελετής σε τοπικούς θρήνους που καταγράφονται έξω από το τελετουργικό πλαίσιο και σε άλλους θρήνους, πιστεύουμε ότι έχουμε το κλειδί για να κατανοήσουμε το δομή του θρήνου γενικά. Ο θρήνος φαίνεται να είναι ένα τελετουργικό δράμα επικεντρωμένο γύρω από κάθε νεκρό και συνοδεύοντάς τον από τον κόσμο των ζωντανών στον κάτω κόσμο (Popov, 2008).

Ο θρήνος επίσης αποτελεί πολιτιστική διέλευση μεταξύ παράδοσης και συγχρονικότητας. Η διαδικασία περιλαμβάνει την τοποθέτηση του σώματος του νεκρού, μια ιεροτελεστία μετάβασης και επαγρύπνησης που διεξήγαγαν οι συγγενείς της και από γυναίκες πενθούσες, πάλι με αναφορά στην ιστορία ζωής της νεκρής και στο τοπικό κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο. Τα κόλλυβα επίσης είναι ένα γλύκισμα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

που έχει υιοθετήσει η ανατολική ορθόδοξη εκκλησιά και αποτελούνται από βρασμένο σιτάρι, ξηρούς καρπούς, σπόρους ροδιού, ζάχαρη και μπαχαρικά που αντιπροσωπεύουν τον νεκρό, αποτελώντας συγκεκριμένα ένα είδωλο ή ομοίωση του νεκρού (Κακούρη, 1965). Οι γυναίκες πενθούσες στοχεύουν έτσι να ενσωματώσουν τον αποθανόντα, για χάρη των ζωντανών, με συμβολικούς σωτηριολογικούς και αναγεννητικούς όρους ως γόνιμο βλαστό στον κάτω κόσμο. Με συμβολικούς όρους, κάνουν από το σώμα του νεκρού ένα τεμαχισμένο κομμάτι τροφής που προορίζεται να εξασφαλίσει την αναγέννηση και να παράγει κάτι που θα λειτουργεί ως γόνιμος σπόρος για τον κάτω κόσμο. Έτσι, δημιουργούν με τελετουργικούς και εσχατολογικούς όρους μια σχέση που είναι συμβολική, μαγική, θρεπτική και παραγωγική στην τοπική κοινωνία και αποτελεί συμβολικό πλαίσιο ανάμεσα στους ζωντανούς, τη φύση, τους νεκρούς και τη Μαυρηγή (Ψυχογιού, 2008).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Έθιμα αναφοράς, Λαζαρίνες και Κούκερι

4.1 Λαζαρίνες

Οι γυναίκες συμμετέχουν στα έθιμα του Πάσχα, καθώς συνδέονται με τη γονιμότητα, δίνουν ζωή και γεννούν και τα ίδια τα δρώμενα σχετίζονται με το θάνατο και την ανάσταση της φύσης. Το Σάββατο πριν την Ανάσταση, ακούγονται οι αγερμοί του Λαζάρου, που στις χώρες των Βαλκανίων είναι ευρέως γνωστοί. Ως επί το πλείστον, τα κορίτσια γνωστοποιούν την ανάσταση του Λαζάρου κρατώντας ξύλινα καλαθάκια διακοσμημένα με λουλούδια, τραγουδώντας τα κάλαντα του Λαζάρου, αποσκοπώντας έτσι τη συλλογή γλυκών, πασχαλινών αυγών και χρημάτων. Σε ελάχιστες περιπτώσεις τα αγόρια συμμετέχουν και αυτά στον αγερμό, και αυτό γίνεται διότι, κατά την εκκλησιαστική παράδοση, ο Λάζαρος είχε μόνο αδερφές.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Εικόνα 10: Σάββατο του Λαζάρου στο Πήλιο (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Οι Λαζαρίνες είναι μια από τις πιο διάσημες και ενδιαφέρουσες τελετουργικές πρακτικές που κατάφερε να διατηρηθεί στον χρόνο παρά τις αλλαγές και τις πολιτιστικές εξελίξεις. Ανάλογα την εθνοτική περιοχή της εκάστοτε χώρας ονομάζονται «Λαζάρκι», «Λαζόρκι», «Λαζαρίνκι», «Λαζαρένκι», «Λαζαρίνες» ή «Λαζάρα». Το έθιμο των Λαζαρίνων τελείται στις περισσότερες χώρες των Βαλκανίων, όπως η Σερβία, η Βουλγαρία, η Ελλάδα, η Αλβανία, η Βουλγαρία, η Ρουμανία και άλλες. Παρόλα αυτά, τα κύρια στοιχεία της τελετουργίας είναι κοινά και αναπόσπαστα: μια ομάδα κοριτσιών χρησιμοποιεί ένα συγκεκριμένο κείμενο ή μελωδία καθώς και χορευτικά ή θεατρικά στοιχεία και περνάει μέσα από το χωριό ή τις αυλές των σπιτιών για να τις ευλογήσει για ευημερία και ως ανταπόδοση λαμβάνει δώρα όπως φαγητό, ρούχα ή χρήματα.

4.1.1 Ιστορική αναδρομή του εθίμου στα Βαλκάνια

Τα τελετουργικά υπήρχαν και υπάρχουν πάντα στις κοινωνίες ως αναπόσπαστο μέρος του πολιτισμού, αλλά και ως μέρος της εθνικής συνείδησης και του πνεύματος κάθε έθνους. Ιστορίες από τις πιο πρωτόγονες φυλές μιλούν για λατρεία ουράνιων σωμάτων ή πίστη σε θεούς της φύσης (Petkovski, 2014).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Οι Σλάβοι κατοίκησαν την Βαλκανική Χερσόνησο κατά τον 6ο αιώνα μ.Χ. φέρνοντας μαζί τους και την πολυθεϊστική θρησκεία τους. Κατά την έναρξη της διάδοσης της χριστιανικής θρησκείας στα Βαλκάνια, η εκκλησία έκανε προπαγανδιστικές προσπάθειες να σταματήσει και να απολέσει τις παγανιστικές τελετουργίες (Petkovski, 2014). Ωστόσο, μετά την αντίσταση που δέχτηκε σε αυτό το εγχείρημα, προέβη στην προσαρμογή αυτών των τελετουργιών μέσα στην χριστιανική θρησκεία, με αποτέλεσμα να γεννηθούν μιας νέας μορφής τελετουργίες με πιο έντονο το χριστιανικό, αλλά και εμφανή παγανιστικά στοιχεία.

Στην Βίβλο, ο Ιωάννης ο Ευαγγελιστής αναφέρει την ιστορία του Άγιου Λαζάρου ο οποίος έχει αναστηθεί από τον Ιησού Χριστό. Στο κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο, ο Άγιος Λάζαρος παρουσιάζεται ως πρόσωπο που έζησε στην πόλη της Βηθανίας (σύμφωνα με το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο), και σύμφωνα με την ιστορία, τέσσερις μέρες μετά τον θάνατο του οι αδελφές του ζήτησαν από τον Ιησού να τον φέρει πίσω στη ζωή. Όταν αυτό πραγματοποιήθηκε, οι αδερφές του διέδωσαν το μήνυμα της ανάστασης του αδελφού τους από τον Ιησού επισκεπτόμενες τα σπίτια της πόλης, φροντίζοντας να μην ξεχαστεί ποτέ αυτό το γεγονός.

Μέσα από την ιστορία αυτή της Βίβλου μπορεί να γίνει μια συσχέτιση για τον χαρακτήρα και τη σχέσης αυτού του γεγονότος με τον αγερμό των Λαζαρίνων. Παρόλα αυτά, δεν υπάρχουν αναφορές για την μορφή και τον χαρακτήρα του τελετουργικού των Λαζαρίνων πριν την διάδοση του χριστιανισμού στον σλαβικό κόσμο (Petkovski, 2014). Τα δεδομένα και το μοτίβο για τους λόγους εκτέλεσης του τελετουργικού των Λαζαρίνων έχουν σήμερα χαθεί. Αυτό που έχει διατηρηθεί λόγω της παράδοσης είναι η πρακτική του τελετουργικού, η οποία έχει μεταφερθεί από γενιά σε γενιά. Στη συνέχεια, αναφέρεται αναλυτικά το έθιμο σε συγκεκριμένες χώρες των Βαλκανίων όπως είναι η Βόρεια Μακεδονία, Ελλάδα και Βουλγαρία.

4.1.2 Περιγραφή του τελετουργικού στη Βόρεια Μακεδονία

Το φεστιβάλ Lazarova Sabota (Σάββατο του Λαζάρου) είναι κινητή εορτή και οι Λαζαρίνες γιορτάζονται ακριβώς μια εβδομάδα πριν το χριστιανικό Πάσχα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Στις διάφορες εθνότητες των Βαλκανίων οι Λαζαρίνες διακρίνονταν σε διαφορετικούς τύπους: Lazar- Gjupski Lazar (Λαζαρίνες-Ρομά), Siromashen Lazar (Φτωχνές Λαζαρίνες), Bogat Lazar (Πλούσιες Λαζαρίνες), Zhenski Lazar (Γυναίκες Λαζαρίνες), Mashki Lazar (Άντρες Λαζαρίνες) κ.λ.π. Ο διαχωρισμός μεταξύ Άνδρα και Γυναίκας Λαζαρίνας αναφέρεται ουσιαστικά σε κορίτσια που κουβαλούν κάποιου είδους αντικείμενο που θεωρείται ανδρικού χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα ξύλινο ραβδί, καπέλο, ομπρέλα, σπαθί και ό,τι άλλο χρειάζονται.

Εικόνα 11: Λαζαρίνες στην πόλη Γεύγελη, στη Βόρεια Μακεδονία (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Συμμετείχαν κυρίως κορίτσια μεταξύ δώδεκα και δεκαεπτά ετών που, εκείνη την περίοδο, ήταν έτοιμες να παντρευτούν. Αφού χωρίζονταν σε ομάδες των τεσσάρων ή οχτώ, ανάλογα τον συνολικό αριθμό τους, τα κορίτσια ανέθεταν ρόλους στην κάθε μία και οργάνωναν το σχέδιο τους. Το πιο όμορφο ή το μεγαλύτερο κορίτσι αποκαλούνταν Tancharka (χορεύτρια), Nevesta, Nesta (Νύφη), Matica (Μήτρα), Prednjica, Navrhnica, Zaveljvach και κατείχε το ρόλο του αρχηγού της ομάδας, η οποία χαιρετά πάντα τους οικοδεσπότες (Petkovski, 2014).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Η προετοιμασία της εορτής ξεκινούσε πάντα ημέρα Πέμπτη, οπότε τα κορίτσια μαζεύονταν για να προετοιμάσουν τα σκηνικά τους, όπως καλάθια, χρωματισμένα και στολισμένα ξυλάκια (Λαζαρόξυλα), στεφάνια καθώς και τα κουστούμια που επρόκειτο να φορέσουν, τα οποία θα έπρεπε αν είναι καινούρια και καθαρά. Την Παρασκευή τα κορίτσια μαζεύονταν για να μάθουν και να εξασκηθούν στα τραγούδια που θα έλεγαν κατά την διάρκεια της πομπής. Τα τραγούδια διδάσκονταν από τις γιαγιάδες ή μανάδες τους, που επίσης ήταν Λαζαρίνες όταν ήταν μικρές και έδιναν έμφαση στην σωστή εκμάθηση και ερμηνεία των τραγουδιών.

Αφού λοιπόν τελείωναν οι προετοιμασίες, τα κορίτσια ξεκινούσαν νωρίς το πρωί του Σαββάτου ντυμένες με τα νυφικά κοστούμια τους και συγκεντρώνονταν στο κέντρο του χωριού από όπου άρχιζαν να τραγουδούν. Τραγουδούσαν διαφορετικό τραγούδι για κάθε άνθρωπο που συναντούσαν ή για τα χωράφια, τα ζώα, τον ήλιο, τα λιβάδια, τα σιτάρια κτλ. Όταν έμπαιναν στην αυλή κάποιου σπιτιού ξεκινούσαν με το τραγούδι του καλωσορίσματος και συνέχιζαν με διαφορετικό τραγούδι για κάθε μέλος της οικογένειας αναλόγως την κοινωνική θέση που κατείχε στο νοικοκυριό. Τα πιο δημοφιλή είναι τα τραγούδια για την αγάπη, που προορίζονται κυρίως για τα νεότερα μέλη της οικογένειας. Τραγούδια με πιο σοβαρό περιεχόμενο τραγουδιούνταν στους φτωχούς, στις χήρες ή στους άντρες που πήγαιναν στρατό.

Εικόνα 12: Λαζαρίνες στην πόλη Γεύγελη, στη Βόρεια Μακεδονία (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Προς το τέλος της τελετουργίας, οι Λαζαρίνες χόρευαν τον χορό *oro* και στη συνέχεια η αρχηγός των κοριτσιών φιλούσε το χέρι των οικοδεσποτών και λάμβανε τα δώρα από την οικογένεια, τα οποία θα μοιραζόταν στην συνέχεια με τις υπόλοιπες Λαζαρίνες της ομάδας της. Τέλος, φεύγοντας από το σπίτι τραγουδούσαν το τραγούδι του αποχαιρετισμού στην οικογένεια και όδευαν προς το επόμενο σπίτι. Μόνη εξαίρεση αποτελούσαν τα σπίτια όπου κάποιος είχε πεθάνει πρόσφατα, και τα οποία δεν επισκέπτονταν.

Σε πιο πρόσφατη προσθήκη, μετά την επίσκεψη των σπιτιών, οι Λαζαρίνες σήμαιναν το τέλος του τελετουργικού τους με την επίσκεψη στην εκκλησία του χωριού, όπου άναβαν ένα κερί προσευχόμενες για καλή υγεία. Το βράδυ του Σαββάτου, οι Λαζαρίνες μαζεύονταν στο σπίτι της αρχηγού της ομάδας για να μοιραστούν τα δώρα.

4.1.3 Οι παραδοσιακές ενδυμασίες των Λαζαρίνων στη Βόρεια Μακεδονία

Η παραδοσιακή φορεσιά των Λαζαρίνων αποτελούσε σημαντικό στοιχείο της τελετουργίας, καθώς ήταν μια ενδυμασία που θα τις ξεχώριζε από τα άλλα κορίτσια του χωριού. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι ενδυμασίες πρέπει να είναι καινούριες και καθαρές γιατί «είναι ντροπή για τους Λαζάρκι να τραγουδούν με παλιά ρούχα» (Tanovic, 1927). Φορώντας αυτές τις στολές, οι Λαζαρίνες συμμετέχουν ουσιαστικά σε μια πράξη μύησης, αφού για πρώτη φορά τα κορίτσια αυτά φορούσαν ενδύματα που ήταν μέρος νυφικής φορεσιάς. Ανεξάρτητα από τα στοιχεία της ενδυμασίας, όπως το πουκάμισο, η ποδιά, τα κοσμήματα ή το μαντίλι της κεφαλής, το τελετουργικό συμβόλιζε την στιγμή της μετάβασης ενός κοριτσιού σε μια νέα κοινωνική θέση, αυτή της νύφης, του κοριτσιού που είναι έτοιμο να παντρευτεί.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Εικόνα 13: Αναπαράσταση των Λαζαρίνων από τα μέλη του Τμήματος Παραδοσιακής Μουσικής και Χορού του Εθνικού Κέντρου Μουσικής και Μπαλέτου Ilija Nikolovski-Luj στα σκόπια το 2005

Για να θεωρηθεί μια ενδυμασία ως τελετουργική, θα πρέπει να περιέχει στοιχεία που την διαφοροποιούν από την καθημερινή φορεσιά. Τέτοια στοιχεία είναι, για παράδειγμα, τα χειροποίητα καλάθια που έφτιαχναν οι Λαζαρίνες στα οποία συγκέντρωναν τα δώρα από τους οικοδεσπότες.

Στην περιοχή Bojmija της Μακεδονίας, οι Λαζάρκι φορούσαν λευκό πουκάμισο (σεμί) αντί για την κόκκινο, διατηρώντας όμως τα άλλα στοιχεία των εορταστικών στολών (Tanovic, 1927). Ένα ενδιαφέρον παράδειγμα φορεσιάς Λαζάρ βρίσκεται επίσης στις περιοχές Sredorek, Zhegligovo και Slavishte στη Βόρεια Μακεδονία, όπου η φορεσιά του Λαζάρ είναι σχεδόν ίδια με τη νυφική, με εξαίρεση την Kapa Shehirlika (πλεκτή θήκη) και τις ομπρέλες ως κύρια τελετουργικά πρόσθετα. Αυτά τα στηρίγματα φοριούνταν μόνο από τα δύο πρώτα κορίτσια στην πομπή που ονομάζεται Prednjici, και μόνο αυτήν την ημέρα και ποτέ ξανά (Mladenovski, 1973). Στην περιοχή των Πρεσπών, ένα πολύ σημαντικό στοιχείο ήταν το ξύλινο ραβδί ιτιάς που χρησιμοποίησε η πρώτη Λαζάρκα για να χτυπήσει τις πόρτες των χωριανών (Petkovski, 2014).

4.1.4 Τα τραγούδια της τελετουργίας στη Βόρεια Μακεδονία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Τα τελετουργικά τραγούδια που έλεγαν οι Λαζαρίνες ήταν το μέσο με το οποίο οι Λαζαρίνες μετέδιδαν τις ευλογίες τους στους κατοίκους του χωριού. Χρονικά, τα τραγούδια των Λαζαρίνων μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στις εξής εποχές:

1. **Προ-χριστιανική περίοδος**: Είναι δύσκολο να εμπεριστατωθεί καθώς η χριστιανική εκκλησία κατάφερε να αφαιρέσει πολλά από τα παγανιστικά στοιχεία στα τραγούδια και να τα αντικαταστήσει με πιο κατάλληλους στίχους. Για παράδειγμα, στο χωριό Bidjevo που βρίσκεται κοντά στην πόλη Struga στη Νοτιοδυτική Μακεδονία, οι μελετητές έχουν παρατηρήσει πολλά τραγούδια όπου οι Λαζάρκι τραγουδούν για τον ήλιο, που στην προχριστιανική περίοδο ήταν το θέμα πολλών διαφορετικών τελετουργιών που υμνούσαν τι πηγές της ζωής.

2**. Χριστιανική περίοδος:** Ξεκινάει με την αποδοχή και εδραίωση της χριστιανικής θρησκείας. Τα τραγούδια εκχριστιανίστηκαν κατά την περίοδο του 7ου αιώνα έως τα μέσα του 9ου αιώνα μ.Χ.. Για παράδειγμα, στις περιοχή των Πρεσπών θεωρείται αμαρτία να τραγουδιούνται αυτά τα τραγούδια οποιαδήποτε άλλη μέρα εκτός του Σαββάτου του Λαζάρου. Οι Λαζάρκι στο χωριό Tashmarunishta κοντά στη Στρούγκα τραγουδούν ένα τραγούδι που ονομάζεται «Ο Ιησούς Χριστός Ανέστη από τον θάνατο» καθώς μπαίνουν σε κάποιο σπίτι. Η λέξη «αμήν» είναι επίσης ένας άλλος παράγοντας που πρέπει να ληφθεί υπόψη, καθώς αυτή ήταν η απάντηση για κάθε ευλογία που θα λάμβαναν οι Λαζάρκι, καθώς και η αναπόφευκτη αναφορά στους στίχους των τραγουδιών στον Θεού και τη μητέρα του Θεού.

3. **Επική περίοδος:** Θεωρείται η περίοδος της οθωμανικής αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια. Σε αυτά τα τραγούδια παρατηρούνται ιστορίες για ήρωες, για ηρωικές μάχες και πολλές τουρκικές εκφράσεις όπως π.χ. αγάς σε μια προσπάθεια του λαού να απαλύνει τον πόνο των βασάνων και των δυσκολιών που επέφερε η κυριαρχία των Οθωμανών. Για παράδειγμα, όταν οι Λαζαρίνες έφταναν μπροστά στην εκκλησία, πιάνονταν στον χορό και τραγουδούσαν στίχους για την σκλαβιά και την απαγόρευση από τους ραγιάδες της ελεύθερης εκτέλεσης των θρησκευτικών τους καθηκόντων (Κονταξή, 2016).

4. **Νεότερη περίοδος:** Θεωρείται η περίοδος μετά τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο λαός έχει αρχίσει να προσαρμόζει τα τραγούδια του στις νέες πεποιθήσεις και να τα εκλαϊκεύει. Τα τραγούδια αυτά πραγματεύονται ιστορίες για στρατιώτες, για

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

πρόσφατα ιστορικά γεγονότα, και πολύ συχνά αναφέρουν τον πρώην Γιουγκοσλάβο ηγέτη Τίτο.

Αγερμός των λαζαρίνων της Βόρειας Μακεδονίας

Ντβέ μι μομί, ντβέ μι ντρούσκι
ντρουγκουβάλε ζιβουβάλε, ν'εντνα σόφρα βετσεράλε βι έντεν πόκρ ντβέτρ
σπάλε...ιιιχ!

Πα σε ντβέτε γκοβορίλε
ντα σε έντνο να ντβέ μάικι.
ντα νε ντάτατ βι έντνο σέλο,
βι έντνο σέλο, έντνα κούκια... ιιιχ !

Στη περιοχή του Γεύγελη τα κοριτσιά τραγουδάνε

Ει Λάζαρε Λάζαρε
τσι σε μπι ντβόροβι σο μπόσιλοκοτ μετενέ.
Λαζαρέεεεεεε

4.1.5 Περιγραφή του τελετουργικού στην Ελλάδα

Το έθιμο των Λαζαρίνων τελείται σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας για να αναγγείλει την Ανάσταση του Λαζάρου αλλά και το ξύπνημα, την ανάσταση της φύσης και τον ερχομό της άνοιξης (Πασχαλούδης, 2016). Στην Ελλάδα, τα έθιμα που τελούνται για την γιορτή του Λαζάρου είναι γνωστά και μελετημένα κυρίως στον κεντρικό και βορειοελλαδικό χώρο (Ψυχογιού, 2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Το πιο φημισμένο έθιμο των Λαζαρίνων τελείται στην Κοζάνη και αναβιώνει αιώνες τώρα (Αρχείο ΕΡΤ, 2010). Στην Αιανή του Δήμου Κοζάνης γυναίκες κάθε ηλικίας χωρίζονται σε «μπλίκια» (ηλικιακές ομάδες) και, όπως απαιτεί το έθιμο, οι Λαζαρίνες ξεκινούν τις εκδηλώσεις με το μοιρολόι στην Παναγία πριν οδεύσουν να πουν τα, προσαρμοσμένα σε κάθε σπιτονοικοκύρη, κάλαντα του Λάζαρη σε όλα τα σπίτια του χωριού (Αμαραντίδου, 2022). Το απόγευμα όλα τα μπλίκια θα ενωθούν στην κεντρική πλατεία της Αιανής για τον μεγαλύτερο γυναικείο χορό των Μαζαρίων, το «Τσιντιρό» (Κουσιοπούλου, 2019). Στα έθιμα εορτασμού της Ανάστασης του Λαζάρου συμμετέχουν μόνο γυναίκες, γεγονός το οποίο αποδίδεται στο ότι ο Λάζαρος είχε μόνο αδερφές. Το 2016 μάλιστα, ξεκίνησαν προσπάθειες ένταξης του εθίμου των Λαζαρίνων την Αιανής Κοζάνης στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας αλλά και στον Παγκόσμιο Κατάλογος Προστασίας Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (Φτάκα- Τσικριτζή, 2016).

Στην Κορησό Καστοριάς, οι Λαζαρίνες είναι μικρές κυρίες, ηλικίας τριών μέχρι δεκαπέντε ετών, ντυμένες νύφες στα λευκά που συμβολίζει τον λευκό χιτώνα του Λαζάρου. Από το πρωί περιφέρονται στους δρόμους του χωριού λέγοντας τα κάλαντα και λαμβάνοντας στα καλάθια τους αυγά ως αντάλλαγμα, και το απόγευμα επισκέπτονται το νεκροταφείο για να ξυπνήσουν τον Λάζαρο με τις παιδικές τους φωνές.

Εικόνα 14: Μικρά κορίτσια ντυμένες στην Κορησό Καστοριάς (Πηγή: Ζούγελη, 2022)

Στην Σύρο τα κορίτσια φτιάχνουν ομοίωμα του Λαζάρου και πηγαίνουν με αυτό να πουν τα κάλαντα στα σπίτια και να συγκεντρώσουν λεφτά και δώρα. Για το ομοίωμα του Λαζάρου παίρνουν μια τρυπητή κουτάλα, την σιδεροχουλιάρα, και τοποθετούν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

μαργαρίτες σε κάθε τρύπα ενώ στην μέση βάζουν ένα κόκκινο γαρύφαλλο σχηματίζοντας έτσι ένα πρόσωπο (Προβόπουλος, 2022). Αντί για χέρια, δένουν έναν ξύλινο σταυρό στον κορμό της κουτάλας και φορούν ένα πουκαμισάκι.

Στην Κρήτη, αντί για ομοίωμα του Λαζάρου φτιάχνεται ένας σταυρός με καλάμια στολίζεται με κολαΐνες από κόκκινα φυτά και λεμονανθούς. Στο Πήλιο, οι κοπέλες που παντρεύτηκαν στο χρονικό διάστημα από το προηγούμενο Πάσχα ως την μέρα της Ανάστασης του Λαζάρου φτιάχνουν μπουκέτα με δάφνες και λουλούδια και την Κυριακή των Βαΐων τα πηγαίνουν στην εκκλησία. Μόλις τελειώσει η λειτουργία, τα μοιράζουν στους συγγενείς και τους φίλους τους (Πολυμέρου- Καμηλάκη, 2018).

Εικόνα 15: Τα λαζαράκια

Σε πολλά μέρη της Ελλάδας, οι νοικοκυρές φτιάχνουν τα «Λαζαράκια», κουλουράκια ή γλυκά αρτοσκευάσματα δηλαδή σε σχήμα ανθρώπου τυλιγμένο με σπάργανα όπως απεικονίζεται ο Λάζαρος στις εικόνες της εκκλησίας. Στην Κω συγκεκριμένα, τα Λαζαράκια φτιάχνονται πιο μεγάλου μεγέθους από τις αρραβωνιασμένες κοπέλες οι οποίες τα γεμίζουν με ξηρούς καρπούς και φρούτα και τα στέλνουν στους μέλλοντες συζύγους τους.

Στη Βόνιτσα τελείται ο ολονύχτιος αναστάσιμος αγερμός του Λαζάρου από τετραμελή ομάδα ενήλικων ανδρών ως καλαντιστές οι οποίοι , περιφερόμενοι στα σπίτια της πόλης, τραγουδούν αρθρωτά άσματα, την ομώνυμη Λαζάρα. Τα κάλαντα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

του Λαζάρου συμβολίζουν όχι μόνο την διάβαση και ανάσταση του θείου προσώπου, αλλά και την αναγέννηση της φυσικής και πανανθρώπινης ζωής. Το τραγούδισμα της Λαζάρας είναι σημαντικό και απευθύνεται ειδικά στον κάθε ένα μέλος της κοινότητας μέσω στίχων ταιριαστών στον καθένα ξεχωριστά (Ψυχογιού, 2008). Αυτοί, αγουροξυπνημένοι και κοιμισμένοι, δέχονται τις ευχές των καλαντιστών και η οικοδέσποινα, συνήθως, κερνά τους καλαντιστές με ποτά ή γλυκά και χρήματα.

4.1.6 Οι παραδοσιακές ενδυμασίες των Λαζαρίνων στην Ελλάδα

Οι παραδοσιακές φορεσιές των Λαζαρίνων είναι αρκετά ενδιαφέρουσες και εξαρτώνται από την ηλικία των γυναικών που συμμετέχουν αλλά και τη θέση τους στην κοινωνία δηλαδή αν είναι έγγαμες, άγαμες ή αν πηγαίνουν ακόμα σχολείο. Μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα φορεσιών στην Ελλάδα είναι οι περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας όπως είναι το Ρουμλούκι Ημαθίας και η Αιανή Κοζάνη.

Οι Λαζαρίνες από τις περιοχές της Κοζάνης φορούν τοπικές φορεσιές ανάλογα με την ηλικιακή και κοινωνική ομάδα του κοριτσιού. Φορούν κοσμήματα όπως τα φλουριά, οι πόρπες, οι αλυσίδες, κοσμήματα λαϊκής τέχνης καθώς και λουλούδια από τριαντάφυλλα στο κεφάλι τους που συμβολίζουν τη γονιμότητα. Όσο πιο κοντά οι κοπέλες είναι σε ηλικία γάμου τόσο πιο έντονες είναι οι ενδυμασίες τους (Λουτζάκη,1999). Βέβαια, πλέον, οι Λαζαρίνες είναι κορίτσια έως 15 ετών που τραγουδούν το Λάζαρο φορώντας τα δικά τους ρούχα.

Αντίστοιχα, στο Ρουμλούκι Ημαθίας οι Λαζαρίνες φορούσαν «τα λαζαργιάτ» που αποτελούνταν από άσπρη φορεσιά, τσεμπέρι στο κεφάλι στολισμένο με λουλούδια. Στο χέρι τους κρατούσαν μαντίλες και φορούσαν κοσμήματα που είχαν δανειστεί από παντρεμένες γυναίκες. Ωστόσο, πλέον φορούν λευκές φορεσιές με χρωματιστά λουλούδια που είναι κεντημένα και κορδέλες ενώ παράλληλα κρατούν τα καλαθάκια τους με σκοπό να μαζέψουν φιλοδωρήματα από τα νοικοκυριά (Δήμος Αλεξάνδριας).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Εικόνα 16: Κορίτσια ντυμένες Λαζαρίνες στην Αιανή Κοζάνη
(Πηγή: Αμαραντίδου, 2022)

4.1.7 Τα τραγούδια της τελετουργίας στην Ελλάδα

Στην Βόρεια και Κεντρική Ελλάδα, την παραμονή της Ανάστασης του Λαζάρου, οι Λαζαρίνες, κορίτσια ντυμένα με παραδοσιακές φορεσιές και στολισμένα με λουλούδια, επισκέπτονται τα σπίτια του χωριού τραγουδώντας το τραγούδι του Λαζάρου και λαμβάνοντας κεράσματα, χρήματα ή αυγά ως αντάλλαγμα (Προβόπουλος, 2022).

Ήρθε ο Λάζαρος, ήρθαν τα Βάγια, ήρθε των Βαγιών η εβδομάδα.

Ξύπνα Λάζαρε και μην κοιμάσαι, ήρθε η μέρα σου και η χαρά σου.

Πού ήσουν Λάζαρε; Πού ήσουν κρυμμένος; Κάτω στους νεκρούς, σαν πεθαμένος.

Δε μου φέρνετε, λίγο νεράκι, που 'ν' το στόμα μου πικρὸ φαρμάκι.

Δε μου φέρνετε λίγο λεμόνι, Που 'ν' το στόμα μου, σαν περιβόλι.

Ήρθε ο Λάζαρος, ήρθαν τα Βάγια, ήρθε η Κυριακὴ που τρών' τα ψάρια...

Συνηθίζεται, μάλιστα, οι Λαζαρίνες της Αιανής Κοζάνης να ενώνονται με τις Λαζαρίνες του Λυκείου Ελληνίδων Καβάλας σε έναν μεγάλο χορό στον Ιερό Ναό Αγίου Νικολάου. Στην συνέχεια ψέλνουν το μοιρολόι της Παναγίας εντός του Ιερού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Πριν ξεκινήσουν για να πουν τα κάλαντα στους κεντρικούς δρόμους της Καβάλας, τραγουδούν και χορεύουν στον αύλειο χώρο του ναού ένα τραγούδι αφιερωμένο στον Ιερέα όπως ορίζει το έθιμο. Ολοκληρώνουν τον αγερμό λέγοντας τα κάλαντα στο Δημαρχείο και συνεχίζουν στην κεντρική πλατεία της πόλης όπου στήνεται γλέντι με τραγούδια και Λαζαριάτικους χορούς για την υποδοχή της άνοιξης (Κρητικού, 2022).

Εικόνα 17: Τα κάλαντα του Λαζάρου σε παντοπωλείο, Βόλος
(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

<u>Αγερμός στην Αιανή Κοζάνης</u>

Ήρθ' ου Λάζαρους, ήρθαν τα βάγια.
– Πού ήσαν Λάζαρε, πού ήσαν κρυμμένους;
– Μες στου χάντακα, χαντακουμένους.
Δώσ' μι, δώσ' μι κρύου νιράκι
γιατ' είναι του στόμα μου, πικρό φαρμάκι.
– Σήκου Λάζαρε κι μην κοιμάσι,
ήρθ' η μάνα σου από την Πόλη,
σ' ίφιρι χαρτί κι κουμπουλόι.
– Βάια, βάια του Βαϊού,
τρώμι ψάρια και κουλιού
και την άλλη Κυριακή,
τρώμε το παχύ τ' αρνί.
– Η κουτίτσα σας αβγά γιννάει

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

κι η φουλίτσα σας δεν τα χουράει,
δώστε μας να τα χαρούμε
και του χρόνου πάλι να ρθούμε.
– Του καλαθάκι μ' θέλ' αβγό
κι η τζιπούλα μ' θέλ' κουκό[σες].
Λαζαρίνα, κουκουτίνα
βάλ' αβγό στην καλαθίνα.

Κάλαντα, εκδοχή από άλλα μέρη της Ελλάδος

(...) Ξύπνα Λάζαρε και μην κοιμάσαι,

Τώρα λάλησαν τα χελιδόνια

Που ήσουν Λάζαρε, που ήσουν κρυμμένος

Μεσ' τη γη παραχωμένος

Πες μας Λάζαρε, πες μας τι είδες

Είδα φόβους, είδα τρόμους

Είδα και πολλούς ανθρώπους (...)

Η ανάγκη για θρησκεία είναι μια ειλικρινής και βασική ανάγκη όπως είναι η αγάπη, η συναισθηματική ασφάλεια, η τάξη και η αρμονία και αντιπροσωπεύει τις υψηλότερες αξίες και πιο ευγενείς φιλοδοξίες της ανθρωπότητας. Στον βωμό της έχουν δημιουργηθεί μερικά από τα σημαντικότερα μνημεία και ανθρώπινα επιτεύγματα τα οποία κληροδοτούνται από γενιά σε γενιά (Hawkesworth *et al.*, 2001). Η θρησκεία έχει την τάση να ενσωματώνεται σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής και κουλτούρας και έτσι καμία θρησκεία δεν ήταν ποτέ εντελώς ανεξάρτητη από τον πολιτισμό, τους ανθρώπους και τον χρόνο (Terzic *et al.*, 2015).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Τα τελετουργικά που παρουσιάζονται παρακάτω πραγματοποιούνταν σε ειδικές περιστάσεις, για να προσευχηθούν οι πιστοί για καλή υγεία και ευημερία της οικογένειας ή για να αποτρέψουν ασθένειες και κακά πνεύματα (Nestor, 2014). Οι παραδόσεις αυτές μεταλαμπαδεύονται από γενιά σε γενιά και πραγματοποιούνται ακόμα στην επαρχία κυρίως, ενώ απαντώνται λιγότερο στις αστικές περιοχές.
Η παρούσα μελέτη έλαβε υπόψη τα πιο κοινά και αντιπροσωπευτικά έθιμα και βασίζεται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση και σε πληροφορίες που αποκτήθηκαν από διάφορες δημοσιεύσεις και πηγές και σε προσωπικές επαφές με απλούς ανθρώπους από διαφορετικές κοινότητες και χώρες.

4.2 Κούκερι ή Σούρβα – Βουλγαρία

Από την προϊστορία ο άνθρωπος πίστευε πώς το σώμα πεθαίνει και εξαφανίζεται, αλλά το πνεύμα είναι άυλο και άφθαρτο και έτσι δεν χάνεται. Στην πόλη Πέρνικ της νοτιοδυτικής Βουλγαρίας φιλοξενείται κάθε χειμώνα το φημισμένο φεστιβάλ Κούκερι ή Σούρβα προς τιμήν των νεκρών. Στην αρχαιότητα η περιοχή της κοιλάδας του ποταμού Στρυμόνα κατοικείτο από Θράκες, οι οποίοι μετέδωσαν στους Έλληνες και τους υπόλοιπους Βαλκάνιους τα διονυσιακά στοιχεία της μουσικής, του χορού και της οινοποσίας για τον εορτασμό του θεού Διονύσου (Στάμκος, 2015 & Bakalova, 2009).

Η λέξη «kuker» προέρχεται από την λατινική λέξη «cuculla» που σημαίνει τελετουργικό τέρας, ένας άνδρας ντυμένος με περίτεχνη φορεσιά από γούνα, κορδέλες, φτερά και χάντρες (Erasmus+, 2021). Οι Kukeri φορούν σκαλιστές ξύλινες μάσκες που αναπαριστούν πουλιά και θηρία, ζώνες με βαριές μεταλλικές καμπάνες και χορεύουν και πηδούν τελετουργικά σε μια προσπάθεια να διώξουν τα κακά πνεύματα που φέρουν κακή τύχη («loshotiya») στην κοινότητα.

Το έθιμο Kukeri αποτελούσε κυρίως ενασχόληση των αντρών μια κοινότητας, καθώς ήταν μια τελετή που πραγματοποιούνταν σε μύηση των νεαρών αγοριών που πλησίαζαν την ενηλικίωση (Brown, 2018). Ωστόσο, με την πάροδο των ετών και τις κοινωνικοικονομικές αλλαγές των δεκαετιών 1960-1990 στην Βουλγαρία, όλο και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

περισσότερες γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένοι λαμβάνουν μέρος.

Εικόνα 18: Διάφορες μάσκες Κούκερι (Πηγή: Προσωπικο αρχειο)

Οι καρναβαλικές εκδηλώσεις στο φεστιβάλ Κούκερι επιβιώνουν και αναβιώνουν από την προχριστιανική εποχή σε πολλά χωριά στην Βουλγαρία από άνδρες και γυναίκες καλυμμένους/ες με δέρματα κατσίκας και τερατόμορφες μάσκες, που κυνηγούν τα κακά πνεύματα τους χειμερινούς μήνες και την περίοδο της Σαρακοστής (Εικόνα 12). Μαζί με τους ντυμένους με δέρματα κατσίκας, ακολουθούν και «αστείοι άνδρες», οι οποίοι, ντυμένοι σαν γυναίκες, σκηνοθετούν σκηνές και σατιρίζουν τρέχοντα κοινωνικά ζητήματα όπως τις βουλευτικές εκλογές, τον πληθωρισμό των τιμών κ.ά. Οι συμμετέχοντες στο Κούκερι φορούν ζώνες με καμπάνες, λουριά, δέρματα ζώων, και τερατόμορφες μάσκες με σκοπό να απομακρύνουν τα κακά πνεύματα. Θεατρικά στοιχεία όπως ο αυτοσχεδιασμός, τα κουστούμια, τα σκηνικά και η σάτιρα είναι αναπόσπαστα στοιχεία του φεστιβάλ του Κούκερι.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Εικόνα 19: Παραδοσιακά κουστούμια του Κούκερι: υπερμεγέθεις καμπάνες, τερατόμορφες μάσκες και στολές κεντημένες ή από δέρμα κατσίκας (Πηγή: Brown, 2018)

Παρόλο που το έθιμο είναι εξαιρετικά δημοφιλές εντός της επικράτειας της Βουλγαρίας, είναι σχεδόν άγνωστο στον χώρο των δυτικών θεατρικών σπουδών. Επειδή τα τελευταία χρόνια ο χώρος του θεάτρου έχει ενδιαφερθεί όλο και περισσότερο για μη σεναριογραφημένες εκδηλώσεις, το φεστιβάλ του Κούκερι αποτελεί σημαντική μελέτη περίπτωσης που μπορεί να ενισχύσει την κατανόηση των παραδοσιακών υπαίθριων εκδηλώσεων όπως αυτές επιβιώνουν μέσω της προφορικής παράδοσης (Bakalova, 2009).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Παρόλο που το Κούκερι αποτελεί έθιμο του χριστιανικού πληθυσμού στη Βουλγαρία, κάτι το οποίο είναι λιγότερο γνωστό είναι ότι και Τούρκικοι πληθυσμοί που κατοικούν στην Βουλγαρία γιορτάζουν το Κούκερι την τέταρτη μέρα του Κουρμπάν Μπαϊράμ (Bakalova, 2009).

4.2.1 Περιγραφή του τελετουργικού στη Βουλγαρία

Σε κάποιες κοινότητες, οι εκδηλώσεις ξεκινούν νωρίς το πρωί με τους Κούκερι να χορεύουν στους δρόμους της πόλης ή του χωριού τους θέλοντας να μεταδώσουν ευτυχία, υγεία και ευημερία και επισκέπτονται ακόμα και σπίτια μεταφέροντας τις ευχές τους.

Εικόνα 20: Μάσκες Κούκερι (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Για παράδειγμα, το φεστιβάλ Κούκερι που τελείται στην πόλη Razlog της Βουλγαρίας κάθε Πρωτοχρονιά, αρχίζει νωρίς το πρωί με κάθε σπίτι ξεκινάει μια μικρή τελετουργική γιορτή με μουσική, χορό και φαγητό κατά την οποία οι συμμετέχοντες στο φεστιβάλ ετοιμάζονται με τις φορεσιές και τις μάσκες τους (Bakalova, 2009). Μόλις οι συμμετέχοντες είναι έτοιμοι, ξεχύνονται και συνεχίζουν το χορό στους δρόμους της πόλης κατευθυνόμενοι προς την κεντρική πλατεία. Εκεί, συναντιούνται συμμετέχοντες από κάθε γειτονιά της πόλης, ενώ οι θεατές πολλές φορές μπαίνουν στον χορό και γίνονται και αυτού *Σουρβακάρι*. Μετά από ώρες χορού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

και γιορτής, συμμετέχοντες και θεατές παίρνουν τον δρόμο της επιστροφής αργά το μεσημέρι συνεχίζοντας να χορεύουν ακολουθώντας τα ίδια τελετουργικά βήματα.

Σε άλλες παραδόσεις όμως, οι επισκέψεις αυτές γίνονται το βράδυ για να μην τους «πιάσει» ο ήλιος, όπως λένε (Erasmus+, 2021). Στην πόλη Πέρνικ της Βουλγαρίας το φεστιβάλ Κούκερι πραγματοποιείται κάθε χρόνο γύρω στις 13-14 Ιανουαρίου, σύμφωνα με το παλιό ημερολόγιο, για τον εορτασμό της Πρωτοχρονιάς (UNESCO, 2015). Ωστόσο, φεστιβάλ Kukeri πραγματοποιούνται σε διάφορες ημερομηνίες, κυρίως μεταξύ Πρωτοχρονιάς και Σαρακοστής (Erasmus+, 2021). Ο χρόνος διεξαγωγής του στα παλαιά χρόνια συνέπιπτε πάντα με την περίοδο που τα πρόβατα και τα κατσίκια γεννούσαν.

Εικόνα 1: Μάσκες Κούκερι (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Σαν φεστιβάλ, διεξήχθη πρώτη φορά στην πόλη Pernik το 1966, ωστόσο το έθιμο έχει επιβιώσει στις περιοχές της Βουλγαρίας πολλές κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές (Χριστιανισμός, Οθωμανική Κυριαρχία, Κομμουνιστικό καθεστώς) (Brown, 2018 & Gibbens, 2017).

Την πρώτη νύχτα, ομάδες μασκαρεμένων, οι λεγόμενες *Σουρβακάρι*, αποτελούμενες από άντρες, γυναίκες και παιδιά, φορούν ειδικά κατασκευασμένες μάσκες και στολές και κατευθύνονται προς το κέντρο του χωριού όπου ανάβουν φωτιές και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

αλληλεπιδρούν με τους θεατές πειράζοντας τους και παίζοντας μαζί τους (UNESCO, 2015). Ορισμένοι συμμετέχοντες κατέχουν ειδικούς ρόλους, όπως ο αρχηγός ο ιερέας, οι νεόνυμφοι και η αρκούδα. Νωρίς το επόμενο πρωί, μαζεύονται και περπατούν σε όλο το χωριό, επισκέπτονται σπίτια, παντρεύουν τελετουργικά νέα ζευγάρια ενώ η αρκούδα «επιτίθεται» στους ανθρώπους για καλή υγεία (Εικόνα Χ). Οι οικοδεσπότες ανταμείβουν τους μασκαρεμένους με δώρα και γεύματα. Ακολουθεί γλέντι μετά το τέλος του οποίου οι Σουρβακάρι μοιράζουν τα δώρα που έλαβαν σε ορφανά παιδιά και φτωχούς συνανθρώπους τους.

Εικόνα 21: Μασκαρεμένοι στο φεστιβάλ Κούκερι (Πηγή: UNESCO, 2015) στο χωριό Velkovtsi της Βουλγαρίας. Ο «αρχηγός» βρίσκεται στη μέση, ντυμένος με στολή από την εποχή της βουλγαρικής εθνικής αναγέννησης, περιτριγυρισμένος από παιδιά Σουρβακάρι, ενώ στα δεξιά βρίσκονται η «νύφη», ο «γαμπρός» και ο «ιερέας».

Οι ενήλικες διδάσκουν στους νέους και στα παιδιά πώς να φτιάχνουν τις χαρακτηριστικές μάσκες και τα κουστούμια για το φεστιβάλ και προετοιμάζονται όλο το χρόνο γι' αυτό συλλέγοντας τα υλικά για τις φορεσιές (UNESCO, 2015). Ο λόγος για αυτήν την μακρά προετοιμασία είναι γιατί πιστεύεται ότι τα κακά πνεύματα χρειάζονται πολλά για να τρομάξουν, οπότε απαιτείται διεξοδική προετοιμασία για την επίτευξη αυτή (Erasmus+, 202). Τα κουστούμια είναι διακοσμημένα έτσι ώστε να αντικατοπτρίζουν την κουλτούρα κάθε περιοχής στην οποία το Κούκερι διεξάγεται (Brown, 2018).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Το φεστιβάλ Κούκερι στο Πέρνικ εντάχθηκε το 2015 στο Παγκόσμιο Κατάλογο Προστασίας Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (UNESCO, 2015). Κάθε χρόνο, όλο και περισσότεροι συμμετέχοντες, κουδουνοφόροι απ' όλες τις βαλκανικές χώρες και επισκέπτες μεταβαίνουν στην πόλη Πέρνικ, αλλά και σε πολλές περιοχές της Βουλγαρίας, για να παρακολουθήσουν αλλά και να συμμετάσχουν στο φεστιβάλ, το οποίο αποτελεί μια γιορτή της παράδοσης και της πολιτιστικής ποικιλομορφίας.

Εικόνα 22: Σουβενίρ από φεστιβάλ Κούκερι (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Αξιοσημείωτο είναι ότι το συγκεκριμένο δρώμενο δεν παρατηρείται μόνο στην Βουλγαρία, αλλά και σε χώρες όπως η Σλοβενία, η Κροατία, η Σερβία, η Ρουμάνια, η Ελλάδα, η Βόρεια Μακεδονία, αλλά και σε γειτονικές χώρες όπως η Ουγγαρία, Ιταλία, Μολδαβία, Αυστρία. Επιπλέον, κάθε χρόνο στο Διεθνές Καρναβάλι Σούρβα, την μεγαλύτερη βουλγαρική αλλά και παμβαλκανική εκδήλωση, πρέπει να αναφερθεί ότι συμμετέχουν ομάδες από αρκετές χώρες της Ευρώπης, αλλά και της Ασίας και Αφρικής, όπως είναι η Ινδονησία, η Παλαιστίνη και η νήσος Αρούμπα. Στην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Σλοβενία, το καρναβαλικό φεστιβάλ ονομάζεται Kurentovanje και οι συμμετέχοντες *kurenti*, καταγράφτηκε στον κατάλογο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO το 2017. Στην Κροατία, Zvončari (δηλαδή κουδουνοφόροι) και ενσωματώθηκε στον κατάλογο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO το 2009.

Εικόνα 23: Ουγγαρία, Buso (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Στην Ουγγαρία ονομάζεται Busójárás (Buso) και ενσωματώθηκε στον κατάλογο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO το 2009. Στην Ελλάδα, οι Μωμογεροι της Κοζάνης ενσωματώθηκαν στον κατάλογο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO το 2016. Στη Βόρεια Μακεδονία το έθιμο ονομάζεται Ratevski bamburci,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

ενώ στην Οχρίδα υπάρχουν οι λεγόμενοι *maskari, meckari* και *arapi* . Στην Βουλγαρία, στο Βορειοδυτικό της τμήμα υπάρχουν οι *babugeri*, όλα κοινά με τους Έλληνες *κουδουνάδες* της ηπειρωτικής βορειοκεντρικής Ελλάδας.

Στη Σερβία ονομάζονται *Homolje*, στην Ρουμανία οι κουδονοφόροι ονομάζονται *Mosoii* και στην Νότια Ρουμανία υπάρχουν οι *Cucii*. Τέλος, στην Ελλάδα οι κουδονοφόροι είναι βασικό πολιτιστικό στοιχείο, καθώς εντοπίζονται και στην ηπειρωτική, αλλά και τη νησιωτική χώρα. Μερικά πολύ γνωστά δρώμενα είναι οι Μωμογεροι της Κοζάνης, οι κουδουνοφόροι στο καρναβάλι του Σόχου (Μέριου),το δρώμενο της Νέδουσας στην Καλαμάτα, στην Ανθή Σερρών, αλλά και στην Προσοτσάνη στη Δράμα, ο Μπαμπούγερος, στη Δράμα, οι Αράπηδες στο Λιβάδι Ελάσσονας, τα μπαμπαλούρια, Καμήλες και Ντιβιτζήδες από την ανατολική Ρωμυλία σε διάφορα μέρη της Ελλάδος, Κουδουνάδες και Καραγκούνικος Γάμος στο Αγναντερό στο Μουζάκι, στη Σκύρο ο χορός των Γέρων, η Νύχτα των Στοιχειών στην Άμφισσα, οι Μάηδες της Μακρυνίτσας Βόλου και άλλα πολλά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Περίπτωση μελέτης, έθιμα του Αγίου Γεωργίου

Ο Άγιος Γεώργιος είναι ένας από τους δημοφιλέστερους και πιο σεβαστούς χριστιανούς αγίους σε όλο τον κόσμο και εορτάζεται με πολλά διαφορετικά έθιμα. Τα πιο ενδιαφέροντα και γνωστά έθιμα είναι αυτά που πραγματοποιούνται στα βαλκανικά έθνη. Οι θρησκευτικές γιορτές προς τιμήν του και οι εορτασμοί του ως πολιούχου έχουν σημαντική θέση στην ευρωπαϊκή ιστορία, τη λογοτεχνία, τους θρύλους, τα δημοτικά τραγούδια, τα παραμύθια και τα έθιμα.

Ο Άγιος Γεώργιος εορτάζεται από πολλές χριστιανικές εκκλησίες συνήθως στις 23 Απριλίου (για τον ορθόδοξο χριστιανισμό που ακολουθεί το παλαιό Ιουλιανό ημερολόγιο) ή στις 6 Μαΐου (σύμφωνα με το νέο Γρηγοριανό ημερολόγιο). Στον ορθόδοξο χριστιανισμό συχνά ο εορτασμός του Αγίου Γεωργίου μετατίθεται την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Δευτέρα του Πάσχα (εάν η 23η Απρίλη πέφτει μέσα στην περίοδο της Σαρακοστής) ως ένδειξη πένθους για την επερχόμενη σταύρωση του Ιησού Χριστού.

Ο Άγιος Γεώργιος είναι γνωστός στην ορθοδοξία και ως Μεγαλομάρτυρας ή Τροπαιοφόρος. Θεωρείται άγιος της Καθολικής, της Αγγλικανικής, της Λουθηρανικής, της Αρμενικής και της Ορθόδοξης εκκλησίας αλλά χαίρει σεβασμού και εορτασμού και από Μουσουλμάνους και άλλες θρησκευτικές ομάδες (Terzic et al., 2018). Επειδή το όνομα Γεώργιος προέρχεται από το ελληνικό ουσιαστικό «γεώργιον» που σημαίνει καλλιεργήσιμο, ο Άγιος Γεώργιος θεωρείται προστάτης της γεωργίας (Φανούρης, 2020).

Οι τελετουργίες εορτασμού του Αγίου Γεωργίου είναι ωστόσο πολύ παλαιότερες και συνδέονται με τον σεβασμό προς τους δαίμονες του δάσους ή τους θεούς του δάσους, της φύσης, του νερού και των ζώων, οι οποίοι αργότερα αντικαταστάθηκαν από τον Άγιο Γεώργιο (Terzic et al., 2015). Όπως και στο έθιμο των Λαζαρίνων, χαρακτηριστικά των παγανιστικών θεοτήτων μεταφέρθηκαν στους χριστιανούς αγίους, ως μια ένδειξη συμφιλίωσης μετά την μεταστροφή στην χριστιανική θρησκεία. Τα τοπικά ημερολόγια αποτελούσαν μια μίξη του χριστιανικού ημερολογίου με άλλα ημερολόγια: ημερολόγιο γεωργίας, αστρονομικό, σεληνιακό-ηλιακό και άλλων που σχετίζονταν με τον κόσμο των νεκρών. Έτσι, όταν η χριστιανική εκκλησία εισήγαγε τον εορτασμό των αγίων (συνήθως σύμφωνα με την ημερομηνία του θανάτου τους) το παγανιστικό ημερολόγιο υπήρχε ήδη με αποτέλεσμα στις χριστιανικές εορτές των αγίων να δοθεί νέα σημασία, ανάλογα με το τις παγανιστικέ γιορτές που αντικαθιστούσαν. Έτσι, οι βαλκάνιοι Σλάβοι συνέδεσαν τις ιεροτελεστίες για την ανάπτυξη και την γονιμότητα που πραγματοποιούσαν παλιότερα στις 23 Απριλίου ή στις 6 Μαΐου με την ημέρα εορτασμού του Αγίου Γεωργίου. Αντίθετα, σε άλλες παραδόσεις, ο εορτασμός του Αγίου Γεωργίου σχετίζεται με τα παλιά Ρωμαϊκά Παλίλια που τελούνταν στις 21 Απριλίου προς τιμήν της θεότητας των βοσκών Pales (Okey 2007). Δεδομένου ότι ο Άγιος Γεώργιος θεωρείται ως προστάτης του ποιμνίου στα σλαβικά και άλλα ευρωπαϊκά έθνη, φαίνεται ότι αντικατέστησε την θεότητα Pales.

Τα έθιμα αυτά θεωρούνται συγκεκριμένες πολιτιστικές εκφράσεις κάθε περιοχής με

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

κοινά στοιχεία ανάμεσα στα διαφορετικά βαλκανικά, κυρίως, έθνη. Πλέον όλα αυτά τα έθιμα και οι εορτασμοί οργανώνονται ως τοπικές εκδηλώσεις και γίνονται πιο δημοφιλή προσελκύοντας τουρίστες. Καθώς οι εορτασμοί αυτοί είναι ανοιχτοί στο κοινό, προσελκύουν πλέον όλο και περισσότερους επισκέπτες ανεξαρτήτως εθνικότητας ή θρησκευτικής προσέλευσης.

5.1 Τελετουργίες εορτασμού του Αγίου Γεωργίου στα Βαλκάνια

Ο τρόπος με τον οποίον γιορτάζεται ο Άγιος Γεώργιος διαφέρει από τόπο σε τόπο, ειδικά ανάμεσα στα σλαβικά και στα μη σλαβικά έθνη, ωστόσο το βασικό πνευματικό και λαογραφικό νόημα παραμένει το ίδιο. Οι εορτασμοί του Αγίου Γεωργίου περιλαμβάνουν μερικές από τις πιο κοινές λαογραφικές τελετουργίες που σχετίζονται με την προστασία από το κακό και την διασφάλιση της ευημερίας ενός νοικοκυριού ή μιας κοινότητας. Τυπικά στοιχεία για τις εορτές αυτές αποτελούν τα βότανα και τα λουλούδια, το νερό, η φωτιά, ζώα όπως πρόβατα, άλογα, φίδια και άλλα. Περιλαμβάνει επίσης πομπές, ψαλμωδίες παίζοντας φλάουτα, φλογέρες ή κουδούνια, συγκεντρώσεις στη φύση, μπάνιο και πόση νερού πηγής κ.λπ. Τα έθιμα διαφέρουν από έθνος σε έθνος και συνδέονται με κυρίαρχες εθνικές ή θρησκευτικές ομάδες. Ομοίως, οι τοπικές κοινωνίες έχουν αναπτύξει διαφορετικά έθιμα. Μπορούμε εύκολα να ισχυριστούμε ότι κάθε χωριό έχει τις δικές του παραδόσεις και στοιχεία που μπορούν να αναγνωριστούν ως μοναδικά. Σε αυτή τη μελέτη λήφθηκαν υπόψη μόνο τα πιο κοινά και πιο αντιπροσωπευτικά έθιμα που σχετίζονται με τις γιορτές του Αγίου Γεωργίου.

Το πιο διαδεδομένο έθιμο εορτασμού του Αγίου Γεωργίου είναι η διακόσμηση σπιτιών, ζώων, ανθρώπων και αντικειμένων με φυλλώδη φυτά και λουλούδια. Συνήθως την παραμονή ή νωρίς το πρωί της ημέρας του Αγίου Γεωργίου οι άνθρωποι έβγαιναν στα χωράφια, τα δάση και τους κήπους και μάζευαν διάφορα φυτά και λουλούδια τα οποία χρησιμοποιούσαν στις τελετουργίες τους ενώ τραγουδούσαν τραγούδια για την αναγέννηση της φύσης.

Δεδομένου ότι η καθημερινότητα των λαών στα βαλκανικά και σε άλλα σλαβικά έθνη συνδεόταν άρρηκτα με την κτηνοτροφία, μεγάλο μέρος των τελετουργιών εορτασμού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

του Αγίου Γεωργίου σχετίζονται με αυτήν. Για παράδειγμα, το μαζικό άρμεγμα των ζώων και η παραγωγή τυριού, η διακόσμηση των προβάτων και αγελάδων με λουλούδια, η τελετουργική πομπή των ζώων μέσα από νερό ή φωτιά για να εξορκίσουν τα κακά πνεύματα, η θυσία αρνιών και πολλά άλλα.

Το νερό επίσης παίζει σημαντικό ρόλο στα λαϊκά έθιμα εορτασμού του Αγίου Γεωργίου. Το τελετουργικό του πλυσίματος σε νερό πηγής, ποταμού ή λίμνης τα ξημερώματα της ημέρα του Αγίου Γεωργίου καθώς και το λούσιμο ή βρέξιμο των νέων με νερό τελείται με σκοπό την διατήρηση της υγείας και της ομορφιάς. Η παράδοση του πλυσίματος των παιδιών σε νερό πηγές στολισμένες με λουλούδια εφαρμόζεται ακόμα στην Σερβία, το Μαυροβούνιο, την δυτική Βουλγαρία καθώς και σε περιοχές της Βοσνίας, της Βόρειας Μακεδονίας και της Αλβανίας (Terzic et al.,2015). Σε ορισμένα μέρη έχει διατηρηθεί το έθιμο να ρίχνουν μια νεαρή κοπέλα στο νερό ως απομεινάρι των παλιών ανθρωποθυσιών που προσφέρονταν σε παγανιστικές θεότητες οι οποίες αργότερα αντικαταστάθηκαν με τον Άγιο Γεώργιο (Terzic et al.,2015). Στην Βόρεια Μακεδονία και την Βουλγαρία νεαρά αγόρια και κορίτσια γιορτάζουν την μέρα κάνοντας κούνια συμβολίζοντας την νεανικότητα, την ανάπτυξη και την γονιμότητα (Abbot, 2011).

Η φωτιά έχει επίσης ανάλογο ρόλο όπως το νερό. Στα έθιμα του Αγίου Γεωργίου, και γενικά στα έθιμα της άνοιξης στα βαλκανικά έθνη, οι φωτιές έκαιγαν για να συμβάλουν στην υγεία των ανθρώπων και των ζώων τους, να προσελκύσουν την γονιμότητα και να αποτρέψουν το κακό. Για παράδειγμα, άνθρωποι και ζώα περνούσαν ανάμεσα από δυο μεγάλες φωτιές ή πηδούσαν πάνω από μια φωτιά με τους συμμετέχοντες να φωνάζουν και να τραγουδούν. Επίσης, ένα ακόμα έθιμο που ήταν διαδεδομένο στους βαλκανικούς λαούς ήταν αυτό των νεαρών κοριτσιών που έλεγαν ξόρκια αγάπης και ευτυχίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Εικόνα 24: Φωτιά μπροστά στο φρούριο Lukavec (Turopolje κεντρικής Κροατίας) στα πλαίσια εορτασμού του Αγίου Γεωργίου (Πηγή: UNESCO, 2014)

Σε περιοχές της βορειοδυτικής Κροατίας υπάρχει ακόμα το παλιό έθιμο του Jurjaš ή Πράσινου Juraj στο οποίο η μορφή του Αγίου Γεωργίου διακοσμείται με φυτά και βότανα. Υπάρχει επίσης το έθιμο νεαρά αγόρια και κορίτσια στολισμένα και ντυμένα με παραδοσιακές φορεσιές να επισκέπτονται τα σπίτια του χωριού την ημέρα του Αγίου Γεωργίου (Terzic et al.,2015). Στην Σλοβενία οι νέοι και οι νέες (ή αλλιώς koranti) επισκέπτονται τα σπίτια ντυμένοι με προβιές κατσίκας συμβολίζοντας την μάχη μεταξύ χειμώνα και άνοιξης (Puschner, 2016). Επίσης, ο Άγιος Γεώργιος είναι πολιούχος της πρωτεύουσας της Σλοβενίας, Λιουμπλιάνα.

Σε ορισμένα χωριά της Ρουμανίας, στην περιοχή Μαραμούρες, το κύριο έθιμο την ημέρα του Αγίου Γεωργίου είναι το μπουγέλωμα, κατά το οποίο τα αγόρια ρίχνουν κουβάδες με νερό στα κορίτσια ως τελετουργία γονιμότητας.

Τα βαλκανικά έθνη έχουν ορίσει την ημέρα του Αγίου Γεωργίου ως «γιορτή του βοσκού» ή «γιορτή των κοπαδιών». Ο Άγιος Γεώργιος ήταν γνωστός στα έθνη αυτά ως ο βοσκός, ο άρχοντας του δάσους και, όπως φημολογείται ότι έλεγε ο Άγιος Σάββας, ως προστάτης των λύκων (Okey, 2007). Στην ανατολική Σερβία και την νότια Βουλγαρία διατηρείται το παλιό έθιμο των κτηνοτρόφων να βγάζουν τα ζώα για βοσκή την αυγή της ημέρα του Αγίου Γεωργίου, να τα αρμέγουν καθώς και να θυσιάζουν ένα αρσενικό αρνί (kurban). Μερικοί πληθυσμοί Βουλγάρων και Ρομά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

εξακολουθούν να τηρούν ως έθιμο να βάφουν με το αίμα του αρνιού έναν σταυρό στο μέτωπο των παιδιών για να κρατήσουν μακριά το κακό μάτι (Abbot, 2011 & Terzic et al., 2018).

Μεταξύ των ζωντανών παραδόσεων στα Βαλκάνια, μία από αυτές που ξεχωρίζουν είναι ο εορτασμός του Ederlezi. Το Ederlezi, επίσης γνωστό ως Herdeljez, Hidirellez στην Τουρκία ή Đurđevdan στη Σερβία, είναι μια παραδοσιακή γιορτή των Ρομά που συμπίπτει με τη χριστιανική γιορτή του Αγίου Γεωργίου στις 6 Απριλίου. Μην έχοντας δική τους μητρική θρησκεία, οι Ρομά στη Σερβία και σε άλλες Βαλκανικές χώρες συνήθιζαν να αναμιγνύουν τελετουργικά του Ισλάμ και του ορθόδοξου χριστιανισμού με παγανιστικά στοιχεία προσαρμόζοντας έτσι τα έθιμά τους στον τόπο τους. Οι πιο σημαντικές γιορτές που τιμώνται από την πλειοψηφία των Ρομά είναι η Πρωτοχρονιά και η Ημέρα του Αγίου Γεωργίου (Đorđevi, 1999). Η γιορτή της ημέρας του Αγίου Γεωργίου ονομάζεται Ederlezi. Είναι επίσης γνωστή ως η Γιορτή των Τσιγγάνων και τιμά την επιστροφή της άνοιξης. Η γιορτή αυτή έχει κερδίσει αναγνώριση για το μοναδικό μείγμα των πολιτιστικών στοιχείων Ρομά και χριστιανών, καθιστώντας την μια συναρπαστική και πολύχρωμη περίσταση.

5.1.1 Εορτασμός Αγίου Γεωργίου στην Ελλάδα

Σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, κατά την διάρκεια των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου γίνονται θρησκευτικές ακολουθίες καθώς και η αναβίωση παλαιών εθίμων όπως η πάλη, η ιππασία και οι ιπποδρομίες (Αράχωβα, Σκιάθος, Κως, Ξάνθη, Νέο Σούλι και Καλλιόπη Λήμνου). Καθώς είναι ο προστάτης της γεωργίας, κατά την περίοδο της γιορτής του Αγίου Γεωργίου οι αγρότες σπέρνουν τα χωράφια τους. Επίσης, επειδή ο βίος του Αγίου Γεωργίου είναι στρατιωτικός, στην ορθοδοξία θεωρείται προστάτης του Πεζικού και του Ελληνικού Στρατού Ξηράς (Φανούρης, 2020).

Στο Όλβιο Ξάνθης και στην Ανθή Σερρών, ντόπιοι με φορεσιές και παραδοσιακά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

όργανα μουσικής (νταούλι και ζουρνά) γυρνούν το χωριό και προσκαλούν τους κατοίκους σε αγώνες πάλης. Οι παλαιστές λέγονται *πεχλιβάνηδες* και το έθιμο λέγεται ότι αναπαριστά την μάχη του Αγίου Γεωργίου με τον δράκο. Ήρθε στην Ελλάδα με τους πρόσφυγες της Κωνσταντινούπολης (Evima Team, 2022). Οι Πεχλιβάνηδες της Ελλάδας είναι ένα παραδοσιακό πολεμικό χορευτικό σύνολο που εκπροσωπεί την περιοχή της Μακεδονίας και της Θράκης στη βόρεια Ελλάδα. Οι Πεχλιβάνηδες έχουν μακρά ιστορία και αναγνωρίζονται ως σημαντικό μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.

Στην Καλλιόπη Λήμνου αναβιώνει κάθε χρόνο το έθιμο των ιπποδρομιών, που έχει τις ρίζες του στην Τουρκοκρατία. Οι κάτοικοι του χωριού ετοιμάζουν τα άλογά τους για τον αγώνα και οι καβαλάρηδες φορούν τιμητικά ένα κόκκινο μαντίλι στο λαιμό. Ο νικητής στεφανώνεται στο προαύλιο της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου και ανοίγει το χορό στο πανηγύρι που διοργανώνεται στην πλατεία του χωριού. Το έθιμο των ιπποδρομιών προς τιμή του Αγίου Γεωργίου αναβιώνει και στο Πλατύ Μεσσηνίας, στον Άγιο Γεώργιο Μεσολογγίου και αλλού.

Ο Άγιος Γεώργιος είναι πολιούχος της Αράχοβας και εορτάζεται επί τρείς μέρες με το ξακουστό «Πανηγυράκι», κατά το οποίο αναβιώνουν πολλά έθιμα όπως αθλητικοί αγώνες, πάλη, λιτανεία της εικόνας του Αγίου Γεωργίου, ντύσιμο με παραδοσιακές φορεσιές κ.ά.

Στο Νέο Σούλι Σερρών λαμβάνει χώρα κάθε χρόνο το δρώμενο της «Δρακοκτονίας», κατά το οποίο γίνεται αναπαράσταση από τους νέους του χωριού της νίκης του Αγίου Γεωργίου επί του δράκου. Η βασιλοπούλα, που σύμφωνα με το μύθο είχε κληρωθεί ως θυσία για το δράκο, οδηγείται στην πλατεία του χωριού από δυο μαυροφορεμένες κοπέλες, οπότε και καταφθάνει ο Άγιος Γεώργιος πάνω στο άσπρο άλλο και σκοτώνει το ομοίωμα του δράκου με τον κοντάρι του. Έτσι, σώζει την βασιλοπούλα και γιορτάζουν στη συνέχεια με χορό, παραδοσιακό φαγητό και κρασί (Φανούρης, 2020).

Στην Ασή Γωνιά Χανίων οι κτηνοτρόφοι της περιοχής στολίζουν τα ζώα τους με κουδούνια και τα πηγαίνουν στην εκκλησία του Άη- Γιώργη του Γαλατά για να πάρουν την ευλογία του και τα αρμέγουν ένα-ένα στο προαύλιο της εκκλησίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Το έθιμο του Άη-Γιωρή στη Νεστανή της Αρκαδίας είναι ένα παραδοσιακό γεγονός που προσελκύει το ενδιαφέρον τόσο των κατοίκων όσο και των επισκεπτών. Κάθε χρόνο, την ημέρα της εορτής του Αγίου Γεωργίου, πολιούχου της κοινότητας, τελείται το έθιμο του Άη-Γιωρή, οι Αη-Γιορήτες οι οποίοι αποτελούν πανηγυριστές και από τα δύο φύλα, ξεκινούν από τις πρώτες πρωινές ώρες την ανάβαση τους με σκοπό να φτάσουν η κορυφή του βράχου γνωστού με το όνομα Γούλα όπου βρίσκεται ακριβώς πάνω από την Νεστανή. Κρατώντας στα χέρια τους γκλίτσες στολισμένες με αγριοσέλινο και διάφορα αλλά είδη λουλουδιών και φορώντας τις παραδοσιακές ενδυμασίες τους, ξεκινούν τον πρώτο τους χορό χωρίς μουσική συνοδεία, αλλά τραγουδώντας μόνοι τους, έως ότου φτάσουν στην κεντρική πλατεία του χωριού. (Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς).

Το έθιμο προσελκύει επισκέπτες από κοντινές περιοχές και ακόμη και από μακρινά μέρη, οι οποίοι έρχονται να διασκεδάσουν και να απολαύσουν αυτή τη μοναδική εμπειρία. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το έθιμο του Άη-Γιωρή έχει βαθιές ρίζες στην τοπική ιστορία και παράδοση. Αποτελεί έναν τρόπο για την κοινότητα της Νεστανής να τιμήσει και να αναγνωρίσει τον πολιούχο της, τον Άγιο Γεώργιο, και να εορτάσει την προστασία και την ευλογία που προσφέρει. Παράλληλα, αποτελεί μια ευκαιρία για την κοινότητα να συνεργαστεί, να ενωθεί και να διατηρήσει την παράδοση και την ταυτότητά της.

Εικόνα 25: Αη-γιωρήτες στον βράχο του Γούλα τραγουδάνε και χορεύουν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Χαρακτηριστικό είναι το τραγούδι που ξεκινάει όταν φτάνουν στον βράχο του Γούλα:

Ἄγιε μ' Ἁγιώρη, καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι μέσ' τοῦ Γουλᾶ τ' ἀλώνι.

Πολλὲς φορὲς μὲ γλύτωσες βρ' Ἁγιώρη,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια

καὶ τούτη(ν) ὥρα γλύτωμε βρ' Ἁγιώρη,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι, μεγάλο τ' ὄνομά σου.

Θὰ φέρω λίτρες τὸ κερὶ βρ' Ἁγιώρη,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι κ' ἀμάξια τὸ λιβάνι

καὶ τὰ βουβαλοτόμαρα, βρ' Ἁγιώρι,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι, νὰ κουβαλᾶν τὸ λάδι.

Νὰ φτιάξω τὴν Ἁγιὰ Σοφιὰ βρ' Ἁγιώρη,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι τὸ μέγα μοναστήρι,

νὰ βάλω μέσα καλογριὲς βρ' Ἁγιώρη,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι κι ἀπέξω καλογέρους

καὶ αὐτὸ(ν) τὸ γέρο γούμενο βρ' Ἁγιώρη,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι, νὰ τοὺς ξεμολογάει.

Πανηγυράκι γίνεται βρ' Ἁγιώρη,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι, στῆς ἐκκλησιάς τ' ἀλώνι

ποὺ 'κεῖ φυσᾶνε οἱ τέσσερις βρ' Ἁγιώρη,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι καὶ συνεμπάζουν δέκα.

Καὶ ἡ Μάρω μὲ τὴ μάνα της βρ' Ἁγιώρη,4

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι, τρογύρω τὸ μαζώνει

καὶ ἡ μάνα της τῆς ἔλεγε βρ' Ἁγιώρη,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι ἄβγα Μάρω ἀπ' τ' ἀλώνι,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

νὰ μὴ σὲ κρούξει5 ὁ κουρνιαχτὸς βρ' Ἁγιώρη,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι καὶ σὰ μαυρίσει ὁ ἥλιος.

– Ἐγὼ τὸν ἥλιο ἀγαπῶ βρ' Ἁγιώρη,

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι, τὸν κουρνιαχτὸ τὸν θέλω,

τὸ γιὸ τοῦ πρωτολιχνιστῆ βρ' Ἁγιώρη

καλὰ τὸ λέει τ' ἀηδόνι, ἄντρα θέλω νὰ πάρω.

Το 2019 το έθιμο του Άη-Γιώρη (Αγίου Γεωργίου) στη Νεστάνη Αρκαδίας συμπεριλήφθηκε στο εθνικό ευρετήριο άλλης πολιτιστικής κληρονομιάς (ιστότοπος Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας).

5.1.2 Εορτασμός Αγίου Γεωργίου στην Σερβία

Η ημέρα του Αγίου Γεωργίου αντιπροσωπεύει μια σημαντική γιορτή για την αρχή της άνοιξης ή την νέα εύφορη περίοδο και αποτελεί έναν από τους πιο συνηθισμένους εορτασμούς του προστάτη της οικογένειας στην Σερβία. Εορτάζεται στις 6 Μαΐου κάθε χρόνο και έχει πολλά ονόματα σε όλη την επικράτεια της Σερβίας: Đurđevdan, Đurđovdan, Ml'zigruda, Premlaz, Erdelezi (UNESCO, 2021). Είναι μια γιορτή της αφύπνισης της φύσης, όπου τα μέλη της κοινότητας μεταφέρουν την δύναμη της αναζωογονημένης φύσης στους ανθρώπους, στις καλλιέργειες και τα ζώα τους για να κερδίσουν ευεξία, γονιμότητα και ευημερία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Εικόνα 26: Ντόπιες γυναίκες ρίχνουν στεφάνια λουλουδιών στο νερό στην πόλη Knjazevac της Σερβίας (Πηγή: UNESCO, 2014)

Τα δρώμενα που λαμβάνουν χώρα είναι η συλλογή φυτών, βοτάνων και λουλουδιών και η κατασκευή στεφανιών για την διακόσμηση σπιτιών και ζώων. Επίσης, γίνεται πλύσιμο του προσώπου με νερό που έχουν ρίξει μέσα βότανα, ενώ οι νέοι κάνουν μπάνιο στα ποτάμια κοντά σε νερόμυλους και συλλέγουν νερό για το παραδοσιακό ψωμί που χρησιμοποιείται στο άρμεγμα των προβάτων το οποίο γίνεται για πρώτη φορά για το τρέχον έτος την μέρα εορτής του Αγίου Γεωργίου. Από το γάλα που συλλέγεται, ετοιμάζεται το belmuž, παραδοσιακό πιάτων κτηνοτρόφων με τυριά και κορν φλάουρ και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εορτασμού της ανοιξιάτικης αυτής εορτής.

Νωρίς το πρωί της ημέρας του Αγίου Γεωργίου οι άντρες από κάθε οικογένεια επισκέπτονται την τοπική εκκλησία για κοινωνήσουν και να λάβουν την ευχή του ιερέα για αυτούς και τις οικογένειές τους. Την ημέρα της εορτής διοργανώνεται μεγάλο γλέντι και τραπέζι με κεριά, κόκκινο κρασί, και παραδοσιακά φαγητά. Σε πολλές επαρχιακές περιοχές της Σερβίας συνηθίζεται το έθιμο του στολισμού των σπιτιών και θυρών τους με λουλούδια, για να τιμήσουν τον Άγιο Γεώργιο ως προστάτη της οικογένειας.

Σε ορισμένες ορεινές περιοχές της Σερβίας αναβιώνει ακόμα το έθιμο τη θυσίας ενός αρσενικού αρνιού. Οι βοσκοί επιλέγουν το πιο όμορφο αρνί του κοπαδιού, το στολίζουν με στεφάνια λουλουδιών, τοποθετούν ένα μικρό κερί στο κέρατο και το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

θυσιάζουν σε έναν πέτρινο βωμό στην πλατεία της εκκλησίας (Terzic et al., 2018). Το αίμα του αρνιού χρησιμοποιείται αργότερα από τους ντόπιους για να ζωγραφίσουν πάνω τους μικρούς σταυρούς στο κούτελο, στα μάγουλα, στο πιγούνι και στο στήθος και αργότερα πλένονται σε πηγές, ποτάμια ή λίμνες. Θεωρείται μάλιστα ντροπή να μην φας αρνί την ημέρα του Αγίου Γεωργίου (Terzic et al., 2018). Μέσω της παράλληλης ύπαρξης και αλληλεπίδρασης μεταξύ των βαλκανικών λαών και της ανάμειξης των λαών πραγματοποιείται μια συνεχής διαδικασία ανταλλαγής γνώσεων και υιοθέτησης εθίμων και ιδεών. Οι ρίζες είναι κοινές αι αναπτύσσεται έτσι μια κοινή βαλκανική πολιτιστική κληρονομιά, όπως φαίνεται στο έθιμο αυτό (Terzic et al., 2018).

5.1.3 Εορτασμός του Αγίου Γεωργίου στις βαλκανικές κοινότητες Ρομά

Κατά τη διάρκεια του Ederlezi, οι άνθρωποι συγκεντρώνονται για να τιμήσουν τον Άγιο Γεώργιο και να σηματοδοτήσουν την άφιξη της άνοιξης. Οι εορταστικές εκδηλώσεις περιλαμβάνουν ζωντανή μουσική, παραδοσιακούς χορούς, γιορτές και διάφορα έθιμα που αντικατοπτρίζουν την κοινή κληρονομιά των διαφόρων κοινοτήτων. Οι Ρομά έχουν τις δικές τους ειδικές τελετουργίες και τραγούδια που συνδέονται με το Ederlezi, προσθέτοντας στο πλούσιο μωσαϊκό της πολιτιστικής ποικιλομορφίας.

Στο βιβλίο St George, A Saint for All (Riches, 2015), ο εορτασμός του Ederlezi στη Βουλγαρία περιγράφεται ως δημόσιο γεγονός που περιλαμβάνει χορό γύρω από τη φωτιά καθώς και τελετουργικό πλύσιμο στο ποτάμι με λουλούδια . Όταν αυτό δεν είναι δυνατό, οι γυναίκες κόβουν κλαδιά από τις ιτιές στις όχθες –αυτό παρατηρείται τόσο στη Βουλγαρία όσο και στη Ρουμανία. Οι μουσουλμάνοι Ρομά γιορτάζουν τον προφήτη Χιζίρ, που στο ισλάμ ταυτίζεται με τον Άγιο Γεώργιο, και καθαρίζουν μανιωδώς τα σπίτια τους πριν τη γιορτή, γιατί λέγεται πως ο προφήτης δεν επισκέπτεται βρώμικα σπίτια. Επίσης, τα στολίζουν με κλαδιά και λουλούδια. Για όλους τους Ρομά είναι κοινή πρακτική η σφαγή και η κατανάλωση αρνιού τη μέρα αυτή (Sikimić B., Hristov P.T. , 2007). Σε συνέντευξη μιας βοσνιακής οικογένειας στο N1 Sarajevo για το Ederlezi, ειπώθηκε ότι «οι Ρομά μαζεύουν λεφτά όλο τον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

χρόνο γι' αυτή τη μέρα», καθώς οι εορτασμοί συνοδεύονται από μεγάλα τραπέζια για φίλους και συγγενείς. Υπάρχει επίσης και το έθιμο του αυγού, που συμβολίζει την αγάπη, τη ζωή και την υγεία.

Το 2014 η ημέρα του Αγίου Γεωργίου προτάθηκε ως υποψηφιότητα για την ένταξη στον κατάλογο Άυλης Κληρονομιάς της UNESCO, ως κοινή κληρονομιά πολλών εθνών, αλλά δυστυχώς τελικά απορρίφθηκε λόγω «πολιτικών ασυνεπειών» και έλλειψη διαφάνειας. Ωστόσο, το ederlezi η hidirellez των Ρομά της Βόρειας Μακεδονίας και της Τουρκίας που σηματοδοτεί την αρχή της άνοιξης εντάχθηκε στον κατάλογο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (Terzic et al., 2018).

5.2 Προστασία και ανάδειξη των εθίμων

Πολλά από αυτά τα έθιμα αντιπροσωπεύουν μια μίξη χριστιανικών και παγανιστικών τελετουργιών, λαογραφίας και παράδοσης. Τέτοια εθνογραφικά στοιχεία έπαιζαν ανέκαθεν σημαντικό ρόλο στον τουρισμό. Οι πρόσφατες πρωτοβουλίες της UNESCO για την καταχώριση στοιχείων άυλης κληρονομιάς και την προστασία και παρουσίασή τους αναδεικνύουν τη σημασία αυτού του είδους της κληρονομιάς, υποδεικνύοντας την αναγκαιότητα προστασίας της ως κάτι μοναδικού και κοινού ενδιαφέροντος.

Ωστόσο, στις βαλκανικές χώρες, η έλλειψη σωστής ερμηνείας των τουριστικών χώρων είναι εμφανής. Με τη διασφάλιση της σωστής παρουσίασης ενός προορισμού, προωθεί επίσης την εθνική ταυτότητα, προσελκύει επισκέπτες και δημιουργεί μοναδικές εμπειρίες. Η σημασία του εορτασμού του Αγίου Γεωργίου καθώς και η πίστη των ανθρώπων στην αποτελεσματικότητα των τελετουργικών εξασφάλισε την διατήρηση των παραδόσεων στις αγροτικές κοινότητες των βαλκανικών λαών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Συγκριτική ανάλυση

Οι εορτασμοί του Αγίου Γεωργίου, μια σημαντική γιορτή στην περιοχή των Βαλκανίων, συγκεντρώνουν ένα κράμα θρησκευτικών, παγανιστικών και λαϊκών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

παραδόσεων. Αυτή η συγκριτική ανάλυση εμβαθύνει στα μοναδικά έθιμα και τελετουργικά που παρατηρούνται στη Σερβία, την Ελλάδα και τη Βουλγαρία κατά τη διάρκεια των αντίστοιχων εορτασμών του Αγίου Γεωργίου. Με τη διερεύνηση της πολιτιστικής σημασίας, των τελετουργιών, των περιφερειακών παραλλαγών και των κοινών θεμάτων, αποκτούμε γνώσεις για το πλούσιο μωσαϊκό των παραδόσεων που χαρακτηρίζουν την περιοχή των Βαλκανίων.

6.1 Πολιτιστική σημασία

Ο Άγιος Γεώργιος αποτελεί σημαντική περίσταση και στις τρεις χώρες, σηματοδοτώντας την άφιξη της άνοιξης και συμβολίζοντας τη γονιμότητα και την ευημερία. Ενώ έχει θρησκευτικές ρίζες, οι εορτασμοί έχουν εξελιχθεί με την πάροδο του χρόνου και έχουν ενσωματώσει στοιχεία από διάφορες πολιτιστικές επιρροές. Η κοινότητα των Ρομά στα Βαλκάνια έχει προσαρμόσει τα έθιμά της, αναμειγνύοντας ισλαμικές, ορθόδοξες χριστιανικές και παγανιστικές παραδόσεις στη ζωντανή γιορτή τους, γνωστή ως Ederlezi. Αυτή η συγχώνευση πολιτιστικών επιρροών προσθέτει βάθος και πλούτο στις εορταστικές εκδηλώσεις.

6.2 Τελετουργίες και έθιμα

Στη Σερβία, η Ημέρα του Αγίου Γεωργίου συνδέεται με τον προστάτη της οικογένειας. Ένα από τα βασικά τελετουργικά περιλαμβάνει τη συλλογή φυτών, βοτάνων και λουλουδιών για τη δημιουργία στεφάνων που χρησιμοποιούνται για τη διακόσμηση. Το πλύσιμο του προσώπου με νερό αναμεμειγμένο με βότανα και το μπάνιο σε ποτάμια αποτελούν συμβολικές πράξεις εξαγνισμού και ανανέωσης. Η παράδοση του αρμέγματος των προβάτων και η χρήση του γάλακτος για την παρασκευή του belmuž, ενός πιάτου με τυρί και καλαμποκάλευρο, προσθέτει μια γαστρονομική διάσταση στις εορταστικές εκδηλώσεις. Επιπλέον, σε ορισμένες ορεινές περιοχές της Σερβίας, τηρείται το αρχαίο έθιμο της θυσίας ενός αρσενικού αρνιού σε πέτρινο βωμό.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Η Ελλάδα αγκαλιάζει επίσης την Ημέρα του Αγίου Γεωργίου με διάφορα έθιμα και παραδόσεις. Αγώνες πάλης, ιππασίας και ιπποδρομίες αναπαριστώνται σε διάφορες περιοχές, συμβολίζοντας τη σχέση του προστάτη αγίου με τη γεωργία και τον στρατό. Οι τοπικές γιορτές σε μέρη όπως το Όλβιο της Ξάνθης και η Ανθή των Σερρών περιλαμβάνουν την αναπαράσταση της μάχης του Αγίου Γεωργίου με τον δράκο. Οι αγώνες πάλης, με επικεφαλής τον πεχλιβάνη, συμβολίζουν το θρίαμβο επί του κακού. Οι παραδόσεις των ιπποδρομιών στην Καλλιόπη της Λήμνου, στο Πλατύ της Μεσσηνίας και στον Άγιο Γεώργιο του Μεσολογγίου είναι επίσης σημαντικά χαρακτηριστικά, με τους αναβάτες να φορούν κόκκινα μαντήλια ως σύμβολα τιμής.

6.3 Περιφερειακές παραλλαγές

Τα έθιμα του Αγίου Γεωργίου, αντανακλούν τα διαφορετικά πολιτιστικά τοπία εντός των Βαλκανίων. Η έμφαση της Σερβίας στην οικογένεια και τη γονιμότητα είναι εμφανής σε έθιμα όπως η διακόσμηση σπιτιών και ζώων, καθώς και η σύνδεση με τον προστάτη της οικογένειας. Η Ελλάδα παρουσιάζει ένα μείγμα χριστιανικών και παγανιστικών τελετουργιών, όπως αγώνες πάλης, ιπποδρομίες και την αναπαράσταση της μάχης του Αγίου Γεωργίου με τον δράκο.

6.4 Κοινά θέματα

Παρά τις περιφερειακές παραλλαγές, αναδύονται κοινά θέματα σε όλους τους εορτασμούς του Αγίου Γεωργίου στα Βαλκάνια. Οι τελετουργίες που περιλαμβάνουν τη συλλογή φυτών και λουλουδιών, τη διακόσμηση των σπιτιών και τον εξαγνισμό μέσω τελετουργιών νερού είναι κοινές πρακτικές. Ο συμβολισμός των ζώων παίζει επίσης σημαντικό ρόλο, με τα πρόβατα και τα αρνιά να είναι εξέχουσες μορφές στις εορταστικές εκδηλώσεις. Οι τελετουργίες αρμέγματος και η κατανάλωση πιάτων με βάση το αρνί ενισχύουν περαιτέρω τη σύνδεση με τη γονιμότητα, την ευημερία και τον αγροτικό τρόπο ζωής. Η χρήση της φωτιάς για τον εξαγνισμό και την απομάκρυνση των κακών πνευμάτων είναι ένα άλλο κοινό στοιχείο, που δημιουργεί μια αίσθηση ενότητας μεταξύ των εορτασμών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

6.5 Συμπεράσματα

Οι εορτασμοί του Αγίου Γεωργίου προσφέρουν μια συναρπαστική ματιά στην πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής των Βαλκανίων. Αυτές οι γιορτές συνυφαίνουν απρόσκοπτα θρησκευτικές, παγανιστικές και λαϊκές παραδόσεις, αναδεικνύοντας τη διαρκή ανθεκτικότητα και προσαρμοστικότητα αυτών των εθίμων με την πάροδο του χρόνου. Οι τελετουργίες, τα έθιμα και οι περιφερειακές παραλλαγές αναδεικνύουν την ποικιλομορφία στο πολιτιστικό τοπίο των Βαλκανίων, ενώ τα κοινά θέματα της γονιμότητας, της ευημερίας και της αποτροπής των κακών πνευμάτων δημιουργούν μια αίσθηση ενότητας μεταξύ των εορτασμών. Διατηρώντας και προωθώντας αυτές τις μοναδικές πολιτιστικές πρακτικές, οι βαλκανικές χώρες όχι μόνο διατηρούν την εθνική τους ταυτότητα αλλά και προσελκύουν επισκέπτες, προωθώντας τις πολιτιστικές ανταλλαγές και δημιουργώντας αξέχαστες εμπειρίες. Οι εορτασμοί του Αγίου Γεωργίου αποτελούν απόδειξη της παράλληλης ύπαρξης και αλληλεπίδρασης των διαφόρων κοινοτήτων στα Βαλκάνια, συμβάλλοντας στην κοινή πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Κοινότητα/έθνος	Περιοχή	Ημερομηνία	Συμμετέχοντες	Στόχος	Πρακτικές	Τόπος διεξαγωγής
Ελλάδα	Αράχωβα, Σκιάθο, Κω, Ξάνθη, Νέο Σούλι, Καλλιόπη στη Λήμνο, Πλατύ στη Μεσσηνία, Νεστανή Αρκαδίας, Άγιο Γεώργιο στο Μεσολόγγι	23 Απριλίου	Διαφορετικά άτομα και ομάδες	Τίμηση του Αγίου και του βίου του Τίμηση πολεμικών παραδόσεων και του Στρατού	- Ντόπιοι ντύνονται με παραδοσιακές φορεσιές και χρησιμοποιούν παραδοσιακά μουσικά όργανα - Χοροί - Αγώνες πάλης – Πεχλιβάνηδες - Θρησκευτικές λειτουργίες - Έθιμο των ιπποδρομιών - Αναπαράσταση του γεγονότος της «δολοφονίας του δράκου»	- Εκκλησία - Χωράφια (σπορά) - Δρόμοι και πλατείες - Βουνό
Σερβία	Πόλεις και χωριά της χώρας	6 Μαΐου	Κάθε οικογένεια ξεχωριστά	Εορτασμός της Άνοιξης Τελετές γονιμότητας	- Τελετουργικό πλύσιμο των νέων σε ποτάμια - Ζύμωμα ψωμιού - Παραδοσιακό γεύμα από τυρί και καλαμποκάλευρο - Χοροί	- Εκκλησία - Γιορτή στο σπίτι ή σε κοινόχρηστο χώρο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

					- Θυσία ζώου	
Ρομά των Βαλκανίων	Κοινότητες Ρομά	6 Μαΐου ή 23 Απριλίου	Μέλη της κοινότητας Ρομά	Εορτασμός της Άνοιξης	- Τελετουργικό πλύσιμο στο ποτάμι - Χορός - κλαδιά από ιτιές και λουλούδια - Τρώνε αρνί - Βάφουν αυγά	- Γιορτή στο σπίτι ή σε κοινόχρηστο χώρο

Πίνακας 1: Εορτασμός του Αγίου Γεωργίου ανά τις κοινότητες (ιδία επεξεργασία)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Ο Άγιος Γεώργιος, σε διάφορες περιοχές, ιδίως σε σλαβικά και μη σλαβικά έθνη, αναδεικνύει τα κοινά πνευματικά και λαογραφικά στοιχεία που στηρίζουν αυτούς τους εορτασμούς, ενώ παράλληλα χαρακτηρίζεται από διαφορετικά έθιμα και μοναδικές παραδόσεις σε κάθε κοινότητα. Ωστόσο, υπάρχουν αρκετές πτυχές που μπορούν να αναλυθούν και να αναπτυχθούν περαιτέρω, ώστε να υπάρξει βαθύτερη κατανόηση του θέματος.

Μια αξιοσημείωτη πτυχή είναι η σύνδεση μεταξύ των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου και της φύσης, τη συλλογή φυτών και λουλουδιών για τη διακόσμηση σπιτιών, ζώων και αντικειμένων, συμβολίζοντας την ανανέωση της φύσης κατά την ανοιξιάτικη περίοδο. Αυτή η σύνδεση αντανακλά τις βαθιά ριζωμένες γεωργικές παραδόσεις και τη σημασία του φυσικού περιβάλλοντος στη ζωή των βαλκανικών και σλαβικών κοινοτήτων. Η διερεύνηση του ιστορικού και πολιτιστικού πλαισίου πίσω από αυτές τις πρακτικές θα ενίσχυε την ανάλυση, ρίχνοντας φως στον τρόπο με τον οποίο εξελίχθηκαν αυτά τα έθιμα και τις υποκείμενες πεποιθήσεις που συνδέονται με αυτά.

Ο ρόλος των ζώων στους εορτασμούς του Αγίου Γεωργίου είναι μια άλλη σημαντική πτυχή που μπορεί να διερευνηθεί. Αναφέρονται τελετουργίες όπως το μαζικό άρμεγμα των ζώων, τη διακόσμηση των προβάτων και των αγελάδων με λουλούδια και την περιφορά των ζώων μέσα από το νερό ή τη φωτιά. Αυτές οι τελετουργίες όχι μόνο γιορτάζουν τον ζωτικό ρόλο των ζώων στην καθημερινή ζωή, ιδίως στην κτηνοτροφία, αλλά χρησιμεύουν και ως πράξεις προστασίας από τα κακά πνεύματα. Η εξέταση του συμβολισμού και της πολιτιστικής σημασίας που αποδίδεται στα ζώα στο πλαίσιο αυτών των εορτασμών θα προσφέρει μια βαθύτερη κατανόηση των πνευματικών και λαογραφικών στοιχείων που εμπλέκονται.

Το νερό και η φωτιά αναδεικνύονται ως σημαντικά στοιχεία στα έθιμα του Αγίου Γεωργίου. Το τελετουργικό του πλυσίματος στο νερό, το μπάνιο ή το βρέξιμο των νέων με νερό και το άναμμα φωτιάς που συμβάλλει στην υγεία, τη γονιμότητα και την προστασία. Η διερεύνηση των συμβολικών σημασιών που αποδίδονται στο νερό και τη φωτιά σε αυτές τις τελετουργίες θα προσέθετε βάθος στην ανάλυση. Για

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

παράδειγμα, οι καθαριστικές ιδιότητες του νερού και η μεταμορφωτική δύναμη της φωτιάς μπορεί να αντανακλούν ευρύτερες πολιτισμικές πεποιθήσεις σχετικά με τον εξαγνισμό, την ανανέωση και την αποτροπή αρνητικών δυνάμεων. Η εξέταση των πολιτιστικών και θρησκευτικών επιρροών που διαμορφώνουν αυτές τις πρακτικές θα συνέβαλε σε μια πιο διαφοροποιημένη κατανόηση της σημασίας τους.

Ο πίνακας δεν αναφέρει τις περιφερειακές και πολιτισμικές παραλλαγές στον εορτασμό του Αγίου Γεωργίου, ωστόσο είναι πολύ σημαντικές. Συγκεκριμένα τα έθιμα στην Κροατία, τη Σλοβενία και τη Ρουμανία, μεταξύ άλλων. Περαιτέρω διερεύνηση αυτών των παραλλαγών, των ιστορικών τους καταβολών και των συγκεκριμένων πολιτιστικών πλαισίων στα οποία ασκούνται θα εμπλούτιζε την ανάλυση. Η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο περιφερειακοί παράγοντες, όπως η γεωγραφία, τα ιστορικά γεγονότα και οι διαπολιτισμικές επιρροές, έχουν διαμορφώσει αυτά τα έθιμα θα παρείχε πολύτιμες πληροφορίες για την ποικιλομορφία και την πολυπλοκότητα των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου.

Η συμπερίληψη του εορτασμού των Ρομά του Ederlezi προσθέτει μια ενδιαφέρουσα διάσταση στη συζήτηση. Το απόσπασμα σημειώνει την ανάμειξη πολιτιστικών στοιχείων των Ρομά και των χριστιανών σε αυτόν τον εορτασμό, αναδεικνύοντας την προσαρμογή των εθίμων σε συγκεκριμένα πολιτιστικά πλαίσια. Μια κριτική ανάλυση θα μπορούσε να εμβαθύνει περαιτέρω στην αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών θρησκευτικών και πολιτιστικών παραδόσεων εντός της κοινότητας των Ρομά, ρίχνοντας φως στην πολύπλοκη δυναμική της πολιτιστικής αφομοίωσης, διατήρησης και προσαρμογής.

Συμπερασματικά, ενώ προσφέρει μια ολοκληρωμένη επισκόπηση των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου, υπάρχουν ευκαιρίες για περαιτέρω ανάλυση και ανάπτυξη. Η διερεύνηση του ιστορικού, πολιτιστικού και θρησκευτικού υποβάθρου αυτών των εθίμων, καθώς και των περιφερειακών και διαπολιτισμικών παραλλαγών, θα ενίσχυε την κατανόηση των πνευματικών και λαογραφικών στοιχείων που συνδέονται με τους εορτασμούς του Αγίου Γεωργίου. Επιπλέον, η εμβάθυνση στους συμβολισμούς και την πολιτιστική σημασία που αποδίδονται στη φύση, τα ζώα, το νερό, τη φωτιά και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

άλλα στοιχεία θα παρείχε βαθύτερες γνώσεις για το πλούσιο μωσαϊκό αυτών των παραδόσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Συμπεράσματα και προτάσεις

Συμπεράσματα

Η λαογραφία περιλαμβάνει τις πεποιθήσεις, τα έθιμα και τις παραδόσεις που περνούν από γενιά σε γενιά μέσα σε μια κοινότητα. Περιλαμβάνει στοιχεία όπως μύθους, θρύλους, λαϊκά παραμύθια, τραγούδια, χορούς, χειροτεχνίες και τελετουργίες. Αυτές οι εκφράσεις της λαογραφίας όχι μόνο αντικατοπτρίζουν τη μοναδική πολιτιστική ταυτότητα μιας κοινότητας, αλλά χρησιμεύουν επίσης ως μέσο επικοινωνίας, εκπαίδευσης και κοινωνικής συνοχής. Μέσω της λαογραφίας, οι κοινότητες μεταφέρουν τη συλλογική σοφία, τις αξίες και την κοσμοθεωρία τους. Παρέχει έναν τρόπο στα άτομα να κατανοήσουν τη θέση τους στην κοινωνία, τη σχέση τους με τη φύση και τη σύνδεσή τους με το παρελθόν. Η λαογραφία είναι βαθιά ριζωμένη στις βιωμένες εμπειρίες των ανθρώπων, αντανακλώντας την ιστορία, το περιβάλλον και τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις τους.

Η εθνολογία, από την άλλη πλευρά, είναι η μελέτη διαφορετικών πολιτισμών και εθνοτικών ομάδων, εστιάζοντας στα έθιμα, την κοινωνική οργάνωση, τη γλώσσα και τον υλικό πολιτισμό τους. Οι εθνολόγοι αναλύουν και τεκμηριώνουν την ποικιλομορφία των πολιτιστικών πρακτικών, παρέχοντας πολύτιμες πληροφορίες για τον τρόπο ζωής των διαφόρων κοινοτήτων.

Μελετώντας τη λαογραφία και την εθνολογία, οι ερευνητές αποκτούν βαθύτερη κατανόηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας περιοχής. Αποκαλύπτουν τις ιστορικές ρίζες των παραδόσεων, ανιχνεύουν τις επιρροές και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ διαφορετικών πολιτιστικών ομάδων και διερευνούν την εξέλιξη και την προσαρμογή των εθίμων με την πάροδο του χρόνου. Η γνώση αυτή βοηθά στη διατήρηση και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

αναζωογόνηση των πολιτιστικών πρακτικών, εξασφαλίζοντας τη συνέχειά τους σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο.

Η λαογραφία και η εθνολογία διαδραματίζουν επίσης καθοριστικό ρόλο στην προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου και της εκτίμησης. Παρέχουν μια πλατφόρμα για την ανταλλαγή πολιτιστικών γνώσεων, προωθώντας την αμοιβαία κατανόηση και τον σεβασμό μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων. Με την εξερεύνηση της λαογραφίας και της εθνολογίας διαφορετικών περιοχών, τα άτομα μπορούν να αποκτήσουν γνώσεις σχετικά με τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των πολιτισμών, προωθώντας την πολιτιστική ποικιλομορφία και την παγκόσμια ιθαγένεια.

Επιπλέον, η τεκμηρίωση και η διατήρηση της λαογραφίας και της εθνολογίας συμβάλλουν στον ευρύτερο τομέα της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η αρχειοθέτηση και η ψηφιοποίηση παραδοσιακών τραγουδιών, ιστοριών και χορών διασφαλίζουν την προσβασιμότητά τους για τις μελλοντικές γενιές. Τα μουσεία και τα πολιτιστικά ιδρύματα διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στην προβολή και ερμηνεία των λαογραφικών αντικειμένων και των εθνογραφικών συλλογών, επιτρέποντας στους επισκέπτες να ασχοληθούν με διαφορετικές πολιτιστικές παραδόσεις και να μάθουν από αυτές.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η μελέτη της λαογραφίας και της εθνολογίας πρέπει να διεξάγεται με πολιτισμική ευαισθησία και σεβασμό. Οι ερευνητές θα πρέπει να εμπλέκονται ενεργά και να συνεργάζονται με τις τοπικές κοινότητες, αναγνωρίζοντας τη δράση και τη γνώση τους. Η προσέγγιση αυτή διασφαλίζει ότι η τεκμηρίωση και η ερμηνεία της πολιτιστικής κληρονομιάς γίνεται με τρόπο που να αντανακλά τις προοπτικές και τις προσδοκίες των ίδιων των κοινοτήτων.

Συγκεκριμένα, η εξερεύνηση των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου στα Βαλκάνια αναδεικνύει το βάθος και τον πλούτο της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής. Οι εορτασμοί αυτοί χρησιμεύουν ως σημαντικές συνδέσεις με την ιστορία και τις παραδόσεις, προωθώντας τις πολιτιστικές ανταλλαγές και την εκτίμηση.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Η διατήρηση και η προώθηση αυτών των εθίμων διασφαλίζει τη συνέχιση της πολιτιστικής ταυτότητας των Βαλκανίων και εμπλουτίζει το παγκόσμιο πολιτιστικό τοπίο. Η μελέτη των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου αποκαλύπτει ένα ποικιλόμορφο μωσαϊκό πνευματικών και λαογραφικών στοιχείων, αναδεικνύοντας τις περιφερειακές και πολιτιστικές παραλλαγές που συνδέονται με αυτή την παράδοση. Η φύση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στους εορτασμούς του Αγίου Γεωργίου, συμβολίζοντας την ανανέωση και τις γεωργικές παραδόσεις. Οι πρακτικές της συλλογής φυτών και της διακόσμησης με λουλούδια αντανακλούν την πίστη στην κυκλική φύση της ζωής και τη σημασία του φυσικού περιβάλλοντος στις βαλκανικές και σλαβικές κοινότητες.

Τα ζώα κατέχουν εξέχουσα θέση στους εορτασμούς του Αγίου Γεωργίου, αντιπροσωπεύοντας τόσο πρακτικούς όσο και συμβολικούς ρόλους. Οι τελετουργίες που περιλαμβάνουν ζώα τονίζουν τη σημασία τους στην καθημερινή ζωή και λειτουργούν ως προστατευτικά μέτρα κατά των κακών πνευμάτων. Το νερό και η φωτιά είναι βασικά στοιχεία στους εορτασμούς του Αγίου Γεωργίου, συμβολίζοντας τον εξαγνισμό, την ανανέωση και την προστασία. Αυτές οι τελετουργίες έχουν βαθιά πολιτιστική και θρησκευτική σημασία, προάγοντας την υγεία, τη γονιμότητα και αποτρέποντας αρνητικές δυνάμεις. Οι περιφερειακές και πολιτιστικές παραλλαγές στον εορτασμό του Αγίου Γεωργίου συμβάλλουν στον πλούτο και την πολυπλοκότητα της παράδοσης. Η διερεύνηση των ιστορικών καταβολών και των πολιτιστικών πλαισίων αποκαλύπτει τις ποικίλες επιρροές που διαμόρφωσαν αυτούς τους εορτασμούς με την πάροδο του χρόνου. Η συμπερίληψη του εορτασμού του Ederlezi από τους Ρομά καταδεικνύει τη δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών θρησκευτικών και πολιτιστικών παραδόσεων εντός της κοινότητας των Ρομά, προσφέροντας πληροφορίες για την πολιτιστική αφομοίωση, τη διατήρηση και την προσαρμογή. Η βαθύτερη ανάλυση των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου ενισχύει την κατανόηση των πνευματικών και λαογραφικών στοιχείων που συνδέονται με αυτές τις παραδόσεις. Μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε την ποικιλομορφία και τις περιπλοκές αυτών των εορτασμών, αναγνωρίζοντας παράλληλα τα κοινά νήματα που συνδέουν διαφορετικές κοινότητες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Η πολιτιστική κληρονομιά διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην ευημερία των κοινωνιών, αντιπροσωπεύοντας το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον τους. Η μετάδοσή της και η ενεργός εμπλοκή της διασφαλίζουν τη σημασία και τη συνέχειά της. Η προφορική παράδοση, συμπεριλαμβανομένων των εθίμων, των τελετουργιών, της μουσικής και της χειροτεχνίας, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς και συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός εθνικού σήματος και μιας θετικής εικόνας. Η πολιτιστική κληρονομιά διαμορφώνει την ταυτότητα μιας περιοχής και προσελκύει τουρίστες, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του τουρισμού και σε πιθανές επενδύσεις. Η εξισορρόπηση της εμπορευματοποίησης με τη διατήρηση της αυθεντικότητας είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της συνεχούς ζωτικότητας και της εκτίμησης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Πολιτιστικά στοιχεία, τελετουργίες και πεποιθήσεις που συνδέονται με αρχαίους θεούς και χριστιανούς αγίους έχουν διατηρηθεί με διάφορες μορφές στην περιοχή των Βαλκανίων. Αυτή η επιμονή μπορεί να αποδοθεί στη γοητεία της τελετουργίας, στις ψυχολογικές ανάγκες και στη συνύπαρξη της μυθικής σκέψης με την ορθολογική σκέψη.

Η ορθολογική και η μυθική σκέψη συνυπάρχουν και αλληλοεπηρεάζονται στις βαλκανικές κοινωνίες. Η μυθική σκέψη, που χαρακτηρίζεται από τη συνειρμική, ποιητική και συναισθηματική της φύση, αποτελεί μια παγκόσμια συμβολική γλώσσα που αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα ως ένα ρευστό αλληλένδετο σύνολο.

Η μυθική σκέψη στην περιοχή των Βαλκανίων βλέπει τον χρόνο ως ευέλικτο και επηρεασμένο από υπερφυσικές δυνάμεις, επιτρέποντας μια διαφορετική κατανόηση της παρουσίας των προγόνων και της συμμετοχής των μελλοντικών γενεών στην κοινωνική και θρησκευτική ζωή. Τα λαϊκά έθιμα, οι τελετουργίες και οι πεποιθήσεις στην περιοχή των Βαλκανίων εξυπηρετούν σημαντικές κοινωνικές και ψυχολογικές λειτουργίες εντός των κοινοτήτων. Συμβάλλουν στην πολιτιστική ταυτότητα και παρέχουν ένα μέσο στα άτομα για να συνδεθούν με το θείο και να αντιμετωπίσουν υπαρξιακές και καθημερινές ανάγκες. Η συνύπαρξη επίσημων θρησκευτικών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

πρακτικών και λαϊκής λατρείας στα Βαλκάνια αναδεικνύει την πολύπλοκη φύση της θρησκευτικής έκφρασης και τον ρόλο των πολιτιστικών παραδόσεων.

Η περιοχή των Βαλκανίων παρουσιάζει μια πλούσια πολιτιστική και πνευματική κληρονομιά που χαρακτηρίζεται από κοινές πεποιθήσεις, τελετουργίες και πρακτικές. Οι γειτονικές επαφές, τα ιστορικά γεγονότα και οι παρόμοιες συνθήκες διαβίωσης συνέβαλαν στην ανάπτυξη αυτών των κοινών πολιτιστικών στοιχείων. Οι παραδοσιακές θεραπευτικές μέθοδοι στα Βαλκάνια συχνά περιλαμβάνουν την παρέμβαση προφητών ή μαγισσών που χρησιμοποιούν μαγικά κόλπα, τελετουργίες και ιερές πηγές για τη θεραπεία ασθενειών. Η πίστη στο κακό μάτι και τα μέτρα προστασίας από αυτό, όπως τα φυλαχτά και τα φυλαχτά, είναι διαδεδομένα. Τα τελετουργικά της γέννησης και του γάμου στους βαλκανικούς πολιτισμούς χρησιμεύουν ως σημαντικές τελετές μετάβασης και πράξεις κοινωνικοποίησης. Οι τελετουργίες αυτές συμβολίζουν τη μετάβαση από το χάος στην τάξη και ενσωματώνουν θρησκευτικά και πολιτιστικά στοιχεία μοναδικά για κάθε κοινότητα. Οι πολιτιστικές και πνευματικές παραδόσεις στα Βαλκάνια αντανακλούν μια βαθιά σύνδεση με την ιστορία, τη φύση και τους κύκλους της ζωής. Οι παραδόσεις αυτές συνεχίζουν να μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά, διαμορφώνοντας τη συλλογική ταυτότητα και παρέχοντας μια αίσθηση συνέχειας και προστασίας.

Γενικά, η περιοχή των Βαλκανίων αναδεικνύει τη διατήρηση των πολιτισμικών στοιχείων, τη συνύπαρξη της ορθολογικής και της μυθικής σκέψης και τη σημασία των λαϊκών εθίμων και τελετουργιών στην ικανοποίηση των κοινωνικών και ψυχολογικών αναγκών. Αυτές οι παραδόσεις συμβάλλουν στην πολιτιστική ταυτότητα, συνδέουν τα άτομα με το θείο και παρέχουν μια αίσθηση συνέχειας και προστασίας απέναντι στις αβεβαιότητες της ζωής.

Τελειώνοντας αυτή την ερεύνα, είναι σημαντικό να αναφερθεί οτι το τελετουργικό των Λαζαρίνων έχει σημαντική πολιτιστική και θρησκευτική σημασία στην περιοχή των Βαλκανίων, καθώς αποτελεί σύμβολο της εθνικής συνείδησης και του πνεύματος κάθε έθνους. Οι ρίζες του τελετουργικού μπορούν να εντοπιστούν σε αρχαίες παγανιστικές παραδόσεις, οι οποίες αργότερα ενσωματώθηκαν στη χριστιανική

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

θρησκεία. Αυτή η συγχώνευση είχε ως αποτέλεσμα μια μοναδική μορφή τελετουργίας με χριστιανικά και παγανιστικά στοιχεία. Το τελετουργικό των Λαζαρίνων συνδέεται με τη βιβλική ιστορία του Αγίου Λαζάρου και την ανάστασή του από τον Ιησού Χριστό. Η παράδοση της διάδοσης του μηνύματος της ανάστασης του Λαζάρου μέσω επισκέψεων σε σπίτια και ευλογιών έχει περάσει από γενιά σε γενιά.

Τα συγκεκριμένα στοιχεία και οι πρακτικές του τελετουργικού των Λαζαρίνων ποικίλλουν σε διάφορες βαλκανικές χώρες και εθνοτικές ομάδες. Υπάρχουν διακρίσεις μεταξύ αρσενικών και θηλυκών Λαζαρίνων και ανατίθενται διάφοροι ρόλοι εντός των ομάδων. Στο τελετουργικό συμμετέχουν συνήθως νεαρά κορίτσια σε ηλικία γάμου. Το τελετουργικό των Λαζαρίνων εκτελείται παραδοσιακά το Σάββατο του Λαζάρου, μία εβδομάδα πριν από το Πάσχα, σηματοδοτώντας την έναρξη των πασχαλινών εορτασμών στα Βαλκάνια.

Το τελετουργικό των Λαζαρίνων αποτελεί παράδειγμα της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής των Βαλκανίων, αναδεικνύοντας την ενσωμάτωση παγανιστικών και χριστιανικών επιρροών. Χρησιμεύει ως ισχυρό σύμβολο εθνικής ταυτότητας και πνευματικής σύνδεσης, με τις μοναδικές παραλλαγές του στις διάφορες βαλκανικές χώρες να συμβάλλουν στην ποικιλομορφία και τον πλούτο του πολιτιστικού μωσαϊκού της περιοχής.

Συμπερασματικά, η λαογραφία και η εθνολογία αποτελούν βασικούς κλάδους για την κατανόηση, τη διατήρηση και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Παρέχουν γνώσεις για τις πεποιθήσεις, τα έθιμα και τις παραδόσεις διαφορετικών κοινοτήτων, προωθώντας τον διαπολιτισμικό διάλογο και την εκτίμηση. Μελετώντας και τεκμηριώνοντας τη λαογραφία και την εθνολογία, μπορούμε να διασφαλίσουμε τη συνέχεια των πολιτιστικών πρακτικών, να γιορτάσουμε την ποικιλομορφία και να εμβαθύνουμε στην κατανόηση της ανθρώπινης εμπειρίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Προτάσεις

Με βάση τις παρεχόμενες πληροφορίες, ακολουθούν ορισμένες προτάσεις για περαιτέρω έρευνα σχετικά με την βαλκανική ιστορία και ειδικότερα για τον εορτασμό του Αγίου Γεωργίου

- Ιστορικές καταβολές: Θα μπορούσε να υπάρχουν περισσότερα στοιχεία και λεπτομέρειες σχετικά με τις ιστορικές καταβολές των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου. Θα έπρεπε να υπάρχει μια εκτενής έρευνα σχετικά με τις αρχαίες ελληνικές και βυζαντινές πηγές για να εντοπιστεί η εξέλιξη αυτών των παραδόσεων και την ενσωμάτωσή τους στο χριστιανικό ημερολόγιο.

- Περιφερειακές παραλλαγές: Θα έπρεπε να υπάρχει έρευνα σε βάθος σχετικά με τις περιφερειακές και τοπικές παραλλαγές των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου σε διάφορα μέρη της Ελλάδας και των υπόλοιπων Βαλκανικών χωρών. Υπάρχει ένα κενό στο πώς πολιτιστικοί, γεωγραφικοί και ιστορικοί παράγοντες επηρέασαν τα συγκεκριμένα έθιμα, τελετουργίες και πεποιθήσεις που συνδέονται με τη γιορτή.

- Λαογραφία και μυθολογία: Θα έπρεπε να υπάρχει μεγαλύτερη εμβάθυνση στη λαογραφία και τη μυθολογία γύρω από τον Άγιο Γεώργιο. Θα πρέπει να εξερευνηθεί η σχέση μεταξύ του Αγίου Γεωργίου και της μυθικής μορφής του Περσέα, ο οποίος συνδέεται επίσης με τη θανάτωση ενός δράκου. Θα πρέπει να εξεταστούν θέματα όπως οι αρχαίοι ελληνικοί μύθοι και θρύλοι έχουν επηρεάσει την αφήγηση και τον συμβολισμό των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου.

- Τελετουργίες νερού και φωτιάς: Θα πρέπει να γίνεται μια πιο εμπεριστατωμένη έρευνα σχετικά με τις συμβολικές σημασίες που αποδίδονται στο νερό και τη φωτιά στο πλαίσιο των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου. Θα πρέπει να εξεταστούν οι καθαριστικές και μεταμορφωτικές ιδιότητες που συνδέονται με το νερό, καθώς και τις εξαγνιστικές και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

προστατευτικές ιδιότητες που συνδέονται με τη φωτιά και τέλος πώς αυτές οι τελετουργίες αντικατοπτρίζουν ευρύτερες πολιτισμικές πεποιθήσεις και πρακτικές.

- Ρόλοι των φύλων: Θα έπρεπε να γίνουν σαφείς οι ρόλοι και οι αναπαραστάσεις των φύλων που συνδέονται με τον εορτασμό του Αγίου Γεωργίου. Θα βοηθούσε τον ερευνητή μια ανάλυση με τον τρόπο με τον οποίο άνδρες και γυναίκες συμμετέχουν στις τελετουργίες, τις παραδόσεις και τις παραστάσεις που σχετίζονται με τη γιορτή και την κοινωνική και πολιτιστική σημασία αυτών των δυναμικών των φύλων.

- Άυλη Κληρονομιά: Διερεύνηση της αναγνώρισης και διατήρησης των εορτασμών του Αγίου Γεωργίου ως άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Θα έπρεπε να υπάρχουν σαφείς πληροφορίες σχετικά με τις προσπάθειες που καταβάλλουν οι κοινότητες, οργανισμοί και κυβερνητικοί φορείς για τη διαφύλαξη και την προώθηση αυτών των παραδόσεων.

Αυτές οι ερευνητικές προτάσεις αποσκοπούν στην αντιμετώπιση πιθανών κενών στην κατανόηση των ιστορικών, πολιτιστικών και συμβολικών πτυχών των εορτασμών και των εθίμων στα Βαλκάνια . Η διεξαγωγή έρευνας σε αυτούς τους τομείς θα συμβάλει σε μια πιο ολοκληρωμένη και διαφοροποιημένη κατανόηση αυτών των παραδόσεων και της σημασίας τους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Βιβλιογραφία

Αρχαιολογικός Νόμος

Ν. 3028/2002 «*Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς*» (ΦΕΚ 153 Α/ 28.6.2002)

Ελληνόγλωσση

Αλεξάκης, Ε. Π., (2000), «*Συμβολικός ανταγωνισμός κοινοτήτων στη Ναυπακτία. Δομική προσέγγιση ενός μύθου*», Ναυπακτιακά Ι' (1998-1999): 147-202

Αλεξάκης, Ε.Π. (2001), *Ταυτότητες και ετερότητες. Σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα-Βαλκάνια,* Δωδώνη, Αθήνα.

Αλεξάκης, Ε. Π. (2001^{α}), «*Από την τοπική στη θρησκευτική κοινότητα. Ιερός χώρος, αιματηρές θυσίες και λατρεία των νεκρών στο Μανταμάδο Λέσβου»,* στο Αλεξάκης, Ε. Π., Ταυτότητες και ετερότητες…, ό.π., σ. 274-343.

Αλεξάκης, Ε.Π., Κατσιλιέρη Μ., Οικονόμου, Α. (επιμ.), 2004, *Όψεις της ανθρωπολογικής σκέψης και έρευνας στην Ελλάδα,* εκδ. Ελληνική Εταιρεία Εθνολογίας, Αθήνα

Αυδίκος Ε. Λαογραφία: μία επιστήμη υπό αμφισβήτηση. *Επιστημονικές Επετηρίδες Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, τόμος 23, Ιωάννινα 1994.

Βαν Μπουσχότεν, Ρ. (2001), «*Απαξίωση και αξιοποίηση των προφορικών μαρτυριών»,* στο Χατζητάκη-Καψωμένου Χρυσούλα (επιμ.), Ελληνικό παραδοσιακός πολιτισμός, Λαογραφία και ιστορία, Πρακτικά συνεδρίου στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος, Θεσσαλονίκη 6-8.11.1998, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη: 159-165.

Βαρβούνης Μ. (2012α). *Ιστορική πορεία της ελληνικής Λαογραφίας: από τη λαογραφική παρατήρηση και καταγραφή στη σύγχρονη επιστημονική θεώρηση. Ελληνική Λαογραφία,* Τόμος Α'. Επιμέλεια: Βαρβούνης Μ., Σέργης Μ. Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2012.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Βαρβούνης Μ. (2012β). *Θρησκευτική Λαογραφία: μια σύγχρονη θεώρηση της λαϊκής θρησκευτικότητας και της λαϊκής θρησκευτικής συμπεριφοράς. Ελληνική Λαογραφία*, Τόμος Α'. Επιμέλεια: Βαρβούνης Μ., Σέργης Μ. Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2012.

Burkert, W. (1993), Αρχαία ελληνική θρησκεία. Αρχαϊκή και κλασσική εποχή, μτφ. Ν. Π. Μπεζεντάκος-Α. Βαγιάνου, Αθήνα.

Δευτεραίος, Α. (1978), *Ο άρτος κατά την γέννησιν και την τελευτήν. Η συμβολική και μαγική χρήσις του υπό των νεωτέρων Ελλήνων*, Αθήναι.

Eriksen T. *Μικροί τόποι, μεγάλα ζητήματα*. Επιμέλεια: Μάνος Ι. Μετάφραση: Κατσικερός Α. Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2007.

Ζεχερλής Σ. Πόσο βαθιές είναι οι ρίζες των ηθών και εθίμων της Θράκης. *ΣΤ' Συμπόσιο Λαογραφίας Του Βορειοελλαδικού Χώρου*, Πρακτικά Συμποσίου. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1991.

Κακούρη, Κ. (1965), *Θάνατος-ανάσταση σε μαγικο-θρησκευτικά «δρώμενα» της λαικής λατρείας της Ηπείρου,* Αθήνα

Κονταξή Λ. (2016) *Εθιμικές εκδηλώσεις στο χώρο της Βαλκανικής. Το Λαϊκό δρώμενο του Λαζάρου*, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Κυριακίδου-Νέστορος Α. *Λαογραφικά Μελετήματα*. Εταιρεία Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, Αθήνα 1989.

Λουκάτος, Δ. (1978). *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Έκδ. Β', Αθήνα.

Μαζάουερ, Μ. Τα Βαλκάνια, μετάφρ. Κωνσταντίνος Κουρεμένος, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2003 .

Μερακλής Μ. *Ελληνική Λαογραφία: Ήθη και Έθιμα*, Γ' Έκδοση. Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1986.

Μερακλής Μ. *Λαογραφικά Ζητήματα*. Εκδόσεις Χ. Μπούρα, Αθήνα 1989.

Μουσταΐρα, Ε. (2012). *Συγκριτικό Δίκαιο*. Αθήνα. Νομική Βιβλιοθήκη.

Παραδέλλης, Θ. (1995). *Από τη βιολογική γέννηση στην κοινωνική. Πολιτισμικές και τελετουργικές διαστάσεις της γέννησης στον ελλαδικό χώρο του 19^{ου} αιώνα,*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

διδακτορική διατριβή, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Αθήνα.

Παραδέλλης, Θ. (1999[α]), «*Η ερωτική και γονιμική μαγεία στο λαϊκό πολιτισμό της νεότερης Ελλάδας*, Αρχαιολογία 72: 36-41.

Σέργη Γ. (2012). *Διαδρομές ανάμεσα στη μυθική και την ορθολογική σκέψη του ανθρώπου. Ελληνική Λαογραφία*, Τόμος Α'. Επιμέλεια: Βαρβούνης Μ., Σέργης Μ. Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2012.

Servier J. *Η Εθνολογία*. Μετάφραση: Γαλανού Α. Ινστιτούτο του Βιβλίου Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993.

Τσαγγαλάς Κ. *Λαογραφία – Λαϊκή Λατρεία, Μέρος Β': Η Μαγεία* (πανεπιστημιακό σύγγραμμα). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας. Ιωάννινα 1986.

Χάινε Ε. *Εξόριστοι θεοί.* Επιμέλεια: Σιάκη Μ. Εκδόσεις Σμυρνιωτάκης, Αθήνα 1990.

Ψυχογιού, Ε. (2008), «*Μαύρη Γη» και Ελένη. Τελετουργίες Θανάτου και Αναγέννησης. Χθόνια Μοιρολόγια, Νεκρικά Δρώμενα και Μοιρολόγια στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

Abbott, George Frederick (2011) Macedonian Folklore. Cambridge: Cambridge University Press

Bajraktarevic, M., (1958), *Religion and superstition*. Belgrade

Bakalova, K. (2009) "Kukeri: Ritual performances in Bulgaria", PhD dissertation University of Georgia

Causidis, N. (1994), *Mythic image of the South Slavs*. Skopje: Misla.

Celakoski, N., (1989) P*rophylactic spells of the Balkan peoples*. In Macedonian folklore. Institute of Folklore "Marko Cepenkov". Skopje. 44: 77-82

Cermanovic, A. & Srejovoc, D., (1992), *Religion and mythology of the Old Slavs.* Belgrade: Modern administration

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Chajkanovic, V., (1973), *Myth and religion of the Serbs.* Belgrade: Serbian Literary Cooperative.

Coman, M.: 1986 - *Popular Romanian mythology*. Bucharest: 148.

Couroucli, M. 1997. *The Balkans-ethnic and cultural crossroads. Democracy, human rights, minorities: educational and cultural aspect*s, Conference book, Strasbourg: Council of Europe Publishing

Đorđevi, Dragoljub & Dragana Mašović (1999) *An opportunity for the Roma: Interculturalism in education. Facta Universitatis*: Series Philosophy, Sociology, Psychology and History 2(6/2): 305–9.

Elaide, M. (2000), *Dedications, rituals, secret societies. Mystical births.* Essay on several dedications. Sofia: 10.

Hawkesworth, C., Heppell, M., Norris, H. (Eds) (2001) *Religious Quest and National Identity in the Balkans*, Palgrave Macmillan London, ISBN 978-0-333-77810-4

Hoadley, E. (2016) Discrimination and modern paganism: a study of religion and contemporary social climate, PhD Thesis, The Dietrich School of Arts and Sciences, University of Pittsburgh, Available online: d-scholarship.pitt.edu/28559/1/Hoadley_BPhil_Thesis_Final.pdf (accessed on 20 November 2022)

Kitevski, M. (1996), *Macedonian folk celebrations and customs*. Skopje: Menora.

Lawson, C. J. (1946), *Modern Greek Folklore and Ancient Greek Religion*. New York.

Malinov, Z.(2001), F*uneral customs in Bregalnitza area.* Skopje: Institute of Folklore.

Mladenovski, S. (1973). *Lazarici in the Kozjak area (Kumanovo)*, Makedonski Folklor, 6, 12

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Nestor, V. (2014) *Traditional Rituals and Beliefs in the Peoples of the Balkans.* Anglisticum Journal (IJLLIS), Volume: 3 | issue: 12 | e-ISSN: 1857-8187 | p-ISSN: 1857-8179

Petkovski Filip (2014) *THE WOMEN'S RITUAL PROCESSIONS "LAZARKI" IN MACEDONI*A, The Belogradchik Journal for Local History, Cultural Heritage and Folk Studies Volume 5, Number 1

Petrovic, S. (1999), *Serbian mythology – system of Serbian mythology*. I book, Nish: Prosveta

Popov, R.: 2008 - *Saints and Demons in the Balkans.* Plovdiv: 26.

Puchner, Walter (2016) *Performative phenomena of Greek folk culture in Balkan and European context*. Neograeca Bohemica, 16, pp 31-48

Schubert, G., (1982), *Role of predictors in the family traditions of the Balkan peoples.* In Macedonian Folklore. Skopje: Institute of Folklore "Marko Cepenkov" 29-30: 89-96.

Tanovic, S. (1927). *Serbian folk rituals in Gevgelija*. Glasnik of the ethnographic museum in Belgrade, book 20, Life and rituals, book 16, Belgrade

Tasevska, V., (1983), *Myths and mythological elements in Macedonian folk tales*. Skopje: University "St. Cyril and Methodius". Faculty of Philology.

Terzic, A., Krivosejev, V., Bjeljac, Z. (2015) *Cross-cultural exchange: Saint George's day customs as a common heritage of Balkan nations*, ANTHROPOLOGICAL NOTEBOOKS 21 (2): 71–88. ISSN 1408-032X

Terzic, A., Bjeljac, Z. (2018) *Saint George's day in the Balkans - customs and rituals in Bulgaria, Serbia and Macedonia*. Article in Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijic SASA, November 2018

Tokarev, S. A., (1957) *Religious beliefs East Slavic peoples*. Moscow

Vrazinovski, T. (1982), *For some tellers characters and their storytelling repertoire*. In Macedonian Folklore. Institute of Folklore "Marko Cepenkov". Skopje 44: 83-88.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Vrazinovski, T. (1998), N*ational Macedonians mythology 1*. Institute of Old Slavic Culture Macedonian House: Skopje- Prilep.

Vulcanescu, R. (1985), *Romanian mythology. Bucharest:* 84.

Zechevic, S. (1981), *Mythical creatures of Serbian traditions*. Vuk Karadzic. Belgrade: The Ethnographic Museum

Okey, Robin. (2007), *Taming Balkan nationalism.* New York: Oxford University Press. ISBN: 9780199213917

Riches S. *St George, A Saint for All.* Reaktion Books, 2015.

Schevill, F. (1991) *A History of the Balkans: From the Earliest Times to the Present Day,* Dorset Press, ISBN 0880296976

Sikimić B., Hristov P.T. *Kurban in the Balkans*. Institute for Balkan Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts, 2007.

Ηλεκτρονικές πήγες

Ελληνόγλωσσες

Αμαραντίδου, Δέσποινα (2022) «Οι Λαζαρίνες της Κοζάνης υμνούν την Ανάσταση μέσα από την αναγέννηση της φύσης», Άρθρο δημοσιευμένο στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της EPTNews: https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/kozani/oi-lazarines-tis-kozanis-ymnoyn-tin-anastasi-mesa-apo-tin-anagennisi-tis-fysis-video/ (Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2023)

ΕΡΤ Αρχείο (2010) «ΕΡΤ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΕΛΛΑΔΑ, ΟΙ ΛΑΖΑΡΙΝΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ», Επεισόδιο της σειρά ντοκιμαντέρ «ΕΡΤ Στη Βόρειο Ελλάδα», Ημερομηνία πρώτης προβολής: 12/04/1982, Διαθέσιμο online: https://archive.ert.gr/69284/ (Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2023)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Ευαγγελιστής Λουκάς (2ος αιώνας μ.Χ.) «Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο – Κεφάλαιο 10» Καινή Διαθήκη, Διαθέσιμο online: https://web.archive.org/web/20190830054643/http://users.sch.gr/aiasgr/Kainh_Diathikh/Kata_Loukan_Euaggelio/Kata_Loukan_Euaggelio_kef.10.htm#Episkepsh_tou_Ihsou_sth_Martha_kai_sth_Maria (Ανακτήθηκε 5 Μαρτίου 2023)

Evima Team (2022) Άγιος Γεώργιος: Ποιος ήταν – Τα έθιμα για την γιορτή του ανά την Ελλάδα, Εφημερίδα Evima, Available online: https://www.evima.gr/koinonia/agios-georgios-poios-itan-ta-ethima-gia-tin-giorti-tou-ana-tin-ellada/ (Ανακτήθηκε 15 Φεβρουαρίου 2023)

Ζούγελη, Σοφία (2022) «Οι Λαζαρίνες της Κορησού με νυφικά και τραγούδια στο νεκροταφείο.» Άρθρο δημοσιευμένο στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της EPTNews: https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/florina/oi-lazarines-tis-korisoy-me-nyfika-kai-tragoydia-sto-nekrotafeio-video/ (Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2023)

Κουσιοπούλου, Εύα (2019) «Οι Λαζαρίνες της Αιανής στήνουν το Τσιντσιρό στην Πλατεία Αριστοτέλους», Άρθρο δημοσιευμένο στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της EPTNews: https://www.ertnews.gr/ert3/oi-lazarines-tis-aianis-stinoyn-to-tsintsiro-stin-plateia-aristoteloys/?fbclid=IwAR2fdN6LYOlSgW2hWMG6_AKs-t_B0OGuRBWRkoWIqCJPQz-fwFBywn7KNzkfbclid=IwAR2fdN6LYOlSgW2hWMG6_AKs-t_B0OGuRBWRkoWIqCJPQz-fwFBywn7KNzk (Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2023)

Κρητικού, Τασούλα (2022) «Καβάλα: Οι Λαζαρίνες υποδέχονται την Άνοιξη», Άρθρο δημοσιευμένο στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της EPTNews: https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/kavala/kavala-oi-lazarines-ypodechontai-tin-anoixi/ (Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2023)

Πασχαλούδης, Ν. (2016) «Σερραϊϊκά Οι Λαζαρίνες στο Νομό Σερρών», Εταιρεία Μελέτης και Έρευνας της Ιστορίας των Σερρών, Τρίτος Τόμος, Διαθέσιμο online στην ιστοσελίδα: http://www.nikospaschaloudis.gr/Lazarines_Serres.pdf (Ανακτήθηκε 12 Μαρτίου 2023)

Πολυμέρου – Καμηλάκη, Αικατ. (2018) «Οι Λαζαρίνες και τα Βάγια», Άρθρο δημοσιευμένο στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της EPTNews:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/kinonia/oi-lazarines-kai-ta-vagia/ (Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2023)

Προβόπουλος, Ηλίας (2022) Το έθιμο με τις «Λαζαρίνες», Άρθρο δημοσιευμένο στην ηλεκτρονική εφημερίδα Nextdeal, Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.nextdeal.gr/epikairotita/politismos/126589/arariskontas-ilias-provopoylos-ethimo-me-tis-lazarines (Ανακτήθηκε 5 Μαρτίου 2023)

Στάμκος, Γ. (2015) «*Τα παγανιστικά έθιμα των σημερινών Βαλκανίων – Αποστολή στο φεστιβάλ Kukeri στο Πέρνικ της Βουλγαρίας».* Σύνδεσμος: https://zenithmag.wordpress.com/2015/07/25/paganistikaethimavalkanion/ (Ανακτήθηκε 10 Απριλίου)

Φανούρης Ευστράτιος (2020) ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΙΟΡΤΗ ΣΗΜΕΡΑ : ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ- ΕΠΩΝΥΜΙΕΣ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, Ηλεκτρονική Εφημερίδα Εκκλησία Online, Available online: https://www.ekklisiaonline.gr/nea/agios-georgios-giorti-simera-ithi-ke-ethima-apo-tin-ellada-eponymies-agiou-georgiou/ (Ανακτήθηκε 15 Μαρτίου 2023)

Φτάκα-Τσικριτζή, Φανή (2016)«Οι Λαζαρίνες του Τσιαρτσιαμπά: Δυνατότητα ένταξης του εθίμου στην πολιτιστική κληρονομιά της ΟΥΝΕΣΚΟ». Άρθρο δημοσιευμένο στην ηλεκτρονική εφημερίδα KozaniLife.gr: https://www.kozanilife.gr/2016/04/19/lazarines-tsiartsiampa-ounesko/ (Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2023)

Ιστότοπος Άυλης Κληρονομιάς της Ελλάδας. Σύνδεσμοι:

https://ayla.culture.gr/ethimo-ai-giori-nestani-arkadias/

https://ayla.culture.gr/purpose/diadikasia_eggrafis/

https://ayla.culture.gr/the-text/

https://ayla.culture.gr/category/elements-inscribed-in-the-national-inventory-of-ich/(Ανακτήθηκε 29 Απριλίου 2023)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Ιστότοπος Δήμου Αλεξάνδρειας, Οι Λαζαρίνες, Αλεξάνδρεια, Ήθη και έθιμα. Σύνδεσμος:

https://culture.alexandria.gr/index.php?lang=gr&com=content&c=19&id=106

(Ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2023)

Ξενόγλωσσες

American Humanist Association (2016) Paganism, Available online: https://americanhumanist.org/wp-content/uploads/2016/11/paganism.pdf

(accessed online on 20 January 2022)

Batakovic, D. (2007) Balcanica XXXVII Annual of the Institute for Balkan Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts, Institute for Balkan Studies, UDC 930.85 (4–12), YU ISSN 0350–7653. Available online: www.balcanica.rs/balcanica/uploaded/balcanica/balcanica%2037/21%20Prikazi%209%20Miroslav%20Svir%C6%92evi%C3%A5.pdf (accessed 15 January 2022)

Brown, R. (2018) "Surreal pictures show Bulgaria's masked dancers warding off evil spirits", National Geographic, Available here: https://www.nationalgeographic.com/travel/article/kukeri-survakari-unesco-intangible-cultural-heritage-photos (Accessed 15 March 2023)

Erasmus+ EU programme (2021) "Traditions, ethics and etiquettes: A book about European cultures, values and customs", https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2018-1-SK01-KA204-046326

Cush, D. (2019) Pagan, "Re: Online" online magazine. Available online: https://www.reonline.org.uk/wp-content/uploads/2019/05/Paganism.pdf (accessed online on 20 january 2022)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

Gibbens, S. (2017) “Revel in the ornate majesty of this pagan festival”, National Geographic, Article available here: https://www.nationalgeographic.com/photography/article/bulgaria-surva-kukeri-festival (Accessed 15 March 2023)

Hoadley, E. (2016) Discrimination and modern paganism: a study of religion and contemporary social climate, PhD Thesis, The Dietrich School of Arts and Sciences, University of Pittsburgh, Available online: d-scholarship.pitt.edu/28559/1/Hoadley_BPhil_Thesis_Final.pdf (accessed on 20 January 2022)

UNESCO (2014) Spring celebration: Hıdrellez or Saint George’s day (Croatia, North Macedonia, Republic of Moldova, Romania, Türkiye, Serbia): Representative list 2014. Available online: https://ich.unesco.org/en/10-representative-list-00748&include=slideshow.inc.php&id=01006#https://ich.unesco.org/img/photo/thumb/08717-HUG.jpg (accessed 3 January 2023)

N1 Sarajevo. Bosnia's Roma celebrate their most significant holiday – Djurdjevdan. 6/5/2021. Σύνδεσμος: https://n1info.ba/english/news/bosnias-roma-celebrate-their-most-significant-holiday-djurdjevdan/

UNESCO (2015) “Surova folk feast in Pernik region”, List of Intangible Cultural Heritage, Available online: https://ich.unesco.org/en/RL/surova-folk-feast-in-pernik-region-00968 (Accessed 12 March 2023)

UNESCO (2021) St. George’s Day (Đurđevdan) in Serbia; Social practices, customs and festive events; Element inscribed on the National ICH Registry of Republic of Serbia. Available online: https://www.unesco-centerbg.org/en/2021/09/16/st-georges-day_serbia/ (Accessed 3 January 2023)

UNWTO (World Tourism Organization). 2014. Tourism Can Protect and Promote Religious Heritage PR No.: PR 14083. Available online: www.unwto.org/archive/europe/press-release/2014-12-10/tourism-can-protect-and-promote-religious-heritage (accessed on 27 December 2022).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250

UNWTO. 2016. International Tourism Highlights. Madrid: World Tourism Organization. Available online:www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284418145 (accessed on 27 December 2022).

UNWTO. 2020. International Tourism Highlights. Madrid: World Tourism Organization. Available online:www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422456 (accessed on 27 December 2022).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
10/09/2026 08:57:01 EEST - 216.73.216.250